

# magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 2022



**CUM AU AJUNS  
AVIOANELE BRITANICE  
DESTINATE ROMÂNIEI  
ÎN U.R.S.S.**

**CÂND S-A PRĂBUȘIT  
STATUL KIEVEAN,  
NU EXISTAU  
RUȘI SAU UCRAINENI**







# magazin istoric

Anul LVI – serie nouă – nr. 9 (666)  
septembrie 2022

[www.magazinistoric.ro](http://www.magazinistoric.ro)

e-mail: [mistoric1967@yahoo.com](mailto:mistoric1967@yahoo.com); [mistoric@gmail.com](mailto:mistoric@gmail.com)

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.



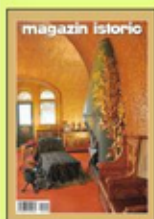
**1** În Războiul de 100 de ani, izbucnit în 1337, Franța a fost înfrântă de englezi și la Crécy, în 1346, și la Poitiers, în 1356, unde regele francez Jean al II-lea cel Bun a fost luat prizonier. Armistițiul a fost urmat de jafurile soldaților mercenari, nemulțumiți că nu au fost plătiți. Această miniatură din *Cronica* lui Jean Froissart (secolul al XV-lea) înfățișează jefuirea burgului Brignais, luat cu asalt în 1361



**2** Jurist și autor dramatic chiar mai prolific decât fratele său Pierre, „marele Corneille“, Thomas Corneille (pictură de Jacob van Loo) a fost cu 19 ani mai mic și a murit orb. „Un om care ar fi avut o mare reputație, dacă n-ar fi avut niciun frate“, scria Voltaire



**3** Regele Taejo (1392 – 1398) este întemeietorul dinastiei Joseon, cel care l-a alungat pe ultimul rege din dinastia Goryeo, ce domnise aproape 500 de ani; Taejo va preda tronul, după numai șase ani, unuiu dintre fii



**4** Camera de aur din Castelul Pelișor era locul unde regina Maria prefera să ia micul dejun în diminețile cu inspirație și unde oferea, la început, ceaiul de la ora 5

Revistă editată de  
**FUNDAȚIA CULTURALĂ  
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator  
**CRISTIAN POPIȘTEANU**  
(1932 – 1999)

Președinte de onoare  
**DIMITRIE G. STURDZA**

Consiliul științific:  
academician **DAN BERINDEI**

academician  
**IOAN-AUREL POP,**  
academician  
**VICTOR SPINEI**

Redactor-șef  
**Dorin Matei**

Consilier editorial  
**Florentina Dolghin**

Redactori:  
**Andrei Oprea,**  
**Alexandru Pițigoi,**  
**Theo Stănescu-Stanciu**

Corectura  
**Georgeta Apreotesci**  
**Machetare**  
**Monica Șerban**

Difuzare  
**Gheorghiță Puiu Anghel**

Consilieri:  
**Ioana Ursu,**  
**Radu Ion Popescu,**  
**Haralambie Voicilaș**

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin,  
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod  
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,  
0755 290 606



# SUMAR

## septembrie

# 2022

**4** Ziaristul măscărici  
I.L. CARAGIALE

**5** Bucuria Încoronării,  
prilej de scandal  
*Pregătiri pentru Alba Iulia,  
octombrie 1922*  
I. SCURTU



**10** Armonie cotidiană  
la Pelisor  
M.-E. OPROIU

### INEDIT

**15** Amintiri  
despre tovarăși  
TH. PÂSLARU,  
T.D. LAZĂR



**18** Diplomați suspecti  
în ochii Securității  
C. NIȚULESCU

**23** Înzestrarea  
armatei române,  
eterna problemă  
*De ce nu s-a realizat  
comanda de avioane  
lansată în Marea Britanie*  
AL. PIȚIGOI



**28** La despărțire  
Marian Ștefan  
(1939 – 2022)  
D. MATEI

### UN ORAȘ ÎNTR-O POVESTE

**29** Un pod cu „ferestă”  
la Suceava  
V.I. PALADE,  
A. FURTUNĂ



### POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

**30** Artiști europeni  
fascinați  
de peisajul românesc  
N. BĂDILĂ



**33** Refugiați  
în propria țară  
*Români din Bucovina  
de Nord și Basarabia,  
1940 – 1941 și 1944 – 1945*  
M. GRIBINCEA

**38** Pe vremuri oamenii  
își trimiteau scrisori  
*Jelaniile unui actor*  
G. FILITTI



**42** 100 de cuvinte  
nu fac cât o singură privire  
*Mirajul unei cifre  
la coreeni*

E. URIAN,  
I. URIAN

**47** 1907 la Pănade...  
... și în Dieta de la  
Budapesta  
V. SĂMĂRTINEAN



## EXCLUSIVITATE

**52** Prăbușirea podului  
pe care trebuia să treacă  
revoluția mondială  
*Independența Letoniei*  
E. JĒKABSONS



**57** Ruși și ucraineni:  
o dispută identitară  
I. BISTREANU

INVITAȚIE  
LA BIBLIOTECA  
ACADEMIEI

**62** Scandal  
Iorga – Tocilescu,  
sub ochii lui Pârvan  
M. DIACONU



**65** O istorie pe lună  
*Regele care se roagă  
să meargă la pușcărie*

**66** Să fie democrație,  
primesc, dar cu dictator  
„Viziratul”  
în politica românească  
M.E. IONESCU

**71** Zavera  
văzută din afară  
*Studenți români  
aflați la studii  
în străinătate despre 1821*  
L. LIVADĂ-  
CADESCHI

**76** Literatură  
pe portativ  
*Colaborarea  
celor doi Jean-Baptiste,  
Molière și Lully*  
M. MIHAILIDE



TRAISTA  
CU POVEȘTI

**81** Lumea de mâine  
în viziunea lui Edison  
G.G. LONGINESCU



**83** Nae Ionescu, invitație  
la autenticitatea credinței  
M. VASILEANU

**87** Un bucătar  
la Curtea regelui Angliei  
*Henri Cédard*  
T. STĂNESCU-  
STANCIU

CITITORII  
ÎNTREABĂ,  
ISTORICII RĂSPUND

**91** Practicau geto-dacii  
trepanația?  
C. TEODOROF,  
C. BORANGIC

HOOVER  
INSTITUTION

**93** Poveștile  
emigrației

RUBRICI

**64** Pentru biblioteca  
dumneavoastră

**82** Ecouri  
S. GRUMUȘ

**92** Telex

**86; 94; 95**  
Blitz... Concurs;  
Rebus; Dialog

# GRĂMĂTICI ȘI MĂSCĂRICI

I.L. CARAGIALE

**B**oierii noștri odinioară, afară de rare excepțiuni, nu se prea dedeau la învățătură de carte. Pentru aceea, aveau în genere nevoie de grămătic, copii, mai mult sau mai puțin deștepți, ieșiți din rândurile moșicimii și procopsiți cu carte și condei la umbra mănăstirilor grecești.

Slujba grămăticilor era să ție socotelile Curții boierești, să scrie zapisele, corespondența și jebile boierului către Divan și la domnie. Un bun grămătic era mâna dreaptă a boierului, mai cu seamă la cele politicești.

Afară de grămătic însă, orice boier care se respecta mai avea încă un slujbaș intelectual, tot atât de neapărat unei Curți boierești cu întinse relații sociale. Pe atunci, când nu se pomenea de viață publică și când *elita socială* și *high-life* se numea *protipendadă*, boierul, în loc de „Capșa” și de „Bar”, avea sindrofie și chefuri acasă, numai-n ișlicel și-n meși; în loc de „Hugo” [sală de spectacole și baluri, aflată în spatele Băncii Naționale – *n.red.*], avea un taraf de lăutari și un măscărici.

Slujba acestuia era să spuie caraghioslăcuri la chef, să păcălească pe musafiri și chiar pe stăpănu-său și să spună pe grecește cocoanelor ceea ce damele aud azi pe franțuzește la „Hugo”.

Dar în afară de această îndatorire artistică, măscăricii, recrutați mai totdeauna dintre robi, pe lângă că mai făceau boierului și servicii intime la împrejurări sentimentale, aveau și o sarcină politico-socială.

Când boierul avea necaz pe cineva, când era mahmur din cine știe ce pricină, când era scârbit până în suflet că l-a scos vodă de la ipolipsis [nu mai avea trecere – *n.red.*], atunci pune pe măscărici la poarta Curții să pândască pe rival sau pe prietenii ori simpaticii acestuia, să le dea cu huideo, să le arunce murdării și să-i înjure năstrușnic.



Boierul ședea cu ciubucul în pridvor și striga: „Hahaha! Înjură-l mă! Înjură-l bine, mă!”

S-a dus acea epocă patriarhală; s-a dus epoca de aur și de lapte dulce; astăzi avem epoca de hârtie și de cerneală violentă.

Boierii de atunci erau naivi; cei de astăzi sunt adânci; aceea erau grosolani, din topor; aceștia sunt cilibii și subțiri.

S-au dus grămăticii cu călimările-n brâu și cu pana de găscă la ureche; astăzi ies din rândurile poporului tineri culți și independenți, proletari intelectuali, cu carte și condei și mai ales cu principii.

Aceștia nu mai scriu jebli la Divan și la domnie; dumnealor fac articole politice în privința prerogativelor Coroanii și asupra tacticii de opoziție în urma evenimentelor de la 3 octombrie [1895, demisia Guvernului conservator, condus de Lascăr Catargiu; I.L. Caragiale era un susținător al conservatorilor – *n.red.*] – dată fatală pentru bazele regimului parlamentar.

**S**e-nțelege că, precum jalba scrisă de grămătic o iscălea odinioară cu pecetea de la inel boierul de bună credință, lumea schimbându-și numai forma, tot așa și astăzi: profesiunile de credință le scrie „cu îndelungă fidelitate” proletarul intelectual, iar boierul le subscrie „cu robustă convingere”.

Și pentru ca să se păstreze cu scumpătate bunul obicei străbun, deși nu mai au boierii noștri pe vechii și inculții măscărici, cari să polemizeze din poarta Curții, avem, slavă Domnului, o presă a elitei sociale destul de spirituală și de convenabilă:

„Combateți-i, băieți! combateți-i «sarcastic» de tot.”

(Publicistică și corespondență,  
ediție îngrijită de Marcel Duță;  
studiu introductiv Dan C. Mihăilescu;  
Editura „Grai și suflet – Cultura Națională”, 1999)



# ÎNCORONAREA REGELUI FERDINAND ȘI A REGINEI MARIA LA ALBA IULIA

IOAN SCURTU

După proclamarea Independenței de Stat a României la 9 mai 1877 și recunoașterea acesteia pe plan internațional la 1 iulie 1878 prin Tratatul de la Berlin, România a devenit Regat. La 15 martie 1881 a fost publicată legea care prevedea la articolul I: „România ia titlul de Regat. Domnitorul ei, Carol I, ia pentru sine și moștenitorii săi titlul de rege al României.” Festivitățile de încoronare a lui Carol I și a soției sale Elisabeta s-au desfășurat în ziua de 10 mai 1881 în București.

După realizarea Marii Uniri în 1918, liderii politici români au apreciat că se impunea încoronarea lui Ferdinand I ca rege al tuturor românilor, precum și a soției sale Maria.



*La 27 aprilie 1921, regele Ferdinand și regina Maria vizitează șantierul Catedralei Încoronării*

**L**a 4 iunie 1920, prin Tratatul de la Trianon, a fost confirmată Unirea Transilvaniei cu România. Peste două săptămâni, din inițiativa Guvernului condus de generalul Alexandru Averescu, a luat ființă Comisia de Încoronare, în fruntea căreia a fost numit generalul Constantin Coandă, președintele Senatului României; printre membrii acesteia se numărau mitropolitul Miron

Cristea, miniștrii Nicolae Titulescu și Octavian Goga, precum și personalități ca istoricii Nicolae Iorga și Dimitrie Onciul, compozitorul George Enescu, arhitectul Victor G. Ștefănescu, pictorul Arthur Verona, sculptorul Ion Jalea.

Prima întrunire a comisiei a avut loc în ziua de 15 iulie 1920 și după mai multe dezbateri, la 20 noiembrie 1920, a stabilit ca festivitățile de Încoronare

să se desfășoare atât la Alba Iulia – cetatea în care, la 1600, a intrat victorios Mihai Viteazul, realizatorul primei uniri politice a Țărilor Române –, cât și în București – capitala României Întregite. Comisia a propus construirea la Alba Iulia a unei biserici noi, numită Catedrala Încoronării, care să reprezinte un adevărat simbol pentru istoria românilor. De asemenea, a stabilit să fie reamenajată sala



*Prim-ministrul Alexandru Averescu (în centru, cu barbișon)*

în care s-a votat unirea Transilvaniei cu România (numită Sala Unirii). În București urma să fie realizat Arcul de Triumf, care să evoce luptele armatei române în războiul pentru întregirea națională. Construirea Catedralei Încoronării a fost încredințată arhitectului Victor G. Ștefănescu, iar a Arcului de Triumf arhitectului Petre Antonescu.

La Alba Iulia lucrările au demarat în toamna anului 1920. Pentru amenajarea locului unde avea să se construiască noua catedrală, au fost demolate micile construcții de pe platoul cetății. Deoarece planurile vechii Mitropolii din timpul lui Mihai Viteazul nu mai existau, arhitectul Victor G. Ștefănescu s-a inspirat din cele ale Bisericii Domnești din Târgoviște, construită de Petru Cercel și tâmosită în 1585. Piatra de temelie a Catedralei Încoronării a fost pusă la 28 martie 1921, iar lucrările s-au desfășurat într-un ritm intens.

**D**upă ample dezbateri, la 1 iulie 1921, Comisia a propus Președinției Consiliului de Miniștri mai multe măsuri în vederea organizării festivităților de Încoronare, care trebuia

să aibă o rezonanță cât mai mare, asigurându-li-se o largă vizibilitate. Suveranii „să se arate înaintea poporului în ziua Încoronării” în straie regești, drept care s-a cerut ca Guvernul „să se ocupe de confecționarea unei mantii pentru M.S. regele și a unei coroane pentru M.S. regina”; să fie publicate cărți de istorie și albume cu regele Ferdinand și regina Maria, între acestea, volume scrise de N. Iorga: *Regele Ferdinand. Cu prilejul Încoronării și Regina Maria. Cu prilejul Încoronării*;

să fie tipărite timbre și cărți poștale, să fie bătute medalii, să fie comandate farfurii și urcioare, pentru participanții la „ospățul încoronării”, toate cu chipul regelui și al reginei.

În timp ce se lucra intens pentru pregătirea Încoronării, a izbucnit o acută criză politică. Venit la putere cu sprijinul lui Ion I.C. Brătianu în martie 1920, generalul Averescu a decis să iasă de sub tutela acestuia și a propus, la începutul lunii iulie 1921, un proiect de lege privind naționalizarea Societății Reșița. Naționalizarea consta în emiterea de noi acțiuni, care să le depășească, din punct de vedere valoric, pe cele aparținând unor străini (austrieci și unguri). Evident, noile acțiuni urma să ajungă în proprietatea membrilor Partidului Poporului.

**L**iberalii nu au acceptat această inițiativă, deoarece urmăreau să devină ei proprietari ai celei mai mari uzine constructoare de mașini din România. Ion I.C. Brătianu, după doi ani de opoziție, a apreciat că venise timpul ca P.N.L. să revină la putere, drept care a

*Generalul Coandă (primul din stânga) și Octavian Goga (în centru)*





anunțat un amplu program privind organizarea și dezvoltarea statului român, în centrul căruia se afla adoptarea unei noi Constituții. Brătianu a acționat direct, dar mai ales prin Barbu Știrbey, pentru a-l convinge pe rege că experiența cu partidele noi eșuase și că se impunea o guvernare stabilă.

Majoritățile parlamentare aparținând Partidului Poporului au votat proiectul legii privind naționalizarea Societății Reșița, fapt ce a determinat P.N.L. să declanșeze campania de răsturnare a Guvernului Averescu. Printr-o manevră abilă, liberalii au convins toate partidele din opoziție să se retragă din Adunarea Deputaților și din Senat.

În campania sa împotriva Guvernului Averescu, Brătianu nu s-a referit la problema Încoronării, dar era limpede că el se considera singurul îndreptățit să prezideze festivitățile respective, întrucât și-a asumat răspunderea ca România să intre în războiul pentru întregirea neamului, la sfârșitul căruia s-a realizat Marea Unire din 1918.

**P**artidele din opoziție susțineau că actul Încoronării trebuia prezidat de un guvern de uniune națională. Ziarul *Patria*, oficios al Partidului Național, scria la 20 mai 1921 că Încoronarea trebuia amânată până se va construi la Alba Iulia o catedrală impunătoare, „care să vorbească într-adevăr de România Mare”, cea aflată în curs de realizare fiind prea mică pentru un asemenea eveniment. Replicând, ministrul de Interne Constantin Argetoianu afirma



Constantin Argetoianu (primul din stânga)

că Guvernul „va face totul ca Încoronarea să nu se amâne”.

În plină criză politică, Guvernul Averescu a anunțat că Încoronarea va avea loc în ziua de 24 septembrie 1921, care corespundea cu împlinirea a șapte ani de la urcarea lui Ferdinand pe tron. Generalul Averescu a înaintat regelui proiectul textului Proclamației pe care suveranul urma să o prezinte cu prilejul Încoronării. Ferdinand nu l-a acceptat și a cerut, la 17 iulie, să fie studiată proclamația lui Carol I din mai 1881. De asemenea, i-a cerut lui Averescu să amâne Încoronarea pentru anul următor, „fiindcă costumele regale, al său și al reginei, comandate în străinătate, nu erau gata”. Generalul a interpretat spusele regelui ca o garanție că Guvernul său – care beneficia de sprijinul unei consistente majorități parlamentare – va dura, urmând să organizeze Încoronarea în

1922. În realitate, regele nu voia ca Încoronarea să fie prezidată de generalul Averescu, pe care nu-l agrea, întrucât, scria regina Maria, „el nu a fost niciodată cu adevărat de partea noastră, și nouă ne pare rău să fim încoronați doar de el singur”.

La 27 iulie, regele și regina au plecat într-o călătorie privată în Franța. La 28 august, regina Maria nota că, fiind în stațiunea St. Lunaire, a discutat cu Ferdinand despre faptul că „din cauza situației politice și mai ales pentru că pregătirile nu s-au terminat, Încoronarea a fost amânată până la primăvară. Acest lucru m-a bucurat, pentru că eram absolut sigură că

totul s-ar fi făcut de mântuială, în așa mare grabă și în condițiile protestului celorlalte partide politice. Această situație ne lasă mai mult timp, nu mai e nevoie să plecăm imediat acasă”. Într-adevăr, regina a revenit în România abia la 19 septembrie 1921.

În țară, pregătirile pentru Încoronare au continuat. Comisia a propus ca la Alba Iulia, alături de biserică, să fie amenajat un apartament pentru familia regală și un local pentru un muzeu istoric-etnografic. În curtea interioară să se ridice statuia ecvestră a regelui Ferdinand, primul rege al României Întregite.

La 14 august 1921, Comisia a dat publicității „programul serbărilor Încoronării”, care prevedea plecarea regelui, a reginei și a celorlalte oficialități din București la 23 septembrie. Trenul urma să ajungă la Alba Iulia în dimineața zilei de 24 septembrie.

Pe câmpia din preajma gării se constituia cortegiul regal, care se îndrepta spre catedrală. După ungerea și încoronarea în interiorul bisericii, regele și regina, în straie festive, se arătau poporului adunat pe platoul din față și pe dealurile din jur; dintr-un „pavilion construit în acest scop” regele va adresa poporului o proclamație. Apoi vor merge în „pavilionul unirii” din cetate, unde va avea loc un „banchet oficial” în Sala Unirii. În acest timp, pe Câmpul lui Horea se oferea participanților un „ospăț popular”. După banchet, suveranii vor vizita orașul Alba Iulia, luminat cu proiectoare roșii, galbene și albastre. Seara se va organiza „un ospăț-prânz mai restrâns” pentru familia regală.

**A**doua zi, 25 septembrie, Ferdinand și Maria vor primi defilarea trupelor. La sosirea lor, „muzicile militare vor intona «Imnul Încoronării»”, scris în acest scop de Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor, pus pe muzică de George Enescu. După trecerea în revistă a trupelor urma defilarea „cortegiului istoric”, conceput de Costin Petrescu, „începând de la Traian și Decebal și până în zilele noastre”. După-amiază era prevăzută plecarea spre București.

În dimineața zilei de 26 septembrie urma să aibă loc „intrarea triumfală în Capitală a suveranilor, care vor descinde în gara Mogoșoaia”. Acolo se forma cortegiul regal, care parcurgea Șoseaua Kiseleff, trecând pe sub Arcul de Triumf, continuându-și drumul până la Mitropolie, unde se oficia un „Te-Deum solemn”. Urma un „mare banchet” oferit de Primărie la Teatrul Național, iar seara un concert extraordinar cu



*Generalul Coandă inspectează șantierul Catedralei Încoronării*

orchestre renumite din țară, sub conducerea lui George Enescu.

Proiectul de program prevedea că în ziua de 27 septembrie avea loc defilarea trupelor în Piața Victoriei, ori la Arcul de Triumf. Într-un „loc ce urma să fie stabilit”, se desfășura un „imens cortegiu etnografic-economic, conceput și organizat de A. Verona, în care vor fi reprezentate, pe lângă toate tipurile și costumele ce compun caracterul populației românești din toate ținuturile României întregite, cu portul lor, cu tradițiile lor, în mod simbolic, și toate bogățiile țării noastre, ca petrolul, cultura viilor, agricultura, minele etc. Lungimea acestui cortegiu va fi de câțiva kilometri”.

Se prevedea că toate festivitățile „vor fi cinematografiate. Unul dintre cele mai bune filme se va depune spre păstrare la Academia Română pentru posteritate, altele vor fi reproduse în toate orașele și satele României, iar altele se vor trimite în străinătate, pentru ca să se poată cunoaște de toată lumea, afară de actul Încoronării, și marile bogății pe care le posedă țara noastră”.

Cel puțin două dintre prevederile acestui proiect de program erau nerealiste: realizarea statuii regelui Ferdinand, care nici măcar nu fusese comandată, și prezentarea filmului Încoronării în toate satele României – o imposibilitate tehnică. Ulterior, proiectul a fost refăcut substanțial.

**I**ntre timp, campania împotriva Guvernului Averescu s-a intensificat. În „Manifestul către țară”, difuzat de P.N.L. la 20 septembrie 1921, erau formulate aspre critici despre activitatea acestuia, după care se menționa: „Partidul Național Liberal începe lupta pentru reintrarea în legalitate și pentru dobândirea temeiurilor constituționale cerute de organizarea democratică a României întregite. Țara vrea ordine, cinste, pricepere, o nouă administrație însuflețită de grija binelui obștesc.” În ziua de 27 noiembrie a avut loc Congresul Partidului Național Liberal, la care Ion I.C. Brătianu a declarat: „Nu mai e vreme de pierdut” și P.N.L. „este gata să-și ia răspunderea”. A fost votată o moțiune



prin care se cerea „imediată schimbare a Guvernului și imediată dizolvare a Parlamentului, pentru ca o nouă, înțeleaptă și puternică acțiune de guvern să asigure dezvoltarea sănătoasă a forțelor materiale și morale ale țării”.

**A**două zi, regele Ferdinand a deschis lucrările Parlamentului printr-un mesaj în care a fost introdusă următoarea frază: „Timpurile sunt însă atât de grele, încât țara are nevoie de concursul oamenilor de seamă din toate partidele”. Prin această formulare se vedea neîncrederea suveranului în Guvernul Averescu. La sugestia regelui, în ziua de 11 decembrie 1921, Take Ionescu și-a prezentat demisia din funcția de ministru al Afacerilor Străine, provocând o criză de guvern, care a dus la demisia lui Alexandru Averescu.

La 17 decembrie, regele l-a însărcinat pe Take Ionescu să constituie un guvern de concentrare politică. În condițiile în care regele ceruse concursul tuturor partidelor, Ion I.C. Brătianu a apreciat că nu era prudent să vină P.N.L., singur, la putere. Ca urmare, a avut nevoie de „paranteza Take Ionescu”. Cu toate eforturile depuse de a obține sprijinul parlamentar necesar, Take Ionescu nu a reușit, astfel că la 17 ianuarie 1922, Guvernul său a fost demis prin votul de blam al Adunării Deputaților.

Ziua de 17 ianuarie 1922 a avut o dublă semnificație: a marcat singura dată din istoria României de după 1918 când un guvern a fost demis prin votul de blam al Parlamentului și, pe de altă parte, se punea capăt experiențelor politice încercate după Marea Unire, când s-au perindat la cârma țării șase guverne. În

opinia publică își crease loc convingerea că se impunea o guvernare stabilă, asigurată de un partid puternic, cu un premier capabil să domine situația și să asigure consolidarea și dezvoltarea țării. Este un fapt că, în acel context, exista un singur partid care avea un program cuprinzător și un singur lider politic care puteau să răspundă acestei necesități istorice: Partidul Național Liberal și Ion I.C. Brătianu.

Luând în considerare această realitate, la 19 ianuarie 1922, regele l-a numit pe Ion I.C. Brătianu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri și a anunțat organizarea de alegeri pentru Adunarea Națională Constituantă în martie 1922. Prin această decizie, Ferdinand nu a ținut seama de articolul 128 din Constituție care prevedea desfășurarea de alegeri obișnuite, după care noile Corpuri legiuitoare trebuia să decidă asupra articolelor de modificat. Abia apoi erau organizate alegeri pentru Adunarea Națională Constituantă. Regele, de comun acord cu Brătianu, a decis să nu fie organizate două rânduri de alegeri.

**V**estea formării Guvernului Ion I.C. Brătianu și mai ales cea a investiției Parlamentului ce urma să fie ales cu calitatea de Adunarea Națională Constituantă au fost primite cu indignare de toate partidele din opoziție. Chiar în ziua de 19 ianuarie 1922, Partidul Național, Partidul Țărănesc, Partidul Poporului, Partidul Conservator-Progresist și Partidul Naționalist-Democrat au dat publicității un comunicat comun prin care protestau „în fața țării împotriva aducerii la putere a unui partid dușmănit de opinia publică și amenințând liniștea internă și consolidarea țării”.

Cereau regelui constituirea unui guvern de concentrare, care să organizeze alegeri parlamentare libere și apoi să se formeze un nou Cabinet, în conformitate cu rezultatele înregistrate la urne. Glasul lor nu a fost ascultat.

Apelând la sprijinul aparatului administrativ și profitând de dezbinarea opoziției, care nu s-a putut coaliza pentru a prezenta liste comune în alegeri, Partidul Național Liberal a obținut o victorie categorică. Potrivit datelor oficiale, acesta a câștigat 222 de locuri în Adunarea Deputaților, în timp ce opoziția a obținut rezultate mai mult decât modeste: Partidul Țărănesc – 40 mandate, Partidul Național – 26, Partidul Țărănesc din Basarabia – 22, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina – 15, Partidul Poporului – 13, Partidul Naționalist Democrat – 5.

Partidele din opoziție au contestat vehement rezultatul acestor alegeri, apreciind că ele au fost falsificate de Guvernul Brătianu. Într-o telegramă adresată regelui, Iuliu Maniu afirma că ziua alegerilor s-a transformat „într-o rușine națională și un scandal european”. Partidul Țărănesc aprecia că vinovat era și regele, care a încredințat puterea lui Brătianu. Ca urmare, cele două partide nu recunoșteau legalitatea Adunării Naționale Constituante, „aleasă prin furt și fraudă”, și solicitau organizarea de noi alegeri sub un guvern neutru.

Regele nu a luat în seamă asemenea proteste și în ziua de 27 martie 1922 a deschis prin mesaj lucrările Adunării Naționale Constituante, prezentând obiectivele care stăteau în fața acesteia și a Guvernului.

(Va urma)

# O ZI LA CASTELUL PELIȘOR

Dr. MACRINA-EMILIA OPROIU  
(Șef secție, Muzeul Național Peleş)



Atmosfera Curții princiare de la Castelul Pelișor a fost rezumată magistral în câteva fraze de Zoe Cămărășescu, în savuroasa ei lucrare memorialistică: „Alături de castel[ul Peleş], se ridică Pelișorul, locuința familiei princiare. Era urât, dar era vesel; lipsit de gust, dar luminos; în locul armoniei, domnea o imaginație zgomotoasă. Cinci copii frumoși, nurse [guvernante], feciori, câini, trăsură, cai de călărie, automobile forfoteau în jurul Pelișorului, întreținând o atmosferă zgomotoasă și agitată, în contrast cu ținuta Peleşului. Pe scări răsună glasul prințului Nicolae, care-și chema cockerul negru, prieten nedespărțit: Fuji-i-i, Fuji-i-i. Mignon fluiera băiețește. Din odaia prințului Carol veneau sunetele unui gramofon care repeta cu încăpățănare o arie din *Thaïs* de Massenet, melodii de Reynaldo Hahn sau Chausson, *Petite Suite* de Debussy.“

Până în anul 1914, ca și la București, familia princiară lua masa de două ori pe săptămână la Castelul Peleş, miercuri și duminică, în prezența regelui

Carol I și a reginei Elisabeta. După moartea primului suveran, familia regală revenea la Sinaia către sfârșitul lunii iunie și rămânea aici, în general, până

la 1 noiembrie, la deschiderea lucrărilor Parlamentului, după cum amintea principesa Ileana.

După anii plini de rigoare care au precedat schimbarea de



domnie, atmosfera de la Sinaia se relaxează treptat. Cu o Curte mult mai numeroasă și o administrație pe măsură, Ferdinand I transformă Castelul Peleş în reședință oficială, unde regele și regina își îndeplinesc cu simț de datorie și rigoare germană toate obligațiile legate de guvernare. „Dar să nu vă imaginați că viața era vreodată simplă sau că nu existau îndatoriri sau telefoane de la miniștri chiar și la Sinaia“, avea să scrie principesa Ileana. Din contră. „Odată, când ne jucam un joc în care scriam epitafe, sora mea Mignon a scris astfel epitaful pentru un rege: «Odihnește-te, Doamne, departe de miniștrii tăi!» Așa simțea ea, care era pe atunci fiică de rege și, mai târziu, soție de rege. De multe ori erau date peste cap planurile noastre, ale copiilor, din cauza căte unui ministru care venea să se consulte cu părinții mei. Acum îmi dau seama că nici viața miniștrilor nu era ușoară, dar pe vremea aceea nu-mi părea rău decât pentru noi.“

## UN MOMENT DE REFERINȚĂ

Contemporanii recunosc că eticheta era mult mai laxă la Sinaia decât la București, unde regele Ferdinand nu își permitea niciun soi de familiaritate și unde purta întotdeauna uniformă militară. Este celebru pasajul din *Memoriile* lui Constantin Argetoianu, care scria „[...] luam cu toții cafeaua la iarbă verde, lângă castel, în familie. Prințul Carol trăgea picioare în posteriorul prințului Nicolae, care chirăia ca din gură de șarpe – era, să zic așa, un rit, la care Elisabeta își plimba ochii pe cer, Mignon era ținta tachinărilor



*Regele Ferdinand I  
cu un trofeu de vânătoare,  
probabil în 1920  
(Arhiva de fotografii  
a Muzeului Național Peleş)*

fraților ei –, iar regele, regina, Mișu [ministru Palatului] și cu mine depănam fel de fel de subiecte în care neprevăzutele mele butade sau concluzii îi încântau.“

Programul zilei începea la orele 09.00, cu un mic-dejun copios, după cum menționa Simona Lahovary. Uneori, în diminețile pline de inspirație, regina Maria fie prefera un mic-dejun în salonul de aur, fie renunța pur și simplu la prima masă a zilei. Ca și la București, suveranii au păstrat la Sinaia obiceiul englezesc al prânzului la ora 13.30. Acesta se desfășura, de asemenea, de cele mai multe ori, în sufragerie. „Urmând obi-

*Principesele Elisabeta  
și Mignon,  
probabil în 1901  
(Arhiva de fotografii  
a Muzeului Național Peleş)*

ceiul locului – scria arhiducesa Ileana –, mama stătea în capul mesei, avându-l în dreapta ei pe tata; apoi, pe rând, urmau toți membrii Curții care veniseră cu noi, oaspeții care se găseau atunci la castel și noi, copiii. Toate mesele, cu excepția celei de seară, erau servite împreună cu restul Curții, chiar și cu ofițerul de gardă. Toți erau incluși în familie, iar conversația și glumele făceau vesele înconjurul mesei.“ În jurnal, referințele la mesele regale sunt frecvente. La dineurile oficiale, Friedrich Rebhuhn, grădinarul Casei regale, era solicitat să execute aranjamente de mare rafinament.

După micul-dejun, ca și după prânz, atât regele, cât și regina acordau audiențe sau ieșeau la plimbare. Audiențele la regele Ferdinand au impresionat de fiecare dată prin eleganța și erudiția lor. Despre una dintre ele, Onisifor Ghibu (1883 – 1972) scria: „Apariția plină de oarecare sfială și stângăcie care te izbea oarecum, în primele momente ale audienței, la regele Ferdinand, nu era în fond altceva decât expresiunea unei blândeți, a unei bunătați și a unei sincerități, pe care foarte arareori o întâlnești în cercurile înalte.“





*Sufrageria Castelului Peleş  
(fotografie de Udvardi Árpád)*

Asemenea suveranului, regina Maria acorda zilnic audiențe unui număr impresionant de personalități, pe care le consemna cu rigoare și talent în jurnalul său personal.

## FIVE O'CLOCK TEA

Cina era organizată la orele 20.00 și reunea suveranii, membrii familiei, doamnele de onoare, aghiotanții regali, guvernantele copiilor, ofițerii de gardă, secretarii regali, medicul Curții, invitații. După moartea regelui Ferdinand, regina Maria mută cina la orele 16.00 – asemenea regelui Carol al II-lea –, din dorința de a-și menține silueta, pentru care își impunea numeroase restricții alimentare. În ultimii 20 de ani din viață, regina Maria obișnuia să postească o zi pe săptămână, spre îngrijorarea personalului Curții. În vara anului 1931, regina nota în jurnal: „Cină la orele 4 în mica sufragerie, urmată de joc de cărți cu [regele] Carol, Mignon și doi domni, pentru care împreună cu Meg ne-am străduit să le oferim un concert

la gramofon, care îi place în mod deosebit lui Carol“.

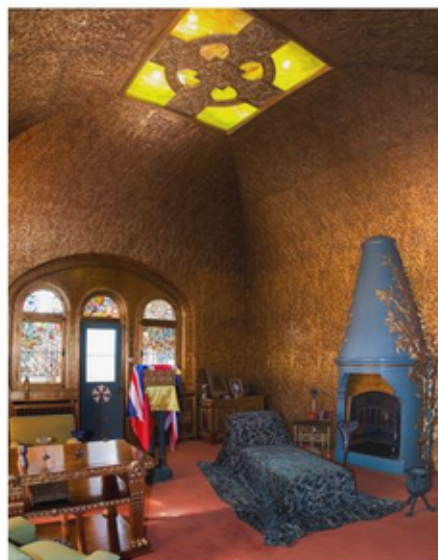
Ca și la Castelul Peleş, unde regina Elisabeta introdusese obiceiul englezesc *five o'clock tea* (ceaiul de la ora 5), la Castelul Peleş ceaiurile se transformau în adevărate petreceri, cu muzică și dans. Seria ceaiurilor a debutat în anul 1906, cu un *garden-party* (petrecere în grădină), despre care principesa Maria îi scria mamei sale, la 28 iulie 1906: „Ieri, pentru prima oară, mi-a venit ideea să dau o mare petrecere pe peluza din jurul casei mele, la care am invitat pe toată lumea din Sinaia. Am oferit ceai și am avut o formație de muzicieni. Am crezut că va fi o proastă afacere, dar s-a dovedit a fi un succes și a arătat foarte bine, pentru că

*Camera de aur  
a Castelului Peleş,  
locul ceaiurilor  
de altădată  
(fotografie  
de Udvardi Árpád)*

anul ăsta iarba este uimitor de verde, iar casa noastră arată ca o locuință tipic englezescă“. Ceaiurile aveau loc inițial în camera de aur a Mariei, apoi în apartamentele principeselor și în camera din turnul mare al Castelului. Ele se desfășurau până la miezul nopții, când – conform protocolului – toate luminile se stingeau.

Pe lângă sarcinile oficiale, numeroasa familie de la Castelul Peleş desfășura o varietate de activități, circumscrise preocupărilor recreative, practicate de înalta aristocrație a epocii. Printre acestea, lectura a jucat un rol important. Regele Ferdinand, în special, prefera oricărei activități de stat să citească în apartamentul său. „Apoi, prințul Ferdinand citea cu adevărată pasiune ore-ntregi. Îl interesau eroii Antichității clasice, ca și în general tot ce ținea de istorie“, menționa Eugen Wolbe, în *Ferdinand I. Întemeietorul României Mari*.

Eugen Buhman nota în jurnal prezența la Sinaia a lui Zamfir Arbore, profesor de





limba rusă la școala Superioară de Război, care îi oferea suveranului lecții particulare. Așa cum scria principesa Ileana, regele Ferdinand manifesta o preferință aparte pentru romanele polițiste. „Amândoi eram mari admiratori ai lui Bulldog Drummond și obișnuiam să avem conversații lungi, fanteziste, pretinzând că l-am întâlnit pe unul sau altul dintre personajele din foileton.“ Bulldog Drummond era personajul central al romanelor lui (Herman) Cyril McNeile (28 septembrie 1888 – 14 august 1937). A scris romane polițiste sub pseudonimul Sapper.

## BUCURIILE REGELUI FERDINAND....

Educat în universități de prestigiu, Ferdinand manifesta o înclinație specială pentru științele naturii, în general,



*Principii Carol și Nicolae în pădure, la Sinaia, probabil în 1912*

*(Arhiva de fotografii a Muzeului Național Peleş)*

și pentru botanică, în mod special. Prietena sa de o viață, prințesa Martha Bibescu, afirmă că Ferdinand surclasa – în materie de flori – cultura unui pedagog. „Cunoștințele sale botanice depășeau cunoștințele obișnuite ale unui profesor și se apropiau de erudiție.“ Ea reamintează ultima lor întâlnire de la Castelul Pelișor, din iulie 1927, când regele îi arată cele

mai recente albume. „Îl regăsesc în cabinetul său de lucru, cu cei doi câini negri culcați la picioarele sale. Sta aplecat sub lampă, ca de obicei. Mai răsfoim odată împreună cărțile cele frumoase. Pe când întorc paginile unde sunt scrise și reproduse spețele marii familii a gențianelor, îmi vorbește pentru întâia oară de «Poiana».“ Poiana invocată se găsește în Munții Bucegi, la o altitudine de peste 2.000 de metri. Este a doua poiană care poartă numele unui suveran. Prima a fost denumită după regina Elisabeta a României.

„Una din marile bucurii [ale regelui Ferdinand] – își amintește cu nostalgie principesa Ileana – era să plece în lungi plimbări cu câinii săi prin pădurile de la Sinaia, căutând plante rare pentru grădini.“ Eugen Wolbe scria și el: „După-amiaza, el face, când se află la Sinaia, o plimbare de două ore, un mic tur al Carpaților. În el se ascunde un prieten al naturii și acesta se face simțit.“

Încă din adolescență, Ferdinand deprinde arta vânătorii. Într-o scrisoare adresată mamei, marea ducesă Maria Aleksandrovna, Maria scria, la 1907, despre pasiunea pentru vânătoare a soțului: „Nando merge câteodată la vânătoare și nu pare să simtă frigul care îi îngheață pe ceilalți. Bătrânul Newmann [valetul personal al regelui Ferdinand, în perioada 1890 – 1925 – n.a.] este mai tânăr ca niciodată și deși nu poartă măcar o haină de blană,

*Regina Maria și principele Carol în atelierul de pictură (Arhiva de fotografii a Muzeului Național Peleş)*





*Principele Nicolae  
cu câinele favorit  
(Arhiva de fotografii  
a Muzeului Național  
Peleş)*

Autodidactă prin excelență, regina Maria se dovedește a fi o cititoare pasionată. Lectura era o activitate curentă la Castelul Peleşor. Ea avea loc zilnic, de obicei cu voce tare, după prânz și cină. Regina le citea copiilor, nepoților, invitaților, regelui, fie propriile sale scrieri, fie cărțile autorilor la modă. Uneori, cele

care asigurau lectura erau „Păunule“, adică domnișoara Lucia Păun și Gretchen Gazert, profesoarele de limba franceză ale principeselor, care jucau rolul și de cameriste ale reginei. Maria prefera să citească literatura recent publicată, în general, de limbă engleză și germană, dar și romane și piese de teatru franțuzești, volume de istorie și memorialistică. Cărțile erau fie achiziție proprie, fie cadouri primite de la prieteni sau, uneori, chiar de la autori.

Alături de regina Elisabeta, Maria a luat lecții de pictură de la pictorița elvețiană Ruth Mercier, care a petrecut șase săptămâni la Castelul Peleş, și s-a dedicat, până la începutul Marelui Război, pasiunii pentru acuarelă. Celebre rămân până azi manuscrisul realizat în anul 1906 și *Evangelia* pictată împreună cu regina Elisabeta. După exemplul oferit de prima regină a României, Maria devine la rândul ei o colecționară pasionată și o mecena pentru

artiști. Printre cei care au trecut pragul Castelului Peleşor se numără pictorul și ilustratorul francez François Flameng (1856 – 1923), care este invitat la Sinaia în anul 1914, după cum nota Eugen Buhman.

La 30 august 1922, sculptorul italian Pietro Canonica (1869 – 1959) apare menționat în jurnalul Mariei: „La dejun am avut pe cineva pe care am dorit întotdeauna să-l cunosc și care este unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Ducky [sora mai mica a reginei Maria, Victoria Melita], marele sculptor Canonica. El a fost, de asemenea, mult timp la Curtea rusă și a cunoscut îndeaproape biata familie a lui Nicky. Imediat am devenit familiari. Lisabeta a ieșit la plimbare și eu l-am invitat pe Canonica să ni se alăture. Lisabeta a fost încântată să-l cunoască“. Fotografii german, naturalizat englez, Emil Otto Hoppé (1878 – 1972; *Magazin istoric*, nr. 9 – 11/2019), vizitează timp de șase săptămâni România și pe suverani, în vara anului 1923. El realizează fotografii documentare, care imortalizează diverse tipologii sociale, precum și peisaje. La 25 septembrie 1925, artistul florentin Raffaello Romanelli (1856 – 1928) este invitat la dejun. El a fost sculptorul italian care a realizat o serie de lucrări, în special pe terase, la comanda Casei regale române. În intervalul 30 august – 6 septembrie 1929, Oskar Stössel (1879 – 1964; pictor și gravor austriac de origine evreiască) figurează la Castelul Peleşor, unde schițează portretele Mariei și Ilenei.

(Va urma)

ar sta nemișcat lângă Nando chiar și două ore, în frig, fără să se plângă, este un bătrân adorabil“. Dintr-o scrisoare expediată de principesa Victoria Melita – sora mai mică a Mariei –, de la Cannes, la 19 noiembrie 1905, aflăm că nici viitoarea regină a României nu era mai puțin preocupată să vâneze. Sora viitoarei reginei îi mărturisea cu candoare: „Inima mi s-a umplut de invidie la auzul faptelor tale de vânatoare. Să împușc un urs a fost ambiția mea cea mai sălbatică. L-ai împușcat mortal? Nando nu a fost gelos?“

## ... ȘI ALE REGINEI MARIA

Dacă pasiunile lui Ferdinand sunt plimbările, filatelia, lectura și vânătoria, Maria își găsește zilnic timp pentru lucrurile care îi fac plăcere. Ea știe să-și organizeze timpul, îmbinând armonios condiția oficială cu cea de persoană particulară.



# THEODOR PÂSLARU. UN ANARHIST DEVENIT COMUNIST

TRAIAN D. LAZĂR

**Memoriile lui Theodor Pâslaru intitulate Povestiri și istorisiri din trecut, din care Magazin istoric a publicat în serial însemnările privind războiul de întregire din 1916 – 1918 (nr. 10 – 12/2021, 1 – 4/2022), conțin, înainte și după anul 1918, relatări privind mișcarea socialistă.**

Una dintre caracteristicile mișcării socialiste din primele decenii ale secolului al XX-lea era lipsa de unitate doctrinară și organizatorică. În plan teoretic, având implicații asupra acțiunii politice, se manifestau concepții social-democrate, anarhiste, socialiste și comuniste, iar în domeniul acțiunii practice, pe teren economic – sindicalismul și sindicalismul revoluționar.

Principalele structuri politice ale mișcării socialiste erau Partidul Social-Democrat (1910), Partidul Socialist (1918), Partidul Comunist din România (1921), Federația Partidelor Regionale Socialiste (1922), iar organizațiile cu obiective economice – syndicatele social-democrate, syndicatele revoluționare sau anarhiste și syndicatele naționale.

Nu doar membrii de rând ai mișcării, dar și unii dintre conducătorii ori membrii marcantă ai mișcării pendulau între aceste curente. Panait Istrati, spre exemplu, a evoluat de la social-democrație la comunismul stalinist, apoi la comunismul troțkist și naționalism.

Însemnările lui Theodor Pâslaru cuprind informații inedite privind personalitatea lui Iuliu Neagu-Negulescu – șederea cu domiciliu obligatoriu la Constanța, precum și oscilarea acestuia între social-democrație, anarhism, socialism și comunism. Studiind la Universitatea Liberă din Bruxelles, I. Neagu-Negulescu și-a însușit, ca și Panait Mușoiu (1864 – 1944), ideile politice ale social-democrației și anarhismului. Revenind în țară, a devenit membru al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, a făcut parte din Consiliul General al P.S.D.M.R., dar a publicat articole în presa franceză și în revistele anarhiste ale lui Panait Mușoiu. În plan economic, el adera, ca și Ștefan Gheorghiu (1879 – 1914), la sindicalismul revoluționar. Sub presiunea conducerii P.S.D., în 1910, Ștefan Gheorghiu s-a „cumințit”, dar Neagu-Negulescu a înființat syndicate revoluționare (anarhiste) la Brăila și Galați (1911) și a susținut syndicatele naționale.

**Transformarea P.S.D. în Partid Socialist (1918) l-a determinat pe Neagu-Negulescu să se înscrie între membri, activând mai ales în domeniul sindical. În 1920, el era secretar al Comitetului local al sindicatelor din Valea Prahovei, iar Theodor Pâslaru membru al aceluiași comitet. În timpul grevei generale din octombrie 1920 – aflăm din lucrarea Greva Generală din România – 1920, coordonată de N. Goldberger –, Neagu-Negulescu a fost arestat. El figurează ca propagandist pe o listă a Prefecturii județului Prahova cu „capi instigatori și propagandiști” ai grevei. La 5 noiembrie 1920, lista era trimisă de șeful Siguranței Prahova către Direcția Poliției pentru arestarea celor ce figurau pe ea. Theodor Pâslaru l-a reîntâlnit în 1924, la Constanța.**

**I**nsemnările lui Th. Pâslaru privind evenimentele din anul 1924 încep cu relatarea unei vizite în Constanța, împreună cu alți doi socialiști veniți la tratament balnear în Techirghiol, Keneș din București și Aldulescu din Turnu Severin. Merită relatată explicația dată de un negustor turc calității deosebite a pepenilor verzi pe care îi vindea și din care Pâslaru și colegii au gustat: „Noi când îi semănăm în arătura proaspătă și facem cuiburi, la fiecare cuib punem câte un cancioc de nămol din lac (Techirghiol).”

În Constanța, Pâslaru îl întâlnește pe Ștefan, un prieten, care îi invită pe cei trei acasă la el. Pe drum, acesta își justifică bucuria revederii: „Dumnealui [Th. Pâslaru] mi-a fost un bun tovarăș și bun sfătuitor și ajutor. Cu dânsul am întâmpinat multe în spital și-n pribegia prin Rusia, la Odesa, apoi în lupte, că am fost încorporați în trupele roșii și în alte părți, până ce am venit în țară. El era cunoscut, acolo, de unii tovarășii din Comitetul Revoluționar Român. [...] El le spunea celor doi tovarășii cum am trecut Nistrul înot, cei cinci tovarășii, când am venit în țară, în dreptul orașelului Noua Suliță din Bucovina.”

Ajunși acasă la Ștefan, Pâslaru și prietenii au fost tratați ca niște oaspeți bineveniți. „La discuțiile avute, întreb dacă



*Militantul revoluționar  
Iuliu Neagu-Negulescu*



*Vilă la Băile Techirghiol*

tovarășii muncitori din Constanța sunt organizați în sindicate și partid. «Am fost la început, acum câțiva ani, mulți, acum am rămas puțini și fricoși, căci Siguranța de aici a făcut mari ravagii. I-a strâns pe capii conducători ca pe buruiana de leac, i-a judecat, pe mulți și condamnat Curtea Marțială de aici între trei-cinci ani pedeapsă. Noi ce mai suntem credincioși ideilor socialiste strângem ajutoare pe tăcute și dăm familiilor celor arestați.

Chiar vis-à-vis de mine e un tovarăș, după cum am auzit, cu barbă. A



*Panait Mușoiu,  
cel care  
a făcut  
prima traducere  
a Manifestului  
Partidului  
Comunist  
(Iași, 1892)*





Octombrie 1920. Greva generală:  
grup de muncitori de la Atelierele C.F.R. din București

fost arestat, a stat trei ani închis, mai avea doi de făcut, l-a grațiat, dar aici are domiciliu forțat.» «Îl cheamă Neagu-Negulescu, mi-a spus vecina. Nu are voie să vorbească cu nimeni, nici să intre cineva la el. A fost profesor!»

Când mi-a spus așa am rămas mirat! Atunci le spun la toți: acesta este un tovarăș eminent, un adevărat marxist, luptător neînfricat, bun orator, bun conferențiar. E un discipol pentru noi, muncitorii. Publicist. [Se află] multe articole scrise de el în *Socialismul și România muncitoare*. Apoi [a publicat] multe broșuri ce au fost [incluse] în biblioteca [seria editorială a] Partidului Socialist, între care și *Stăpânirea pământului*, scrisă cu mult tact și bine concepută, pe înțelesul tuturor.

**T**ovarăși, le spun, pe acest om îl cunosc bine și mă cunoaște de asemenea. Tovarășii toți din Comisia locală [a sindicatelor din Valea Prahovei] ce eram la Ploiești, cuibul nostru cinstit și apt în toate consemnele intime, secrete între noi,

Deputatul Alexandru Gherea



după ce l-a arestat Siguranța ploieșteană [în 1920, probabil, la greva generală – *n.n.*] și-l ținea închis din ordinul Siguranței Generale, am luat hotărârea să căutăm să-i înlesnim evadarea, dacă se poate. Eu le spun: Cam greu, dar să încercăm.

Ei știau că, cel puțin de două ori pe săptămână trebuia să mă duc la Siguranță să-mi pună o viză de prezență în ziua și ora anumită. Căci erau și mulți alții, care aveau zile și ore anumite. Viza aceasta o punea șeful Siguranței, Bârzescu, care căuta întotdeauna a spiona și a te trage de limbă, a te corupe cu promisiuni, vorbe și bani, cum a făcut cu alții cărora le-a dat serviciu; niște Iude compromise, ce i-am aflat pe toți, că aveam și noi spionii noștri, care-i demascau.

**I**n curtea Siguranței, unde era celula cu tovarășul Neagu, eu mă strecuram la o mică neatenție a sergentului [de pază] și îi dam câte un bilet pe vizeta mică și primeam altul de la el. La câteva zile, îi dam și pachet cu mâncare.

El scria în biletele sale să intervină deputații noștri de Prahova [aleși în noiembrie 1919 în Adunarea Deputaților – *n.n.*] și ceilalți în Parlament pentru situația lui și punerea în libertate. Chemăm pe tovarășul Alexandru Gherea, deputat [fiul lui C. Dobrogeanu-Gherea – *n.n.*], să-i facă cunoscut și tovarășului deputat Toma Dragu, ce sta la București, căci în Alexandru Dunăreanu nu aveam încredere [încredere] de la început, căci după ce l-am scos deputat a început a face *mea culpa*.

Am încercat și eu a mitui un sergent, promițându-i bani. Acesta mi-a spus cinstit: «Te cunosc pe dumneata demult. Am lucrat și cu dumneata, dar nu pot să fac. Mă nenorocesc, am copii. Știi ce urmează, dacă așa face. Îți îngădui a-i da bani, scrisori, mâncare și a vorbi personal, dar altceva nu pot să fac și nu mai încerca și cu alții, că-i mai rău.» Așa că am aflat ziua și ora când îl vor transporta la gară. Aceasta a fost după eliberarea mea din închisoarea Curții Marțiale din Galați, în anul 1920. De atunci nu l-am mai văzut. Toți cinci tovarășii [din Comisia locală a sindicatelor – *n.n.*] i-am dat atunci un pachet cu rufărie, mâncare hrană rece și 500 lei să aibă la nevoie, l-am petrecut până l-a urcat în duba vagonului.

Acum aș dori să-l văd și să-l cunoașteți și dumneavoastră mai îndeaproape. A fost profesor la Iași, e un om capabil, are convingeri hotărâte și bine stabilite.“

(Va urma)

# DIPLOMAȚI ROMÂNI PE SPATIUL S.U.A. ÎN ATENȚIA SECURITĂȚII

**CIPRIAN NIȚULESCU**

În timpul Războiului Rece, S.U.A. reprezentau ținta primordială pentru serviciile secrete ale țărilor comuniste. Ne-am propus să prezentăm succint cazurile unor diplomați români care au activat la Ambasada din Washington, la Misiunea Permanentă a R.S.R. de la ONU, New York, sau ca funcționari internaționali în acea organizație, urmăriți de Securitate ca suspecți de spionaj în favoarea S.U.A. și ulterior transferați din M.A.E. Diplomați precum Mircea Mitran sau Gheorghe Ioniță au fost la post în „epoca de aur” a relațiilor româno-americane din anii 1967 – 1976, când ambasador al României la Washington a fost Corneliu Bogdan (Magazin istoric, nr. 10/2021). Acesta era în relații apropiate și cu istorici din conducerea revistei Magazin istoric, la rândul lor semnați în relații constante cu diverși diplomați americani acreditați la București, precum Cristian Popișteanu și Nicolae Minei (n. 1922, Galați, nume inițial Norbert Glücklich, cu studii de Medicină în București în anii '40; la Agerpres din 1947, director al Direcției Țări Capitaliste din Institutul Român de Relații Culturale cu Străinătatea în 1954 – 1956, director al Oficiului de Stat pentru Turnee Artistice O.S.T.A. în 1956 – 1960, redactor-șef adjunct al revistei Magazin istoric din 1967 până în decembrie 1982, când s-a pensionat, la 30 decembrie 1983 emigrând în Israel; soția sa era sora sportivei Lia Manoliu).

După anii '70 relațiile româno-americane au cunoscut un declin. Oficiali aflați în posturi de conducere la oficiile din S.U.A. au ales să nu mai revină în țară, precum Napoleon Fodor (n. 1935, recrutat în 1962 de Securitate, pe când conducea Direcția U.R.S.S. și Țări socialiste asiatice din Ministerul Comerțului Exterior, dar abandonat pentru aport informativ inexistent), șeful Agenției Economice a României din New York în perioada octombrie 1971 – iulie 1982, sau ministrul-consilier la Ambasada din Washington (1983 – 1985), Alexandru Gheorghiu (Magazin istoric, nr. 6/2022).

---



**M**ircea Mitran s-a născut la 20 noiembrie 1933 în comuna Osica de Sus, județul Olt. Era fiul lui Ilie și al Ecaterinei. A absolvit Facultatea de Filologie din București (1957), fiind angajat apoi la Institutul de Lingvistică. Transferat la M.A.E. în ianuarie 1963, ca secretar II. Și-a dat doctoratul în lingvistică la New York, în 1967. Asistent (1958 – 1964) și lector (1967 – 1970) la Universitatea București. A fost funcționar internațional la Secretariatul O.N.U., New York (septembrie 1964 – octombrie 1967), secretar I la Ambasada din Washington (1970 – 1975). În 1975 – 1977 a lucrat la Direcția III Relații (răspundea de spațiul S.U.A.), în 1977 – 1978 la Direcția pentru Sinteză; a fost ministru-consilier la Paris (1979 – 1983), consilier și Șef de cabinet al ministrului de Externe Ștefan Andrei (1978 – 1979; 1983 – 1985). Într-o Notă a D.I.E. din decembrie 1974 se semna, printre altele, că în acel an Thomas Simons (funcționar la Direcția de planificare politică a Departamentului de Stat, iar în anii '80 adjunct al asistentului secretarului de Stat, căruia Mitran îi relatase că jumătate din sarcinile Ambasadei sunt realizate de el) a arătat că acesta a ajutat mult Departamentul de Stat prin felul cum a purtat discuțiile cu diferiți reprezentanți, unele informații despre politica internă și externă a României nefiind primite nici de la Ambasada S.U.A. din București.



*Mircea Mitran (foto din dosarul S.I.E.)*

Un diplomat de la Biroul de informații și cercetări al S.U.A. (instituție de acoperire a FBI, conform Securității) a primit date suplimentare de la M. Mitran despre întâlnirea conducătorilor țărilor socialiste europene din Crimeea. De asemenea, diplomatul american Taplin Winn-Lowell (cadru CIA) încercase să-l atragă la întâlniri organizate în oraș. Revenit în țară, lui Mircea Mitran i s-a deschis dosar de urmărire informativă (august 1975 – iulie 1978) de Direcția a III-a (UM 0625), fiind verificat și prin mijloace T.O. Vol. 2 – singurul sosit în Arhiva CNSAS, volumul 1 fiind posibil distrus la Revoluție – cuprinde înregistrări ale convorbirilor telefonice de la domiciliu și birou, înregistrări IDM (interceptarea discuțiilor prin microfoane) de la domiciliu, dar și înregistrări A.E.B. (emițători cu baterii) a convorbirilor de la restau-

rante cu oficiali americani. Concluzia era că nu a fost recrutat de CIA. De precizat că la Paris a fost sursă a UM 0199 în legătura locotenent-colonelului Ion Badea. În 1981 era semnalat că în discuțiile cu Sergiu Celac (pe atunci redactor la Editura Enciclopedică) a comentat „dușmănos” situația din România, cu aprecieri „tendențioase” despre „conducerea superioară de partid și de stat”, spunându-i că „actuala stare de lucruri din țară se aseamănă cu o sferă perfectă din care nu se mai poate ieși decât

spărgând-o”. O Notă-Sinteză D.S.S. din 1981, care prezintă 36 de diplomați, menționează că M. Mitran „se cunoaște bine cu trădătorul Pacepa Mihai”, însoțindu-l pe acesta în 1974 în statele Texas și Louisiana, dar și că avea un văr (C. Mitran) ofițer C.I.E., iar un altul la C.C. al P.C.R. Pe când se afla într-o misiune temporară la Washington (1 – 15 noiembrie 1985), UM 0625 se adresa UM 0195, dorind orice date care puteau evidenția activitatea suspectă de trădare a lui Mitran. În decembrie 1985 era consilier la Direcția Cultură și Presă, pentru ca în 1986 să fie scos din M.A.E. și numit inspector școlar la Ministerul Industriei Metalurgice (1986 – 1988), apoi inspector general la Ministerul Învățământului (1988 – 1989). A fost înaintat la gradul diplomatic de ambasador la 31 decembrie 1989 și numit ministru adjunct de Externe, fiind apoi ambasador în Japonia (septembrie 1990

– noiembrie 1994), ulterior director general în M.A.E.

**G**heorghe Ioniță s-a născut la 7 februarie 1928 în comuna Stejerei, județul Gorj. Numele inițial fusese Nebunu; fiul lui Gheorghe și Domnica. A urmat un an la I.S.E. București (1948 – 1949), fiind absolvent al Facultății de Economie agrară din Saratov, U.R.S.S. (1949 – 1953), asistent la I.S.E. Iași (1953 – 1955), apoi șef de secție la revista *Probleme economice* (1955 – 1960). A fost încadrat în M.A.E. în septembrie 1960 (secretar II la Direcția Organizații Internaționale), an în care a devenit și doctor în științe economice. Membru P.M.R. din 1955. A fost la post la Ambasada din Londra (1962 – 1968) și la Ambasada din Washington (octombrie 1969 – 1 noiembrie 1978). La 10 ianuarie 1969 a fost avansat la excepțional consilier diplomatic. În S.U.A. a fost secretar al organizației P.C.R. din cadrul oficiului și adjunct

al ambasadorului Corneliu Bogdan, fiind de câteva ori însărcinat cu afaceri a.i. Revenit în Centrală, a fost încadrat consilier la Direcția V Relații. La 1 aprilie 1979 a fost transferat la Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor (Șef serviciu relații externe la Direcția Control Venituri). La 28 septembrie 1979 Direcția a III-a îi deschidea dosar de verificare pe baza unei semnalări a UM 0195 din 19 mai 1979 (apărea într-un cerc de persoane suspecte care ar fi putut furniza date secrete serviciului de informații american în perioada în care s-au aflat la post la Londra și Washington). După retragerea sa de la post în 1978, cadre ale CIA au făcut verificări pentru a stabili situația sa, iar soția, asistent I.M.F., efectuase un stagiu de practică la o instituție medicală din Londra, la cererea lui Gh. Ioniță. O notă a Contraspionajului din 10 noiembrie 1979 menționa că Gh. Ioniță lucrase „nemijlocit cu trădătorul

«Vintilă» (generalul Pacepa), dorindu-se să se afle dacă primea eventuale mesaje de la acesta și pe ce căi. În ancheta ce a urmat plecării lui Pacepa, este menționat cu gradul de locotenent-colonel. A fost pensionat pe caz de boală la 1 octombrie 1979 și a decedat în iulie 1980, dosarul fiind închis în noiembrie 1980.

**I**vidiu Ploscaru s-a născut la 28 mai 1938, în comuna Curciu, județul Sibiu. Era fiul lui Ioan și Maria. A absolvit Facultatea de Istorie din Cluj în 1961, fiind asistent la catedra de marxism-leninism a Institutului Pedagogic din Tg. Mureș în 1961 – 1964, și cursul de relații internaționale (1965 – 1967). Este încadrat ca atașat la Direcția I Relații din M.A.E. În perioada 1970 – aprilie 1978 a fost secretar II la Ambasada din Washington. În S.U.A. a fost semnalat cu o serie de aspecte necorespunzătoare: a întreținut legături neoficiale cu diverși autohtoni și emigranți

*Gheorghe Ioniță (primul din dreapta), alături de Ion Mihai Pacepa*





români, cadre sau suspecți ca agenți CIA (Robert Mock, George Forner, N. Garnet, Joseph Sadlick, Pompiliu Verzariu, Nicolae Lungociu), deși i s-a atras atenția să întrerupă astfel de relații (notă UM 0195 din 19 mai 1979). A spus unei familii de origine română din Detroit că diplomații români care se deplasau în această localitate aveau și sarcini speciale în rândul emigrației și l-a anunțat pe Petre Lucaciu, redactor-șef la ziarul de limbă română *America*, despre sosirea unei delegații a Patriarhiei române (care urma să se întâlnească cu arhiepiscopul V. Trifa), deși conducerea Ambasadei a cerut tuturor să nu comunice acest lucru emigrației române.

Rechemat în țară, a manifestat interes deosebit să lucreze pe spațiul S.U.A. (nu a reușit), fiind semnalat că elogia frecvent modul de viață din Occident, în special pe cel american. La 26 iulie 1978 Direcția a III-a i-a deschis dosar de urmărire informativă (închis în 1987), folosindu-se mijloace complexe de verificare. Adopta față de problema Transilvaniei o atitudine rezervată în comparație cu cea a Basarabiei și Bucovinei (acțiunile anti-iredentiste din S.U.A. le considera „inutile și dăunătoare”). Potrivit unei note informative (17 octombrie 1978), Ploscaru cunoscuse în S.U.A. mulți unguri emigrați după revoluția din 1956 (precum fostul șef de stat major al armatei maghiare).

În martie 1980 (lucra



*Ovidiu Ploscaru, foto din tinerețe...*

ca secretar I la Direcția IV Relații, referentura Egipt) și în mai 1981 primea interdicție pentru misiuni în exterior, iar în 1980 UM 0625 propunea transferarea sa din M.A.E. La 25 februarie 1982 participase alături de directorul Direcției



ei IV Relații, Marcel Dinu, la întrevederea acestuia cu corespondentul ziarului *Financial Times*, David Buchan. La 30 martie 1982 a fost transferat la Ministerul Economiei Forestiere, Direcția Control, iar în 1985 a fost transferat la Întreprinderea de Radiatoare, echipament metalic, obiecte și armături sanitare (IREMOAS), compartimentul personal și învățământ. În iunie 1987 primea aviz pozitiv pentru stabilirea definitivă în S.U.A., unde se aflau deja soția (rămasă ilegal în R.F.G., la rude, în 1985) și copiii, plecați din țară în 1986.

**P**etre Anghel s-a născut la 26 iunie 1942 în Constanța. Era fiul lui Nicolae și Maria. A urmat în 1960 – 1962 cursurile A.S.E. București, Facultatea de Finanțe, continuând studiile la Institutul de Relații Internaționale din Moscova (1962 – 1968), apoi fiind angajat în M.A.E. ca referent ajutor relații la Direcția IV Relații. În 1969 – 1971 a lucrat ca documentarist la Direcția Căminare, iar între aprilie 1972 – iulie 1979 îl găsim la post ca secretar III la Ambasada României din S.U.A. Deși a fost preluat cu parolă la sosirea la Washington, în calitate de colaborator al Securității, a refuzat ulterior colaborarea, consilierul George Anghelescu (născut 1923, șeful rezidenței D.I.E. între 1972 – 1977, cu grad de general, anterior consilier

*... și fotografie de filaj  
din 1980*

la Londra între 1962 – 1970) propunând în iulie 1975 sancționarea sa pentru neglijență în păstrarea documentelor secrete, ambasadorul C. Bogdan aplicându-i doar „muștrare“.

S-a intervenit pentru oprirea lui în țară (un văr al său, fost asistent la Facultatea de Matematică din București, se stabilise ilegal în R.F.G.), însă, „cu toate măsurile luate“, cum menționa o notă din 2 noiembrie 1976, la sfârșitul lui octombrie 1976 era retrimis la post la Washington. Fratele său, Nicolae Anghel, a fost ministru adjunct al Comerțului Exterior din 1962 și vicepreședinte al B.R.C.E. în 1971 – 1977. Potrivit unei note din 9 octombrie 1979, P. Anghel a activat ca asistent al ambasadorului C. Bogdan, ocupându-se de probleme de protocol, de păstrarea și evidența telegramelor, având și sarcini pe linie politică (problema Asiei, legături cu Partidul Democrat și cel Republican, cu organizațiile sindicale, de tineret, cu guvernatori și primari, stabilind contacte la Congres și cu unii oameni de afaceri),

însoțind numeroase delegații care vizitau S.U.A., fiind și un bun interpret. Nota menționa și legături ale sale mai apropiate: Hugh Donahue (reprezentant la Washington al companiei Control Data Corporation), Oliver Spencer (fost director al Consiliului pentru tinerii lideri politici; în 1979 era director al Comisiei S.U.A. pentru cooperarea și securitatea europeană), Irving Davidson (reprezentant la Washington al grupului de afaceri Murchison din Dallas-Texas). Sursa „Răileanu“ (Mircea Răceanu, *Magazin istoric* nr. 4/2022) semnala că Anghel avea o atitudine rezervată față de cadrele Ministerului de Interne (UM 0625 o caracteriza ca „aversiune“), dar spre deosebire de diplomatul O. Ploscaru nu discuta public asemenea probleme.

A fost în relații strânse cu diplomatul Nicolae Horodincă (ofițer D.I.E. rămas în S.U.A. în februarie 1980). Revenit în 1979 în Centrală, a fost încadrat la Direcția V Relații, referentura Jamaica, Peru, Columbia, Guyana. Direcția Contraspionaj i-a deschis în

acea vară dosar de urmărire. Se propunea filajul prin sondaj pentru depistarea eventualei „căsuțe poștale“ (ascunzătoare de documente folosită în activitatea de spionaj). În noiembrie 1980 a fost transferat ca economist la Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, Direcția Comerț Exterior (nu i s-a permis să participe la tratative cu cetățeni străini), fiind apoi transferat în 1982 la I.C.E. „Fructexport“, iar în 1984 a fost angajat la Centrala Industrializării Cărnii.

În Raportul de închidere a dosarului din februarie 1987 se preciza că „prin măsurile inițiate de organele noastre, Anghel Petre a fost transferat din Ministerul de Externe [...] Aceste transferuri repetate l-au afectat extrem de mult [...], l-au făcut să evite anturajul cu diverse persoane, chiar și cu cele mai apropiate.“ După Revoluție P. Anghel a revenit în M.A.E. la Direcția „America de Nord“, din 1993 fiind consilier la Ambasada din Emiratele Arabe Unite.

(Va urma)

## CAVALEREASCĂ (criptografie: 2, 7, 6, 11)

TAG IAR

Laurian BUTURE

Soluția rebusului **RADU ȘERBAN**, din nr. 8/2022

CONSTANTIN – AGA – ALIANTA – NR  
– TRATAT – N – TEISANI – ARC – ATA –  
NI – ARUA – CI – TI – STIC – UNDA – RTR  
– AB – Z – STROE – TRA – IM – ARMATA  
– S – NOUR – AGATAT – OSTEAN – TARA

Soluția jocului **LA POLIGON**, din nr. 8/2022

CARTUȘIERE ÎNCĂRCATE  
(CA – R – T / U – SI – ER / E – IN – CA – R – CA – TE)



# O AFACERE EȘUATĂ ACHIZIȚIA DE AVIOANE DE HAVILLAND PENTRU ROMÂNIA

ALEXANDRU PIȚIGOI



*Airco DH.9, cunoscut după 1920 și ca De Havilland DH.9, a fost un avion britanic folosit în Primul Război Mondial, cu un singur motor; Guvernul român a comandat 105 bucăți*

După Primul Război Mondial, conducătorii României au realizat importanța aviației pe câmpul de luptă și au început negocierile pentru achiziția de avioane moderne pentru armata română. Mai mult, încă de la începutul anilor '20, liderii de la București au adoptat un proiect pentru construirea unei fabrici de avioane.

România avea tradiție în folosirea avionului pe câmpul de luptă (Magazin istoric, nr. 10/2010). Aparatele de zbor

brevetate de Traian Vuia au stârnit interesul atașatilor militari britanici de la București încă de la prezentarea lor. Totuși, în timpul Marelui Război armata română a fost deficitară la această armă și cel puțin în faza inițială trupele nu aveau, practic, acoperire aeriană.

Guvernul român a aprobat în anul 1921 o comandă de 105 avioane britanice, după multe intervenții ale lui Herbert Dering, ministrul britanic la București. Achiziția a fost aprobată de regele Ferdinand, de prim-ministrul Alexandru Averescu, de ministrul de Interne, Constantin Argetoianu, și de ministrul de Finanțe, Nicolae Titulescu.

Guvernul francez a aflat de această tranzacție și l-a trimis la București pe locotenent-colonelul Louis de Goÿs, ca atașat aero pe lângă Legația franceză din capitala României. Scopul detașării ofițerului francez

la București era de a asigura monopolul francez asupra furnizării de avioane. Britanicii au sesizat pericolul concurenței franceze și au amintit regelui și prim-ministrului român că avioanele britanice erau cele mai po-

trivite pentru a fi achiziționate și cel mai ușor de reparat.

Și Italia era interesată de acest subiect și Pietro Badoglio, în timpul vizitei sale la București, a făcut propagandă avioanelor propuse de firma italiană

*Louis de Goÿs, unul dintre așii aviației franceze, a fost trimis la București pentru a împiedica tranzacția*





*Aristide Blank, bancherul  
care a jucat la două capete*

„Ansaldo“. Oferta italiană nu a primit niciun răspuns de la Guvernul român.

## PERSONAJE CU INFLUENȚĂ

Franța câștigase o bătălie importantă în domeniul aviației civile încă din 1920, când a fost înființată o companie franco-română (*Magazin istoric*, nr. 9/2020), care a primit dreptul de survol aerian și de aterizare la București, pentru cursa care lega Parisul de Istanbul. După semnarea aceluiași acord, firma a început lucrări de amenajare a unor terenuri de aterizare, precum și a diferitelor dependențe necesare în București, Galați și

Chișinău. Un serviciu poștal, care includea și nouă pasageri, funcționa și făcea legătura dintre România și Vestul Europei. Compania nu era o necunoscută pentru britanici. Erau informații că erau sprijiniți financiar de Guvernul francez, iar în România se bucura de sprijinul lui Aristide Blank, acționarul minoritar de la Banca „Marmorosch-Blank“. Mai mult, aceeași firmă franceză avea o cursă regulată care lega Parisul de Varșovia. Locotenent-colonelul Louis de Goys se afla într-un contact strâns cu Blank, din informațiile britanice.

Personaj foarte interesant, Aristide Blank încerca să joace la două capete în această chestiune. Prin intermediul unor interpuși a trimis o schemă de colaborare care să implice capital britanic în cadrul aviației civile. Millington-Drake, secretar 1 al Legației britanice de la București, a luat legătura cu Sidney A. Taylor, reprezentantul „Westinghouse Company“ în capitala României, în legătură cu propunerea lui Blank. Taylor era un personaj complex. Era un bun prieten al lui Take Ionescu, iar misiunea lui oficială la București era de corespondent al ziarului *Daily News*. Datorită deschiderii personale de care

beneficia pe lângă Take Ionescu a reușit să intermedieze un contract de furnizare a 60 de avioane britanice (un singur loc unde apare cifra aceasta, în rest 105) pentru armata română. Din informațiile lui Taylor, în cadrul forțelor aeriene române erau doar 20 de avioane funcționale și peste 100 de piloți disponibili.

Avioanele vândute Guvernului român erau luate de la *Disposals Board* (un organism britanic care se ocupa de lichidarea bunurilor rămase după Primul Război Mondial). Se estima că primele avioane urma să fie livrate în luna octombrie a anului 1921. Costul aparatelor de zbor era de 120.750 de lire sterline, din care 40.950 era doar prețul pieselor de schimb, care, asamblate, puteau adăuga încă 40 de avioane, la cele 60 comandate. Avioanele achiziționate de Guvernul român erau plătite printr-o schemă puțin mai complicată, din cauza lipsurilor financiare cu care se confrunta Bucureștiul. 15.750 de lire erau achitate în numerar, iar restul urma să fie plătit prin emiterea unor titluri de stat, cu o dobândă de 7%. Acestea aveau însă o problemă, deoarece Ministerul de Finanțe român acordă aceste titluri doar în moneda națională, ceea ce putea să provoace neînțelegeri în derularea contractului.

Primele două avioane din lotul de 105 comandat din Marea Britanie prin intermediul lui Sidney Taylor au ajuns în România în primăvara anului 1922. Aparatele de zbor livrate erau de tipul „De Havilland“. Primele teste au fost efectuate sub supravegherea primului pilot britanic care a zburat de la Londra la București și retur,



*Millington-Drake,  
dreapta,  
într-o imagine  
din 1940,  
când se afla  
la conducerea  
Legației britanice  
din Montevideo*





*Bréguet 14, avion francez de recunoaștere și bombardament din Primul Război Mondial, era aparatul de zbor cu care francezii sperau să-i concureze pe britanici în preferințele Bucureștiului*

Perry, și a unui aviator român, la 30 aprilie 1922, pe aerodromul din Pipera. La demonstrația aeriană au participat oficialități române, în frunte cu regele Ferdinand, regina Maria și prințul moștenitor Carol, care era și comandantul acestei arme în cadrul armatei române.

Din informațiile britanice, Franța încerca să împiedice derularea contractului, pentru ca Guvernul român să achiziționeze avioane de tip „Bréguet”. Îngrijorate de zvonurile privind mișcările franceze, Herbert Dering l-a abordat pe prințul moștenitor Carol în această privință. Acesta l-a asigurat că prefera avioanele britanice, deoarece în procesul lor de fabricație era folosit mult lemnul, spre deosebire de cele franțuzești, care erau construite în mare parte din metal. Construcția cu piese pe bază de lemn ajuta procesul de întreținere și reparație al aparatelor. Era totuși și o problemă în viziunea lui Carol cu avioanele britanice: modalitatea și timpul de plată. Oferta franceză era mai avantajoasă, deoarece termenii contractului erau mult mai permissivi în ceea ce privea perioada de achitare a aparatelor de zbor. La momentul respectiv, încă nouă avioane „De Havilland” erau în curs de livrare pentru Guvernul român.

## INTRIGILE FRANCEZILOR

Prin intermediul ministrului ungar de la București, britanicii au aflat că Parisul și-a asigurat mai multe contracte de aprovizionare pentru armata română. Presupusele înțelegeri între francezi și români constau în achiziționarea unor avioane, dar și livrarea unui important număr de uniforme și a altor echipamente militare.

Îngrijorat de informațiile venite pe filieră ungară, Dering și-a verificat sursele de încredere din cadrul administrației de la București. Nicolae Mișu și infantele Alfonso de Bourbon i-au confirmat existența unor intrigi ale Parisului ce aveau ca obiectiv întreruperea contractului de livrare a avioanelor „De Havilland” pentru armata română. Nicolae Mișu era fostul ministru al României la Londra, care se ocupa la momentul respectiv de destinele Curții Regale române, iar infantele Alfonso de Bourbon, aflat atunci în România, era preocupat de probleme aviatice și a petrecut foarte mult timp în cercurile de putere de la București. Mișcarea franceză avea două direcții de acțiune: Mișu auzise reproșuri legate de pânza folosită pentru avioanele engleze ce trebuia

înlocuită, iar cei care trebuia să facă asta erau cei care le-au oferit spre vânzare. Alfonso de Bourbon era informat că avioanele achiziționate de români nu erau de ultimă generație. Dering considera că nu era nevoie de nicio schimbare a pânzei la aparatele engleze, iar cu referire la modelul învechit oferit părții române, acesta respecta detaliile contractului. Herbert Dering considera că artizanul noilor mișcări franceze pe lângă Guvernul român era locotenent-colonelul Louis de Goys, care avea conexiuni și acces în cercuri superioare din capitala României.

Pentru a contrabalansa influența lui de Goys, partea engleză l-a trimis în România pe locotenent-colonelul John Barrett-Lennard.

Obiectivul inițial al vizitei lui Barrett-Lennard în România era soluționarea într-un mod satisfăcător a chestiunilor privind plata viitoarelor aparate de zbor livrate părții române și rezolvarea altor probleme apărute pe parcursul discuțiilor. Herbert Dering a primit o telegramă de la Foreign Office prin care era sfătuit să colaboreze cu locotenent-colonelul John Barrett-Lennard și să fie permanent la dispoziția lui.

La negocierile cu Guvernul român au luat parte atât Barrett-Lennard, cât și Sidney A. Taylor, cel care semnase contractul. Din punctul lor de vedere, atitudinea părții române era influențată de clauzele financiare stipulate în contractul inițial. Cei doi sugerau acceptarea reducerii dobânzii de la 7%, la 4%, propusă de Guvernul român, pentru titlurile de stat emise pentru acest contract,

în valoare de 105.000 de lire. Taylor era direct interesat de livrarea aparatelor de zbor englezești, deoarece de realizarea acestui lucru depindea comisionul lui, ca intermediar al afacerii. El a trimis o scrisoare adresată personal lui Eyre Crowe, subsecretar permanent al Foreign Office-ului, în care și-a argumentat punctul de vedere.

Pentru a face o propagandă bună avioanelor de tip „Bréguet“, francezii au organizat un zbor demonstrativ cu acest tip de avion de la Paris la București, cu escale la Metz și Budapesta, ce a durat 11 ore și jumătate. Ele au fost pilotate de maiorul Vuillemin (as al aviației în Primul Război Mondial) și căpitanul Dagneaux. Cei doi au adus și o scrisoare de la prim-ministrul francez Raymond Poincaré pentru omologul său, Ion I.C. Brătianu. Aceeași misiune a adus o scrisoare din partea generalului Berthelot pentru regele și regina României. Diplomații britanici remarcă că piloții francezi au fost primiți cu mult entuziasm la București.

Eforturile franceze pentru a sabota contractul de livrare a aparatelor de zbor „De Havilland“ pentru armata română păreau să fie încununate de succes. Maiorul Negrescu (*Magazin istoric*, nr. 8/2009), cel care trebuia să semneze o nouă înțelegere financiară între firma britanică ce livra avioanele și Guvernul român, a dispărut de la Londra și nu a mai putut să fie găsit, după ce a cerut un termen de 24 de ore pentru traducerea noului contract în limba franceză. Erau zvonuri că s-a deplasat la Paris, dar nu s-a mai reușit să se ia legătura cu el.



Eyre Crowe

## UN CONTRACT CU PROBLEME

Un scoțian, mecanic în cadrul aviației române, al cărui nume nu este precizat, a aflat că maiorul Negrescu era un adept sincer al achiziției avioanelor englezești, dar superiorul lui ierarhic, colonelul Gheorghe Rujinski, a fost plătit de firma rivală franceză pentru a se

Joseph Vuillemin în 1925



opune contractului cu firma engleză.

La mai bine de un an de la semnarea contractului, firma britanică a livrat doar 12 avioane Guvernului român, dintre cele 105 comandate. Dintre acestea, doar două aparate au zburat, în timp ce celelalte zece erau încă depozitate în cutiile în care au sosit, în condițiile în care scoțianul menționat anterior îl asigura pe atașatul militar britanic la București că armata română dispunea de doar 30 – 35 de avioane care puteau zbura. El menționa foarte multe accidente suferite cu avioane de proveniență ungară sau germană, ce au fost reparate local.

John Barrett-Lennard a făcut demersuri pe lângă prim-ministrul român, Ion I.C. Brătianu, dar și la ministrul Aerului din Marea Britanie, Samuel Hoare, semnând nerespectarea contractului de către Guvernul român și cerea o intervenție pentru deblocarea situației. Hoare a trimis cererile lui Barrett-Lennard mai departe la Foreign Office și la divizia de *Intelligence* (Informații) a Ministerului Aerului britanic, pentru a investiga situația contractului.

Foreign Office cerea prudență înainte de o abordare oficială a Guvernului român, mai ales că nici firma engleză nu a respectat contractul inițial. Dacă s-ar fi respectat contractul semnat în 1921, toate cele 105 aparate de zbor prevăzute în contract trebuia livrate la 1 ianuarie 1922, se nota pe marginea solicitării. Conducerea diplomației britanice a luat hotărârea să lase mână liberă lui Herbert Dering în abordarea acestei chestiuni și să nu adopte o atitudine oficială.





Infantele Alfonso de Bourbon

Ministrul Dering s-a adresat atât lui Vintilă Brătianu, cât și lui I.G. Duca, ministrul Afacerilor Străine român, în această chestiune, mai ales că la București era dat ca inevitabilă semnarea unui contract pentru livrarea de avioane de tip „Bréguet”. Duca a negat zvonurile privind semnarea unui contract cu firma franceză, iar referitor la situația contractului cu firma Aircraft Disposal Company, pentru livrarea avioanelor „De Havilland”, a solicitat mai multe date, menționând că nu este la curent cu chestiunea. Ministrul britanic la București a redactat un memorandum în care a relatat tema contractului cu Aircraft Disposal Company de la început, încercând să explice problemele contractului lui I.G. Duca. Dering a înmănat documentul lui Nicolae Filodor, oficial în Ministerul Afacerilor Străine, Duca lipsind din România.

## EPILOGUL POVEȘTII

În ciuda semnalelor confuze primite din partea reprezentanților Guvernului român, Dering

a continuat să insiste pe lângă Duca în chestiunea livrărilor de avioane „De Havilland”. Acesta l-a delegat pe șeful său de cabinet, Constantinescu, să rezolve situația contractului cu britanicii. Herbert Dering a insistat pentru necesitatea continuării livrărilor de avioane, dar și a plăților pentru firma britanică, deoarece denunțarea unui contract fără motive sustenabile reprezenta o reclamă proastă pentru furnizorii României. Constantinescu i-a răspuns că Ministerul de Război român dorea reluarea contractului, dar trebuia rezolvate problemele tehnice de natură financiară care au îngreunat atât de mult negocierile. Herbert Dering considera că era momentul propice pentru a face presiuni pe lângă Guvernul român. În Basarabia tensiunea dintre Rusia Sovietică și România era mai ridicată ca niciodată și cu o situație cel puțin tulbură în Turcia, Bucureștiul avea nevoie de echipamente militare. Mai mult, situația financiară era foarte bună în urma consolidării datoriei externe a României, după acordarea unui împrumut francez.

John Barrett-Lennard, încurajat de informațiile primite de la Dering, a oferit Guvernului român 50 de avioane, plus piese de schimb, la prețul de 105.000 de lire, restul de plată din contractul inițial. Având în vedere cele 12 avioane deja livrate, noua ofertă prezentată de reprezentantul firmei britanice părea echilibrată pentru britanici. Cei de la Foreign Office notau: „Aircraft Disposal Company par că știu cum să îi manevreze pe români.” Cu toate acestea calculul britanic s-a dovedit greșit pentru că reprezentanții



Gheorghe Negrescu

Guvernului român nu au oferit niciun răspuns la propunerea respectivă. Într-o anumită măsură nici nu puteau să răspundă, deoarece împrumutul francez, care trebuia să finanțeze investițiile în modernizarea armatei române, era destinat pentru achiziția de echipamente de proveniență franceză.

Ministrul Aerului britanic considera că un moment oportun pentru abordarea chestiunii contractului dintre Aircraft Disposal Company și Guvernul român era vizita ministrului de Finanțe român, Vintilă Brătianu, la Londra, din anul 1923. Foreign Office-ul a tăiat din fașă orice intervenție în această problemă pe lângă oficialul român, deoarece era o chestiune particulară, iar vizita avea scopul rezolvării unor teme generale.

Dacă nu a mai primit niciun semn de la partea română, firma britanică a vândut avioanele ce trebuia să ajungă în România prin contractul semnat în 1921 Rusiei Sovietice. Guvernul român, după ce a aflat epilogul poveștii, a reclamat situația diplomaților britanici, dar fără rezultat. ■



## MARIAN ȘTEFAN (1939 – 2022)

A fost, probabil, după Cristian Popișteanu, a doua memorie vie a revistei *Magazin istoric*. A și lăsat însemnări despre anii petrecuți la revistă până în 1989, dar ca unul care i-am ascultat povestirile, pot depune mărturie că în acele pagini a cuprins doar o mică parte.

După terminarea Facultății de Istorie din București, a lucrat o scurtă perioadă la Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, după care a venit în colectivul care pregătea viitoarea revistă *Magazin istoric*, participând la elaborarea nume- relor de probă (abonații la ediția online a

revistei au la dispoziție un astfel de număr; [www.magazinistoric.ro](http://www.magazinistoric.ro)).

A condus mulți ani secția de Istoria României din cadrul redacției și a „păstorit” mai ales articolele de istorie modernă și contemporană românească. Printre altele, știa toate pseudonimele cu care au semnat în revistă diverși autori (redactorul-șef adjunct Nicolae Minei a avut mai multe; au semnat cu pseudonim Dan Berindei sau Paul Cernovodeanu, atunci când în ultimii ani de dinainte de decembrie 1989 li se interzisese dreptul la semnătură). Îl rugasem să facă o listă cu aceste pseudonime, dar nu a mai apucat.

**E**ra extrem de atent la detalii. De la el am învățat de ce se scrie Partidul Național Liberal, dar Partidul Național-Tărănesc: cel de al doilea era rezultatul fuziunii dintre Partidul Național și Partidul Tărănesc. Sau faptul că până la Al Doilea Război Mondial, România a avut ambasade și ambasadori doar în trei țări: Polonia, Franța și Turcia; în rest, doar legații și miniștri. Într-o lume în care se scrie și se tipărește tot mai mult „după ureche”, asemenea „amănunte” pot părea desuete, dar ele au contribuit la crearea prestigiului revistei în rândul cititorilor.

Alături de domnul Cristian Păunescu, consilier al guvernatorului B.N.R., Marian Ștefan a adus o importantă contribuție la prezentarea istoriei „Bătrânei Doamne” pentru publicul larg. Cei doi autori au publicat mai multe volume, între care se remarcă cele consacrate problematicei Tezaurului B.N.R. evacuat în timpul celui de Al Doilea Război Mondial la Moscova și care nu s-a întors încă acasă. De asemenea, au adus pentru prima oară în atenția publicului „Operațiunea Tismana”, prin care aurul Băncii Naționale, alături de 4 t aur polonez, rămas în 1939 în România, au fost evacuate în vara lui 1944 la Mănăstirea Tismana, mai întâi, apoi adăpostite în grota de lângă mănăstire, până la începutul lui 1947. Astfel, printr-un gest de curaj, aurul a fost pus la adăpost și de trupele germane, aflate în retragere, și de trupele sovietice „eliberatoare”.

Poate mai puțini știu că Marian Ștefan a scris și publicat versuri pentru copii.

A plecat să se alăture „celeilalte” redacții *Magazin istoric*, ce devine, din păcate, tot mai numeroasă.

Dumnezeu să îl odihnească în pace!

Dorin MATEI



# SINGURUL POD ACOPERIT DIN BUCOVINA

**Aspectul de vechime și originalitatea Podului acoperit surprind pe călător de la cea dintâi privire; și pe oricine vei întreba de când este, îți va răspunde: „picioarele lui sunt de la Ștefan; acoperământul mai de curând“.**



*Ruinele cetății Sucevei,  
acquarelă de Franz Jaschke, 1807*

**P**odul, ale cărui picioare în patru muchii sunt așezate în distanțe egale unul de altul, poate să aibă o lungime de la 3 la 3½ decametre și o lărgime suficientă pentru ca, dacă se întâlnesc pe el două trăsură, pot trece una pe lângă alta.

Deasupra picioarelor de piatră stau tăpile, legate pe dedesubt cu picioarele podului printr-un sistem de stinghii, al căror număr mare și grosime nu lasă nimic de dorit în privința solidității.

Pe aceste tăpi sunt așezate orizontal podelele, mai oblice înspre partea interioară [...]

Pe laturile oblice ale căpriorilor sunt bătute șindriile, realizând astfel cei doi pereți laterali ai podului. Iar pe legăturile lor superioare este așezată lemnăria convenită pentru a face învelișul, tot din șindrilă, de formă rotundă, și ale cărei margini alunecă în formă de streșină [...]

Intrarea și ieșirea din pod se face prin două arcade înalte și largi.

Tradiția care atribuie construcția primitivă a acestui pod lui Ștefan cel Mare pare cu totul nefondată. Părintele Grigorovici [Gheorghe Grigorovici, d. 2 ianuarie 1884, preot paroh al Bisericii Sf. Dumitru din Suceava între anii 1868 – 1883 – *n. red.*] m-a asigurat că, după ce s-a consultat cu mai mulți arhitecți de merit, austrieci se înțelege, unul dintre aceștia a fixat anul 1792 ca data construcției sale, de către un inginer neamț, care tot atunci a construit două asemenea alte poduri: unul la Gratz, în Știria, și altul la Pschemischel, în Galiția; poduri care astăzi nu mai există, fiind dărâmate dinadins, pentru a face loc altora cu mult mai elegante.

Părintele Grigorovici mai are și alt temei spre a crede că ridicarea acestui pod nu trebuie atribuită epocii lui Ștefan cel Mare: Sfinția sa crede, după tradiție, că trecerea peste râul Suceava, pe timpul lui Ștefan, nu se făcea pe unde este astăzi podul acoperit, ci ceva mai jos.

(V.I. Palade, *O excursiune la Suceava*,  
17 și 18 august 1871, Iași, Tipografia „D. Gheorghiu“)

**S**uceava a aruncat mereu poduri către alte civilizații, continuând să o facă și în zilele noastre. Să ne amintim, bunăoară, dincolo de podurile simbolice, și de „mărețul pod acoperit de pe râul Suceava între oraș și Ițcanii noi“, care nu mai există astăzi, dar care fusese făcut cadou Bucovinei și orașului Suceava de „Înalta noastră Casă Împărătească încă din veacul XVIII“, după cum spune Animpodist Dașchevici [doctor în filosofie și profesor de istorie și geografie la Liceul Greco-Oriental, casier al Societății „Muzeul“, înființată la 4 ianuarie 1900 cu scopul de a valorifica și păstra obiectivele istorice ale orașului Suceava – *n. red.*] încă de la 1899, într-o monografie tipărită la Tipografia lui Hermann Beiner. Din descrierea podului, reținem detalii privind o bijuterie a construcțiilor locale: „Podul avea ferești și lungime de 300 de pași, el era construit în mod artificial mai tot din lemn de stejar și fu așezat pe columne tari de piatră. Spre apărarea podului erau construcțiuni, de care se frângea gheața. Astfel se putea crede că podul va putea rezista prin multe secole tuturor evenimentelor, însă marele puiot din anul 1893 l-a rupt în ziua de 7 iunie, la 3 ore după miezul nopții“ (știre confirmată și de *Czernowitzer Zeitung*, nr. din 9 iunie 1893).

(Angela Furtună, *1 Decembrie la Suceava, pe pământul țării mele*, în *Monitorul de Suceava*, 1 decembrie 2007)

# TĂRILE ROMÂNE ÎN GRAVURA EUROPEANĂ DE SECOL XIX

Dr. NICOLETA BĂDILĂ  
(Muzeograf, Secția Istorie, Muzeul Municipiului București)

**Peisajul în arta europeană a cunoscut o serie de etape în descoperirea sa ca gen artistic individual. A evoluat de la simplul fundal pentru o compoziție cu personaje la un subiect de sine stătător, care pune în valoare capacitățile artistului, dar și raportul pe care arta îl are în fața principiului mimesis-ului, ca metodă de creație a unei opere.**

**S**pațiul, ca loc de desfășurare a unei acțiuni, a fost influențat de mai mulți factori: de stilul artistic al perioadei, de tendințele matematice în artă, de nevoile impuse de povestea centrală a compoziției. El este văzut ca temă secundară și se comportă ca un satelit al redării centrale, așa cum era folosit în pictura murală romană sau în pictura miniaturistă medievală.

Redarea corectă și raportarea exactă la un spațiu geografic dat sunt probleme care apar în perioada renesanțistă, la flamanzi și florentini. Pentru primii, spațiul era empiric, redat intuitiv după experiența vizuală a artistului, iar ceilalți îl creează după o ordine matematică la baza căruia stă perspectiva lineară introdusă de arhitectul Domului din Florența, Filippo Brunelleschi (1377 – 1446), și expusă pe larg de Leon Batista Alberti (1404 – 1472) în celebrul său tratat de pictură. În secolele următoare, peisajul evoluează de la viziunile fantastice ale lui Hieronymus Bosch (1450 – 1516) și naturalismul masiv al lui Pieter Brueghel (1525 – 1569), la fanteziile complicate ale manieristilor italieni și apoi la redarea după natură, mimetică, care generează peisajul realist.

Olandezii par să își fi câștigat dreptul de a contempla natura, într-o manieră liniștită, fără constrângeri exterioare. Peisajul lor este creat din contactul direct cu mediul exterior, în urma unei perioade îndelungate de observație a detaliilor și a specificului ansamblului natural. În momentul inițial al creației sale, peisajul



Bucureștiul văzut dinspre Curtea Arsă  
(litografie, 1843; autor: Michel Bouquet;  
gravor: Eugene Ciceri; publicată în Album Valaque.  
Vues et costumes pittoresques de la Valachie dessinés  
d'après nature, Lemerrier et Cie., Paris)

realist este o creație de contemplare naționalistă.

Influențat pe alocuri de Peter Paul Rubens, Rembrandt Harmenszoon van Rijn (1606 – 1669) a creat peisaje la granița dintre real și imaginar, dramatice prin folosirea luminii și a paletelor de culori utilizate, în stilul care l-a consacrat. Salomon van Ruysdael (1602 – 1670) și Johannes Vermeer (1632 – 1675) creează ample compoziții naturaliste, cu distribuții complexe de lumini și umbre și detalii minuțioase care conferă veridicitate și o stare de recepție sporită a temei. Ambii artiști transmit dincolo de suport tensiunea spirituală care a stat la baza creației.

În secolul al XIX-lea, peisajul devine un gen





Cazanele Dunării (aquaforte, cca. 1844;  
autor: William Henry Bartlett; gravor: Robert Brandard;  
publicată în *The Danube, its History, Scenery,  
and Topography, Splendidly Illustrated,  
from Sketches Taken on the Spot by Abresch,  
and Drawn by W.H. Bartlett. Engraved by J. Cousen,  
J.C. Bentley, R. Brandard, and other eminent artists*)

artistic foarte popular. Aceasta se datorează experienței din secolul anterior, cu reprezentanți ca venețienii Giovanni Antonio Canal Canaletto (1697 – 1768) și Francesco Guardi (1712 – 1793), dar și englezi, ca Thomas Gainsborough (1727 – 1788). Prima parte a secolului XIX este dominată de John Constable (1776 – 1837), peisagist englez căruia i se atribuie arta naturalistă în plenitudinea ei. Creează peisaje constituite în jurul artificiiilor luminii, reflectarea luminii pe diferite suprafețe, jocul lumină – umbră, subordonând temei centrale nenumăratele date vizuale ale unui peisaj.

**D**in pictură, peisajul se instalează și în gravură, ale cărei piese erau multiplicare, prin urmare mai ușor de folosit și mai ieftine decât un tablou. Gravura se dezvoltă în strânsă legătură cu tiparul și era menită pentru un spectru mai larg de folosire, de la simpla plăcere estetică la ilustrarea

Detunata Goală (acvaforte cu acuarelă, 1864;  
autor: Ludwig Rohbock; gravor: Julius Umbach;  
publicată în *Ungarn und Siebenbürgen  
in malerischen Original-Ansichten, Darmstadt*)



tratadelor științifice. Peisajul este una dintre temele predilecte din secolele XVII – XIX, iar cel care o duce la nivel de artă este Albrecht Dürer (1474 – 1528). Prin amplele sale peisaje, acesta demonstrează puterea de transmitere a acestui gen și îl înobilează.

Peisajul în gravură se racordează la realitățile pe care le moștenește din peisagistica picturală. Până în secolul al XVIII-lea s-a centrat în jurul redării unor peisaje idealizate, care să trimită privitorul către o lume desăvârșită, simplă, inspirată din descrierile poeziei din Antichitate, apoi trecută prin filtrul artiștilor renascentiști și, într-un final, experimentând din plin naturalismul. În acest context se regăsesc și gravurile din Colecția de Tipărituri și Imprimare a Muzeului Municipiului București, care conține foarte multe exemple de gravuri originale. Majoritatea au fost create pentru a ilustra albume de călătorie. Prin urmare, surprind aspecte din peisajul natural și urban al Țărilor Române. Pieseile ilustrează foarte bine modul în care



Sulina (aquaforte, cca. 1855;  
autor: Ferdinand Julius Wilhelm Laufberger;  
gravor: J. Riegel; publicată de compania maritimă  
*Österreichischer Lloyd*)

sunt percepute Transilvania, Țara Românească și, pe alocuri, Moldova.

Spațiul românesc a reprezentat un punct de interes pentru europenii care au călătorit pe Dunăre, către Orient. Aflate pe această linie maritimă, ele sunt ilustrate și descrise în publicațiile care au apărut ca urmare a acestor incursiuni. Călătorii și exploratorii europeni au fost însoțiți de artiști care au imortalizat locurile pe care le vizitează, cu specificul și oamenii lor. Desenele sunt apoi transpuse în gravură, o tehnică care permite multiplicarea produsului artistic, și folosite pentru a ilustra albumele de călătorie. Printre punctele de atracție se regăsesc orașele cu arhitectură specifică, monumente naturale unice și peisaje de pe malurile Dunării. Dintre artiștii ale căror lucrări se



Sighișoara (acvaforte cu acuarelă, 1864;  
autor: Ludwig Rohbock; sculptor: G.P. Kurz;  
publicată în Ungarn und Siebenbürgen  
in malerischen Original-Ansichten, Darmstadt)

află în această expoziție îi amintim pe: Luigi Mayer (1755 – 1803), Michel Bouquet (1807 – 1890), Salvator Cherubini (1801 – 1869), Denis Auguste Marie Raffet (1804 – 1860), William Henry Bartlett (1809 – 1854), Ludwig Rohbock (1824 – 1893), Ferdinand Julius Wilhelm Laufberger (1829 – 1881).

**P**arte dintre cele mai importante peisaje în gravura europeană au fost publicate în albumele: *Views in the Ottoman dominions: in Europe, in Asia, and some of the Mediterranean islands from the original drawings taken for Sir Robert Ainslie by Luigi Mayer, F.A.S., with descriptions historical and illustrative*, publicat la Londra, în 1810, cu desene de Luigi Mayer; *Donau Ansichten nach dem Laufe des Donaustroms von seinem Ursprung bis zu seinem Ausflusse ins Schwarze Meer* apărut în 1826, la Viena, cu gravuri realizate de Jacob Alt și Ludwig Ermini; *Album Valaque. Vues et costumes pittoresques de la Valachie dessinés d'après nature par Michel Bouquet et lithographiés par Eug. Ciceri, Feroggio et M. Bouquet*, apărut la Paris, în 1843; *The Danube, its History, Scenery, and Topography, Splendidly Illustrated, from Sketches Taken on the Spot by Abresch, and Drawn by W. H. Bartlett. Engraved by J. Cousen, J.C. Bentley, R. Brandard, and other eminent artists*, publicat la Londra, în 1844, cu desene de William Henry Bartlett; *Ungarn und Siebenbürgen in malerischen Original-Ansichten: ihrer interessantesten Gegenden, Städte, Badeorte, Kirchen, Burgen, Paläste und sonstigen Baudenkmale alter und neuer Zeit*, apărut la Darmstadt, în 1864.

Piese identificate în albumele de mai sunt realizate în două tehnici de gravare: litografia și aquaforte. Litogravura folosește piatra ca suport pentru negativul desenului și înfățișează de obicei peisaje

monocrome, negru pe suport alb, cu zone oleofile pentru culoare și hidrofile pentru cele libere care permit formarea desenului fără migrarea culorilor. Aquaforte este o tehnică a gravurii prin adâncire în metal. Metoda constă în incizarea desenului pe o placă metalică care a fost acoperită în prealabil cu vernis, o soluție pe bază de solvenți și rășini naturale. Spre deosebire de litografie, semitonurile dispar, locul lor fiind luat de suprapuneri și intersecții de linii care umplu spațiul compozițional după cerințele desenului.

**T**ipurile de peisaj identificate sunt cele naturale, marinele și perspective de orașe. Prima categorie înfățișează monumente naturale, de obicei aflate pe o rută terestră importantă, cu detalii naturale recognoscibile și perspective ample, populate pe locuri de figuri umane care ajută la stabilirea scării la care au fost realizate. Printre monumentele geografice reprezentate se numără pasurile muntoase (Bran, Turnu Roșu), dar și Cheile Turzii, Vârful Pietrosu sau Detunata Goală. Marinele redau vederi de pe Dunăre, populate cu elemente care fac trimitere la importanța rutei maritime europene, dar și a comunităților din preajmă. De la intrare până la vărsare, fluviul este redat în mai multe ipostaze. Un anumit căpitan C. Begenau, încă neidentificat, a realizat gravuri ale Dunării, din porturi, cu ambarcațiuni aflate în deplasare pe ape liniștite sau învolburate, cu stânci amenințătoare pe margini. Ambarcațiuni cu pânze sau cu aburi sunt redade de Ferdinand Julius Wilhelm Laufberger, contractat de compania austro-ungară, Österreichischer Lloyd, în 1855, pentru a realiza o serie de vederi de pe linia Dunării, multiplicare mai târziu și vândute de către angajator.

Peisaje cu sau din orașe sunt printre cele mai numeroase. Albume întregi au fost realizate ca urmare a studiilor antropologice sau geografice, iar artiștii au reușit să surprindă detalii semnificative și spiritul comunităților prin care au trecut. Dintre cei mai prolifici sunt Denis Auguste Marie Raffet, ajuns în spațiul valah în 1837, și Ludwig Rohbock, ajuns în Transilvania în 1864. Dintre orașele reprezentate amintim Sebeș, Sibiu, Târgu Mureș, Oradea, Cluj-Napoca, Sighișoara, Hunedoara, Făgăraș, Deva, Sfântu Gheorghe, Iași, Pitești, Giurgiu, Buzău, Brăila, București. Văzute de la periferii, orașele sunt compuse din profilele clădirilor proiectate într-un amplu decor natural. Rohbock pare să se fi așezat fie la marginea orașului pentru a surprinde urbea la întrepătrunderea dintre teluric și ceresc, fie în centrul comunităților pentru a conecta arta sa la viața dinăuntru sau pentru a schița emblemele urbane ale orașelor transilvănene. ■



# ALBUM ISTORIC

Călătorii europeni care au străbătut în secolul al XIX-lea spațiul Țărilor Române au lăsat descrieri de voiaj ilustrate adesea cu desene și gravuri, ce ne permit să reconstituim aspectul așezărilor, tipologii umane, mode și veșminte.

Ilustrăm planșele acestui număr cu gravuri ce ne înfățișează tipuri sociale din acest spațiu.



*Franz Jaschke, Femei din Banat, 1821,  
acvaforte, acvatinta colorată*



*Franz Jaschke, Femeie cu copil din Banat,  
1821, acvaforte, acvatinta colorată*



*Franz Jaschke, Țărânci din Bucovina, 1821,  
acvaforte, acvatinta colorată*



*Franz Jaschke, Țăran din Transilvania,  
1821, acvaforte*

*Franz Jaschke, Femeie din Transilvania, 1821,  
acvaforte, acvatinta colorată*



*Franz Jaschke, Boier din Bucovina,  
1821, acvaforte*





*Janet-Lange după Michel Bouquet,  
Femeie de la munte – districtul Câmpulung,  
litografie colorată*

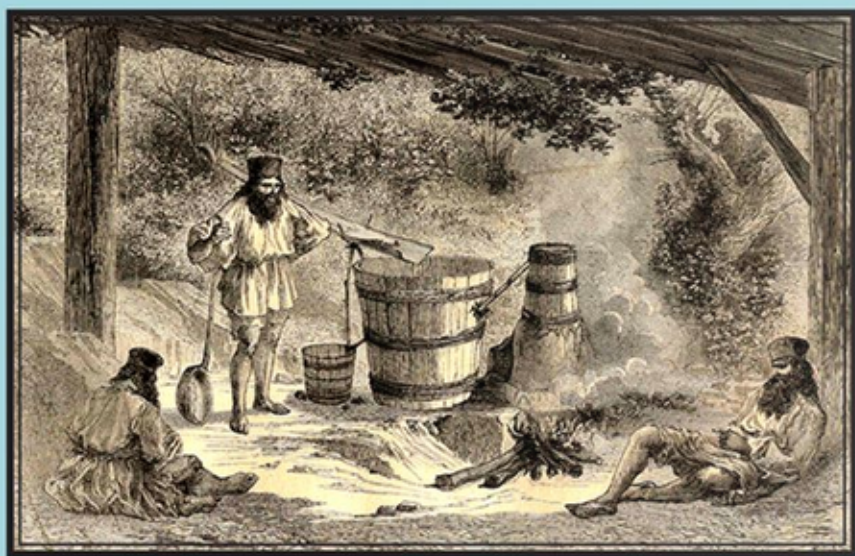
*Janet-Lange după Michel Bouquet,  
Dorobanț – districtul Romanai,  
litografie colorată*



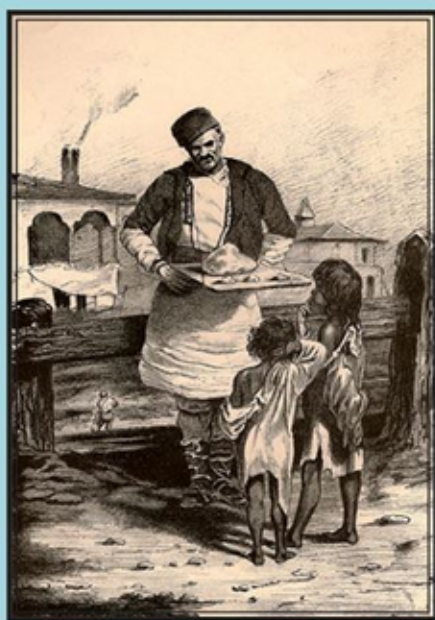
*Franz Jaschke, Fată din Transilvania, 1821,  
acvaforte, acvatinta colorată*

*Franz Jaschke, Țăran din Transilvania, 1821,  
acvaforte, acvatinta colorată*



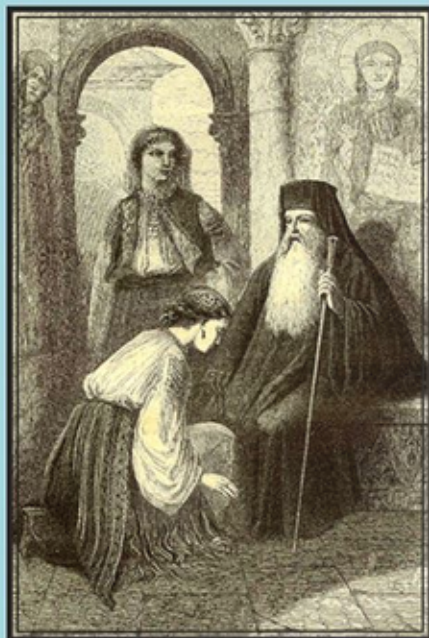


*Dieudonné Auguste Lancelot, Lévy sculptor, Fabricarea rachiului, xilogravură*



*Joseph Heicke, Halvitar,  
1854 – 1856, litografie*

*Dieudonné Auguste Lancelot,  
Egumen al Mănăstirii Horezu, xilogravură*





Prima parte a acestui text a apărut în cadrul grupajului cu lucrările celei de a XXX-a ediții a Simpozionului de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu”, Magazin istoric, nr. 8/2022.

## REFUGIAȚII BASARABENI ȘI BUCOVINENI ÎN ROMÂNIA (1940 – 1941; 1944 – 1945)

Dr. MIHAI GRIBINCEA  
(Consultant strategie, B.N.R.)

După ocuparea Basarabiei și Nordului Bucovinei, autoritățile sovietice au căutat să împiedice repatrierea locuitorilor din Basarabia și Bucovina de Nord prin diferite mijloace. „Persoanele care cer repatrierea și în special acelea pentru care s-au produs intervențiuni din partea Guvernului român – citim într-un raport despre starea de lucruri în teritoriile ocupate de U.R.S.S., din 5 octombrie 1940 – sunt supuse la nesfârșite formalități, amânări și vexațiuni. Cei respinși de la repatriere sunt adesea arestați dacă protestează; de aceea mulți din ei se dedau la acte de disperare (sinucideri, ca acelea ale avocatului Bodnărescu, preoților Rezuș, Rusu și Barbier). În Bucovina de Nord, în satele de-a lungul liniei de demarcație, au fost alcătuite, de către autoritățile civile, echipe de câte 60 – 80 de oameni cu misiunea de a descoperi pe cei care încearcă să treacă în mod clandestin pe teritoriul român; când sunt prinși, aceștia sunt internați în lagăre...”

**D**eși autoritățile sovietice au căutat să împiedice trecerea clandestină a frontierei, luând măsuri drastice împotriva celor care încercau să ajungă în România, mulți basarabeni și bucovineni, disperați din cauza prigonirilor religioase, a fricii de a fi trimiși la munci în Donbas ori în Siberia, încercau totuși, cu riscul de a-și pierde viața, să treacă în România. „Un grup de locuitori din comuna Suceveni,

jud. Storojineț, conduși de locuitorul Suceveanu Ion, a trecut în noaptea de 14 – 15 noiembrie a.c. [1940 – n.n.] frontiera prin pădure între Fântâna Albă și Corbești. Grupul, compus din 84 persoane, era înarmat cu 13 arme militare, un revolver, precum și 1.000 cartușe. Acestora li s-au alăturat și câțiva locuitori din comuna Prisăcăreni. În total au fost 97 de persoane, dintre care nouă femei și 19 femei de până la 17 ani. Unul dintre ei

purta un steag tricolor. La orele 3 dimineața au fost descoperiți de grănicerii sovietici, care au deschis foc asupra lor, făcând uz de grenade. Văzându-se atacați din două părți, țărani au tras și ei asupra grănicerilor sovietici și au continuat drumul până când au reușit să ajungă pe teritoriul românesc. Pe câmpul de luptă au rămas nouă inși, majoritatea femei și copii. Dintre cei care au trecut frontiera au fost răniți.”



Defilarea trupelor sovietice la Chișinău, 4 iulie 1940

La 1 aprilie 1941 are loc binecunoscutul masacru de la Fântâna Albă din Bucovina (*Magazin istoric*, nr. 6/2011). Singura vină a românilor din raionul Hliboca împușcați atunci la noua frontieră româno-sovietică, stabilită abuziv de sovietici, a fost dorința lor de a trece în România.

**O** parte dintre basarabeni și bucovinenii dornici să se repatrieze în Regat au reușit să facă acest lucru datorită activității delegaților români în cadrul Comisiei mixte de la Odesa, comisie creată în conformitate cu punctul 5 al Notei ultimative sovietice din 28 iunie 1940. Acest punct prevedea: „Să se numească o comisiune alcătuită din reprezentanți ai Guvernului român și ai Guvernului sovietic, câte doi din fiecare parte, pentru lichidarea chestiunilor în litigiu în legătură cu evacuarea armatei române și instituțiilor din Basarabia și partea de nord a Bucovi-

nei“. Prin această Comisiune, conform declarațiilor generalului Aurel Aldea, reprezentantul României, „s-a obținut repatrierea efectivă sau angajamentul formal de repatriere pentru circa 21.000 oameni“.

**D**acă autoritățile sovietice, care nici nu reușiseră să treacă bine Nistrul,

au căutat să împiedice trecerea basarabenilor și bucovinenilor peste Prut, atunci cele românești au sprijinit plenar plecarea la baștină a basarabenilor și bucovinenilor aflați în România la studii, la lucru și cu alte scopuri. Pentru a facilita înapoierea acestora în teritoriile ocupate s-au dat ordinele cele mai stricte ca toți cei originari din Basarabia și Nordul Bucovinei, „fie că se aflau sub arme, fie că erau funcționari sau lucrători în întreprinderi de stat ori particulare, să se poată întoarce de îndată, dacă o doresc, la casele lor; s-au redus la minimum formalitățile de poliție, avându-se însă grijă ca toți interesații să aibă în regulă actele cerute de autoritățile sovietice; s-au luat măsurile necesare în legătură cu transportul și îngrijirea sanitară“. Pentru a se evita un conflict între muncitorii originari din Basarabia și Nordul Bucovinei și uzinele și fabricile la care erau angajați, Ministerul Muncii

a trimis tuturor fabricilor și uzinelor din țară o circulară invitându-le să nu creeze dificultăți acelor muncitori care vor să se întoarcă. În consecință, până la 4 august 1940, în teritoriile ocupate trecuseră 112.000 persoane. Presa sovietică din acea perioadă, precum și istoriografia sovietică au încercat să umfle cât mai mult numărul celor trecuți în teritoriile ocupate de U.R.S.S. Conform ziarului *Pravda*, către 26 iulie 1940, din vechiul regat se întorseseră în Basarabia 149.974 oameni. Academicianul sovietic A.M. Lazarev scrie că „spre 16 decembrie 1940, deci către momentul încheierii

În amintirea celor asasinați la 1 aprilie 1941,  
la Fântâna Albă  
(sursa: *Basarabia-Bucovina.info*)





repatrierii, de peste hotare s-au întors în U.R.S.S. circa 300.000 basarabeni, inclusiv peste 220.000 din România fascistă. Astfel, în timp de cinci luni și jumătate numai în urma repatrierii băștinașilor, populația Basarabiei a crescut aproape cu 9,5%." Evident, aceste cifre sunt exagerate. Motivul pentru care s-a recurs la exagerări e limpede – numărul cât mai mare al celor ce s-au întors din România în Basarabia trebuia să constituie o dovadă convingătoare că basarabienii așteptaseră „eliberarea”, că ei preferau regimul stalinist celui român.

Dar atât *Pravda*, cât și Lazarev, vorbind despre repatrierea basarabenilor și bucovinenilor, trec cu vederea faptul că din cauză că la acea oră în România era puternică propaganda antisemită, profitând de ocazie, în Basarabia au trecut mulți evrei, care până atunci nu au avut nimic de-a face cu această provincie românească. După date statistice românești în perioada iunie 1940 – iunie 1941 aproximativ 130.000 de persoane au trecut în teritoriile cedate.

**A**utoritățile și opinia publică românească au venit în sprijinul refugiaților basarabeni imediat după acceptarea notelor ultimative de Guvern. În gări și diferite localități au fost organizate cămine și cantine pentru refugiați, unde erau cazați și hrăniți gratuit. Li s-au acordat ajutoare în bani, li s-au distribuit haine și încălțăminte.

Din prima zi a evacuării, Direcția Generală a Poliției, de



Generalul Aurel Aldea

acord cu Marele Stat Major, a stabilit zonele unde urma să fie plasați evacuații: refugiații din Bucovina și județul Hotin – în județul Neamț; cei din județele Soroca și Bălți – în județul Buzău, regiunea Mizil – Pătârlagele; refugiații din județele Tighina și Cetatea Albă – în județul Prahova, regiunea Albești – Drăgănești; refugiații din județele Cahul și Ismail – în județele Dâmbovița, Muscel și Argeș, pe linia Găești – Topoloveni – Ștefănești. „Direcțiunile de evacuare au fost astfel stabilite de Marele Stat Major – citim într-un raport al Direcției Generale a Poliției, din 8 iulie 1940 – ca să nu întretaie rutele de retragere ale armatei, iar zonele de plasare să nu se suprapună peste cele ale trupelor. Între timp, s-au dat dispozițiuni tuturor prefecturilor de județe, prin care se tranzitau transporturile refugiaților, ca să organizeze asistența și orientarea lor la

toate punctele de trecere pe șosele și căile ferate și să asigure posibilitățile de alimentare, făcându-se apel la organizațiile Partidului Națiunii, gărzilor naționale, Crucii Roșii, Straja Țării, societățile de binefacere și serviciul sanitar... Totodată, în județele unde s-a fixat plasarea evacuaților s-au constituit comitete prezidate de prefecții de județ... care să îngrijească din timp de cartuirea evacuaților.”

**R**egele Carol al II-lea a poruncit să se pună la dispoziția meseriașilor basarabeni refugiați casele țărănești de pe teritoriul expoziției din Parcul „Carol”, iar printr-un decret-lege din 8 iulie a

stabilit ca în posturile vacante să fie numiți numai funcționari din provinciile evacuate.

În ziua de 2 iulie, într-o cuvântare ținută în Parlament, prim-ministrul Tătărescu asigură „populația românească, care și-a părăsit mormintele, căminul și ogorul părintesc” de toată dragostea și solidaritatea țării și intenționa să promulge o lege pentru crearea unui fond de jumătate de miliard de lei pentru ajutorarea refugiaților cu credite.

Guvernul Gîruntu, care la 4 iulie a luat locul Guvernului Tătărescu, a creat la 9 iulie un Comisariat General al refugiaților din Basarabia și Nordul Bucovinei, cu următoarele atribuții: „a) Repartizează populațiunea refugiată pe teritoriul țării; b) Rezolvă toate problemele economice, sociale, culturale și juridice ce decurg din reșezarea populațiunii românești refugiate din teritoriile evacuate ale

Basarabiei și Nordului Bucovinei; c) Urmărește și realizează integrarea acestei populațiuni în viața națională, ținând seama de profesiunea fiecărui refugiat.“

**D**in decretul cu privire la înființarea acestui comisariat, publicat în *Monitorul Oficial* din 18 septembrie 1940, aflăm că această instituție urma să fie condusă de un comisar general „ajutat de specialiști recunoscuți în domeniul agriculturii, zootehnicii, sănătății publice și a problemelor de populație, de cadastru, administrative, de transport, militare, juridice și culturale“, cu dreptul de a da ordine tuturor autorităților locale, cu excepția rezidenților regali, cu privire la măsurile de reasezare a refugiaților. Decretul mai prevedea deschiderea de Ministerul de Finanțe a unui credit de 50 milioane lei „pentru continuarea ajutorării refugiaților până la definitivarea lor plasare și desdăunare“.

În anii 1940–1941 au fost adoptate mai multe hotărâri de Guvern și emise decrete regale cu menirea de a ușura situația refugiaților și de a-i integra în viața social-economică a țării.

De exemplu, la 1 octombrie 1940, Consiliul de Miniștri a hotărât să pună la dispoziția C.F.R. pentru lucru 1.770 refugiați, să trimită medici cu mijloace de asistență sanitară în toate regiunile unde s-au evacuat refugiații, „să se creeze situații permanente care să asigure existența foștilor deputați ai Sfatului Țării“, să se dea câte 30–40.000 lei, ca fond de instalare avocaților refugiați care își luau angajamentul să practice avocatura etc. Un Decret-lege, publicat în *Monitorul Oficial* din 14 decembrie 1940, acorda refugiaților basarabeni și bucovineni, precum și celor din Transilvania cedată Ungariei și din Cadrilaterul cedat Bulgariei, importante scutiri de impozite și taxe. Până la 15 noiembrie 1940, din numărul total al refugiaților din țară (290.000), Guvernul a plasat în sfera lor de activitate 32.231 învățători, preoți și funcționari, 457 avocați, 6.200 muncitori, 1.500 studenți, 11.771 elevi, 100.000 țărani agricultori, iar până în martie 1941 a acordat ajutoare pentru 234.714 refugiați. În afară de ajutoarele date de ministere și instituții (câte 2–10 milioane

lei), Subsecretariatul de Stat al refugiaților a acordat ajutoare în sumă de 89.786.285 lei. S-au distribuit gratuit 24.000 haine, iar Crucea Roșie din București a dăruit haine în valoare de 12,5 milioane lei.

**I**n anii 1940–1941 aproape că nu a existat asociație, societate, întreprindere particulară sau de stat care să nu fi ajutat pe refugiați din teritoriile cedate de România sovieticilor. Iată doar câteva exemple. Școala de meserii din Fântânele, jud. Bacău, a acordat 30 de burse pentru copiii refugiaților, pentru a învăța meserii. Căminul Epitropiei Instituțiilor școlare „Gh. Gh. Mârzescu“ din Iași a acordat copiilor refugiaților șase burse care constau în „întreținerea completă: hrană, dormit, meditații, profesori pentru conversații de limba germană, italiană și franceză.“ Internatul Orfelinatului din Cheia, jud. Prahova, a primit 50 de eleve de curs primar refugiate. Chiar în primele zile după ultimatumul lui Molotov, mai exact la data de 29 iunie 1940, prefectul județului Vâlcea comunica ministrului de Interne că stațiunile vâlcene au fost evacuate de puținii vizitatori și îi cerea să aprecieze „dacă refugiații basarabeni și bucovineni nu pot fi cazați în cele patru stațiuni vâlcene, care au o capacitate de cazare de 10.000 de refugiați“. Ziarul *Universul* a pus la dispoziția redacției *Viața Basarabiei*, refugiată de la Chișinău, tipografia sa etc.

În opera de ajutorare a refugiaților basarabeni în România s-a remarcat mai ales „Cercul Basarabenilor“, creat la București în anul 1935 cu scop cultural. Despre acest cerc, un refugiat

Ion Gigurtu







„Suma cea mai mare dată ca ajutor  
o avem de la Banca Națională”;  
Mitiță Constantinescu,  
guvernatorul B.N.R. din acel moment

scria în revista *Viața Basarabiei*: „În lipsa de pământ și teritoriu care ne-au fost luate, «Cercul Basarabenilor» ne ține loc de casă obștească, unde ne putem aduna, spre a ne vărsa o lacrimă de durere, spre a ne vedea un frate, o rudă, un prieten, spre a căpăta o îndrumare și o mângâiere, spre a ne întări suflătește în așteptarea zilei de eliberare a scumpei noastre Basarabii. Nu ne strângem acolo ca să ne agităm, ci venim ca la o biserică a nădejdi noastre în mai bine.” Până în luna octombrie 1940, „Cercul Basarabenilor” a reușit să strângă pentru refugiați 18 milioane lei, din care împărțise deja ajutoare de primă necesitate în valoare de șase milioane lei.

Cel mai mare contributor la fondul de ajutorare al „Cercului Basarabenilor” a fost Banca Națională a României. Chiar a doua zi după ultima-

tumul sovietic, la 29 iunie 1940, Ion Inculeț, fost președinte al Sfatului Țării de la Chișinău, anunța membrii Cercului că „D-l prim-ministru [Tătărescu] a și dat suma de lei 100.000 pentru primele cheltuieli de ajutorare. De asemenea, d-l guvernator al Băncii Naționale a promis un larg concurs material”. În cadrul ședinței „Cercului Basarabenilor” din 13 septembrie, același Ion Inculeț informa asistența că „suma cea mai mare dată ca ajutor o avem de la Banca Națională.

Mitiță Constantinescu a venit la mine și mi-a dat 15 milioane [lei]”.

Documentele de arhivă ne permit să constatăm că în casa „Cercului Basarabenilor” au fost vărsate întru ajutorarea refugiaților basarabeni și bucovineni puțin peste 21 milioane de lei. Din această sumă, 15 milioane au fost bani donați de Banca Națională.

**D**at fiind faptul că la 21 iulie 1941, la indicația Guvernatorului B.N.R., s-a verificat modul de întrebuințare a sumei de 15 milioane lei pusă la dispoziția „Cercului Basarabenilor” de Banca Națională, cunoaștem astăzi și cum au fost cheltuiți banii donați. În urma verificării s-a constatat că: 9.170.230 lei „s-au distribuit ajutoare individuale refugiaților, variind între 200 – 5.000 lei”; 2 milioane lei, cu aprobarea B.N.R., s-au dat

Cooperativei Refugiaților Basarabeni pentru ajutorarea materială a refugiaților lipsiți de mijloace; 1,2 milioane lei s-au donat Societății „Crucea Roșie” pentru ajutorarea refugiaților din Basarabia cu obiecte de îmbrăcăminte; 1 milion lei s-a donat Ministerului de Interne pentru ajutorarea avocaților refugiați din Basarabia; 1 milion lei s-a donat Ministerului Educației Naționale pentru a fi distribuită elevilor refugiați basarabeni. Total: ajutoare de 14.370.230 lei. Tot din fondul B.N.R. s-au mai plătit 20.000 lei preotului Brighidău, conducătorul Școlii „Arhanghelul Mihail” din București, pentru cantina copiilor refugiați basarabeni; 282.000 lei lui Lev Bârcă, student anul III Politehnica București, pentru a fi distribuiți studenților basarabeni de la diferite universități etc.

**A**ctivitatea de ajutorare a refugiaților basarabeni și bucovineni a fost eficientă chiar de la bun început și pentru că autoritățile române acumulasera o anumită experiență în domeniu, ajutând refugiații polonezi în anul 1939. La 10 iulie 1940, rezidentul regal al Ținutului Prut, Traian Ionașcu, scria președintelui Consiliului de Miniștri Ion Gigurtu că „ajutorarea refugiaților din Basarabia și Nordul Bucovinei s-a organizat din primul moment și a putut funcționa de îndată, întrucât asistența e organizată în chip unitar pe întreg Ținutul Prut, încă din toamna anului 1939, când s-a pus problema ajutorării refugiaților polonezi și ajutorarea familiilor concentraților”.

(Va urma)



## PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

La prima vedere, cererile către autorități, cu sesizări, reclamații, deziderate, par un material interesant pentru înțelegerea mentalității unei societăți, indiferent de epocă. Un actor care se prezintă pe sine aproape ca un „corifeu” al Melpomenei, muza teatrului, cu specializare în Franța și cu succese notabile pe scenele Teatrelor Naționale de la București și Iași, fără îndoială e de luat în seamă.



*Teatrul Național din București,  
fotografie din 1856 de L. Angerer*

Iuliu C. Lugoșianu, de fel din Turda, ajuns „amorez” al II-lea la Teatrul Național din București, e în pragul sinuciderii, căci nu beneficiază de salarizarea corespunzătoare. A fost susținut din punct de vedere moral de Vasile Alecsandri și de alții, dar soarta i-a rămas potrivnică. Vinovații principali rămân societarii Teatrului care, având venituri asigurate din subvențiile oferite de Stat, „trândăvesc”, nelăsând tineretului talentat să se afirme. Mai mult, direcția instituției suspendă spectacole valoroase ca să facă loc unor opere frivole, iar banii subvențiilor ar putea fi folosiți pentru construirea de școli rurale (sic!). Citindu-i plângerea ești tentat să-l crezi până la un punct și să tragi cu ușurință concluzia că nu e dreptate pe lumea asta.

Doar că „refugiatul” din Transilvania, cum a rămas cunoscut în istoria teatrului nostru (moare în 1889 la Turnu Măgurele, unde e și îngropat), a avut destule păcate, incompatibile cu disciplina actoricească. În 1882, absentează la repetiții, întârzie la spectacolele cu Olteanca, de Eduard Caudella, cu basul Popovici Bayreuth și tenorul Gabrielescu, venind abia la actul al II-lea, iar la Rotarul, o localizare de M. Pascaly, nu mai apare defel. Amendat și propus pentru rezilierea contractului, I.C. Lugoșianu a fost până la urmă un tolerat în lumea teatrală bucureșteană.

Acum 136 de ani, ca și astăzi, înainte de a da crezare unui asemenea suplicant, e mai bine audiatur et altera pars, adică să ascultăm și cealaltă parte.

Piesa, alături de alte multe, se păstrează la Biblioteca Academiei.



Domnule ministru,

Subsemnatul, artist al Teatrului Național, vin prin aceasta respectuos a depune în mâinile Domniei Voastre, umilita mea plângere contra nedreptăților și asupririlor ce sufăr de ani din partea Direcțiunii generale a Teatrelor. Aceste nedreptăți și asuprii dușmănoase a provocat în mine de astă dată ultimul grad al descurajării: disperarea! Fiind însă prea deplin convins că „dreptatea” este datoria principiului și a originii D-voastră, Domnule Ministru, înainte de a-mi lua hotărârea neștrămutată asupra sorții mele, ceia ce ar fi o rușine pentru secolul și societatea luminată în care trăim, Vă rog, în numele principiului ce profesati și a rasei cu care v-a înzestrat bunul Creator, a ordona să mi se facă dreptate!

Domnule ministru,

Sunt artist de zece ani, sunt absolvent premiat al Conservatorului Român, am jucat pe scena Teatrelor Naționale din București și Iași, în timp de șase ani, unde am creat role de primă importanță, cu toată conștiința și cultura artei pe care eram stăpân, toate jurnalele din țară a vorbit adeseori de succesele mele. Acum doi ani, când m-am întors din Iași, unde în timp de o stagiune (cinci luni) am creat zece role principale, lucru aproape cu neputință unui alt actor, am petiționat către Direcțiunea Teatrului din capitală pentru a obține locul de al II-lea rol de june amarez (caracterul rolurilor ce studiasem și a talentului cu care m-a înzestrat natura), căci acest loc era cu desăvârșire necomplet, mi s-a răspuns că bugetul fiind deja aprobat de D. Voastră, nu se poate deocamdată ocupa, rămânând a se suplini, cum se va putea cu elemente ce se găsesc în Teatru, dar pentru anul viitor să mă prezint la timp, și fără doar și poate, studiile și talentul meu mă



Vasile Alecsandri (în picioare)  
și Ion Ghica

vor susține a umplea astă lacună atât de simțită pe prima scenă română.

Era nedescrisă bucuria ce am simțit la auzul acestor cuvinte încurajatoare din partea conducătorilor artei, și în loc ca acel an să-l pierd prin vreo provincă, cercând a-mi câștiga pâinea în detrimentul cultivei mele artistice, cu micile economii ce am putut face din angajamente, și bazat pe ajutorul părinților și a rudelor care și-a luat pâinea de la gură pentru a mă ajuta pe mine, care stăruiam atât de mult în îndeplinirea scopului meu, am plecat la Paris prin septembrie, la începutul studiilor ale Conservatorului dramatic de acolo, și în urma unui concurs depus în fața Comitetului de admitere, prezidat de regretatul administrator Emile Perrin, am fost admis ca auditor la clasele ilustrațiilor profesori Delaunay [Louis Arsène, 1826 – 1903] și Got [François Jules Edmond, 1822 – 1901], și pentru a profita și mai mult în studiile mele, mi s-a acordat intrarea liberă la spectacolele primelor scene din lume: Comedia Franceză și Odeonul; aceasta în urma succesorilor crescând și a încrederei ce câștigam pe fiecare zi în fața acestor streini prin studiu și muncă neobosită.

După o suferință materială de un an, cât am stat acolo pentru studiile mele, căci credeți-mă, Domnule Ministru, adeseori scara mă întorceam de la Comedia Franceză și de la școală, prăpădit de foame, dar cu inima răzătoare, puternică și veselă, că voi putea fi odată folositor patriei mele și voi contribui cu toată dragostea și puterea la aducerea în îndeplinire a principiului meu: înflorirea artelor române atât de înapoiate încă astăzi.

Întors în țară anul trecut, după ce m-am înarmat cu cea mai caldă recomandare a ilustrului nostru poet Alecsandri, prima dorință mi-a fost de a proba succesele mele oamenilor competenți în ale artei. După ce am obținut laude și încurajări prea amicale din partea Domnului

Grigore Manolescu

Maioreescu, Vintilă Rosetti [1853 – 1916, jurnalist, fiul lui C.A. Rosetti], [Mișu] Văcărescu [1843 – 1903, sub numele de Claymoor, cronicar monden], al fostului meu profesor Șt. Vellelescu [1839 – 1899], al primei noastre artiste, doamna A. Manolescu [Aristizza Romanescu, 1851 – 1918, măritată o vreme cu Grigore Manolescu] și mai cu seamă a colegului meu Gr. Manolescu [1857 – 1892], am cerut Direcțiunei Teatrelor pentru a mă reintegra în locul meu ce susțineam cu atâta demnitate.

Dar vai! și de astă dată nu am fost mai norocit. Nu se găsea în tot teatrul un loc pentru mine, în vreme ce se angaja pentru Opera Română femei fără nicio cultură muzicală și chiar cu reputație dubioasă. Fără generosul sprijin al domnilor Maioreescu și Moruzi, care, indignați de atâta dușmănie uneltită contra mea, m-au impus cu forța teatrului, căci astăzi aș fi poate un corifeu al decedatei [sic! muza teatrului] Melpomena, protectoarea dramaturgiei!

Am fost, deci, angajat pentru stagiunea trecută ca rol [al] II-lea, retribuit cu 140 franci pe luna 1-a a stagiunii, rămânând a mi se plăti după ce se va pronunța publicul asupra succesului meu, câte 900 de franci pe celelalte șase luni ale stagiunii. Fiind însă bugetul prea încărcat cu Opera română, am fost silit să primesc toată stagiunea numai câte 140 de franci pe lună, care, împărțiți și pe cele cinci luni de vacanță, îmi venea câte 75 de franci pe lună, care abia îmi ajungea pe mânuși, pantofi, dichisuri și



Aristizza Romanescu



alte nevoi teatrale... în fine, răbdam foame și frig!!! Cu toate astea, Direcțiunea îmi paraliza mereu descurajarea, promițându-mi că mă vor avansa pentru anul viitor! Astăzi suntem în ajun de a vi se supune bugetul spre aprobarea D-voastră.

Deși în stagiunea trecută am jucat rolele locului ce ocupasem, plus un rol [nu figurează în nicio cronică – n.n.] de primă importanță, *Ruy Blas*, ce-l studiasem la Paris, în urma căruia chiar dușmănosul Director m-a felicitat, mă lasă tot cu leafa de slugă ca să mai îndur și pe viitor mizerie și chin, și asta cu scop ca disperat și descurajat odată la ultimul grad, să-mi iau câmpii, ori disperat să-mi curm zilele. Iată cum acești oameni știu să încurajeze un artist de merit!

Îmi întind mâinile către D-voastră, Domnule Ministru, și în genunchi v-o declar, D-Voastră și bunului Dumnezeu că: nu mai pot avea răbdarea unui sfânt! Sunt om de 30 de ani, artist cu merite egale oricărui artist român, elevi de teatru care sunt abia la începutul carierei au leafă îndoită ca a mea, pentru că sunt protejați de cutare Domn secretar sau doamnă artistă, fără să muncească, fără să dea măcar pe la teatru, asta e o nedreptate, mai mult chiar, e un păcat strigător la Cer!!!

Un Victor Hugo a cerut unui cap încoronat grațierea unui criminal, îndrăznesc a spera că

Domnul Ministru al Cultelor Țarei va cere dreptate pentru un asuprit, căci e datoria principului ce a profesat cu atâta demnitate chiar și iluștrii Voștri strămoși!

În loc ca Direcțiunea să se țină de cuvânt, și să încurajeze meritele mele, sporește lefurile la toate coristele de la Opera



Română și cu adaosul ce trebuia să facă muncii mele angajează un actor strein pentru rolurile mele, ceea ce va aduce cea mai mare nemulțumire printre artiștii care au lucrat ani întregi, și care speră într-o soartă materială mai bună, conform rangului ce ocupă. Direcțiunea pentru a ajunge la culmea nedreptății și a provoca indignarea în ultimul grad șterge din repertoriu piese ca: *Don Carlos, infantul Spaniei, Don Juan d'Austria, Vallenstein, Wilhelm Tell* etc., care reprezentându-se ar proba că scena noastră merită atențiunea primelor scene europene și care piese ar aduce nu numai succese morale, ci și materiale.

La toate vaietele și reclamele [sic!] mele și chiar a colegilor mei, Direcțiunea răspunde că nu sunt mijloace materiale mai multe!

Domnule Ministru,

Țara și generosul guvern liberal cheltuiește cu întreținerea acestui Teatru, pe an, peste 200.000 de franci din care sumă plătește sunători 50.000 franci ca subvenție. Vă rog să credeți, Domnule Ministru, că acești bani sunt ca și aruncați pe gârlă și iată de ce:

Societarii, care singuri profită de acești bani, deoarece noi, generația nouă, care prin forța tinereții, a silinței și a memoriei ținem spectacolele pe spinarea noastră, suntem retribuiți din veniturile serale ale reprezentațiilor, și cu lefuri așa de minime că mulți din ei dacă nu ar mai avea ajutoare și de la părinți, ar muri de foame. Acești societari sunt aproape invalidați, căci încurajați prin subvenția dată de guvern s-au dedat trândăviei și din pricina instinctului de a se menține, ne pun toate obstacolele posibile când să se pună câte o piesă clasică pentru reprezentare, și care neapărat cere cheltuieli, căci pentru scopul acesta s-a votat acea subvenție iar nu pentru a se cheltui sume enorme cu opere frivole ca *Mas-*



Mișu Văcărescu Claymoor

*cotta* [de Auchon, traducere de G. Bengescu-Dabija], *Giroflé – Giroflá* [livret de Vaulos și Laterrière, muzica de Lecocq, traducere de G. Bengescu-Dabija] etc etc, la a căror reprezentare copiii și chiar capii de familie sunt nevoiți să roșească până în albul ochilor.

Câte școli rurale nu s-ar putea înființa cu această sumă, căci Domnia Voastră, Domnule Ministru, care lucrați de ani întregi, învingând toate obstacolele pentru a ajunge la scopu-Vă măreț ca toată suflarea din Țara românească să știe carte, știți foarte bine că pentru [a] ajunge la această țintă trebuie din partea guvernului sacrificii materiale.

Dacă Teatrul n-ar avea această subvenție și ar fi încredințat conducerii artistice a unor artiști ca Gr. Manolescu și St. Iulian, singuri competenți în astă materie, ar fi toți deopotrivă siliți să muncească, lena ar dispărea și astfel s-ar găsi locuri pentru atâtea talente tinere ce se pierd pe fiecare an, care ar avea cel puțin mângâierea sufletească de a contribui la înălțarea unei instituțiuni atât de luminată ca aceea a artelor frumoase.

Termin deocamdată umilita mea jeluire, rugându-vă foarte călduros, domnule Ministru, a nu subscrie bugetul Teatrului pe stagiunea viitoare, căci e făcut în modul cel mai nedemn și arbitrar și vă rog din toată inima și din toate puterile a cere Domnilor Ollănescu și V.A. Urechia a cere părerea dumnealor, căci dânsii, ca membri în comitet și autori distinși, vă vor încredința că s-au făcut multe nedreptăți, mai cu seamă că fiind ocupați în acea zi, n-au putut să fie față la formarea aceluia buget și din nefericire Teatrul Național nu mai are Directori ca Domnii Ion Ghica sau Gr.Gr. Cantacuzino.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, expresiunea celei mai respectuoase stime ce vă port.

12 iunie 1886

I.C. Lugoșianu, artist dramatic ■

# NUMĂRUL 100 ÎN TRADIȚIA COREEANĂ

EMILIA URIAN, IZIDOR URIAN

**Cu toții știm că 100 este un număr natural, un concept din matematică, întâlnit peste tot în lume. Poporul coreean are însă o tradiție milenară referitoare la acesta, cu o conotație și o implicare deosebit de profunde în cultura sa, cu semnificații în istorie și generalizare în viața de zi cu zi. 100 nu este considerat doar un simplu număr.**

Legenda regelui Dan Gun (*Magazin istoric*, nr. 10/2001), întemeietorul primului stat coreean denumit Joseon – „Țara dimineților liniștite” –, în anul 2333 î.H., ce cuprindea o parte din Manciuria și nordul Peninsulei Coreene, ne vorbește despre acest număr. Era fiul unui trimis al Cerului pe pământ, ca să ajute oamenii, și al unei frumoase fete, care fusese de fapt o ursoaică. Aceasta locuia împreună cu un tigrul într-o grotă întunecată, dar într-o zi, cele două animale au cerut Cerului să devină și ele oameni. Trimisul Cerului le-a recomandat să mănânce fiecare câte 20 de căței de usturoi și o legătură de pelin, apoi să stea liniștiți 100 de zile în întuneric și astfel vor deveni oameni. Cei doi s-au conformat întocmai, dar tigrul n-a rezistat și a părăsit grotă mai devreme. Ursoaica, obișnuită cu hibernarea, a rămas

singură și, după 21 de zile, a început să se transforme într-o frumoasă fată. După un timp s-a măritat cu trimisul Cerului, transformat în pământean, iar fiul lor, Dan Gun, de origine semidivină, este considerat părințele națiunii coreene.

În limba coreeană cuvintele se formează și se scriu sub formă de silabe, iar numărul 100 este denumit și scris cu silaba *pek* (în engleză se scrie *baek*) și provine de la o ideogramă chineză cu semnificația de *mult*,  *timp îndelungat*,  *cel mai grozav*,  *nemaipomenit* etc., sensul fiind dat de context. Numărul 100, respectiv *pek* (*baek*), se folosește singur, în expresii specifice sau combinat cu alte silabe, situație în care totdeauna se scrie primul, contribuind astfel la formarea de

cuvinte, expresii și denumiri noi. Până la inventarea alfabetului propriu, denumit *Han geul* (*Magazin istoric*, nr. 7/2010), în anul 1443, de regele Sejong cel Mare (1418 – 1450), dar și mult timp după aceea, îndeosebi învățații și aristocrații coreeni au folosit sistemul clasic chinez de scriere, cu ideograme. În limba coreeană numerele au două denumiri, una coreeană și alta preluată din limba chineză, dar numărul 100 o are doar pe cea provenită din ideogramă.

## TÂNĂRUL CARE TREBUIE SĂ PRINDĂ 100 DE CÂINI

În basme, legende și povești coreene, îndeplinirea unor profeții de bine sau de rău se pro-



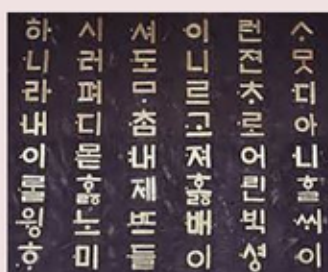
*Dan Gun, întemeietorul primului stat antic coreean denumit Joseon, „Țara dimineților liniștite”, în anul 2333 î.H.*



ducea după o perioadă lungă, de 100 de zile. Realizarea unor vise mărețe și chiar măreția însăși depindeau tot de acest număr. O stare materială bună pentru un om simplu din popor era reală dacă acesta avea în traistă 100 de ryangi (o monetă veche rotundă cu un pătrat în mijloc). Pedepsele în genere apelau tot la numărul 100. De exemplu, un tânăr lacom și egoist a fost pedepsit de spiriduși să-i crească limba de 100 m, pedeapsă de care a scăpat făcând numai fapte bune.

Uneori, deși se îndeplinește dorința cuiva, sfârșitul nu este cel moral, așa cum s-a întâmplat în impresionanta și unica poveste de genul acesta, *Tigrul iubitor*, din vechiul regat coreean antic Puyo, care cuprindea Mancuriu și doar o parte din nordul Peninsulei Coreene (sec. II î.H. – 494 d.H.). În vremuri de demult, unicul fiu al unei familii sărace dintr-un sat coreean era tare supărat, deoarece mama îi era grav bolnavă. Nimic nu reușise să o facă bine și familia își cheltuise și toți banii. Tânărul merge în munți, se roagă la zei zi și noapte, iar în final i se spune: „Trebuie să iei 100 de câini și să pregătești din ei o doctorie pentru mama ta, iar ea se va tămădui.” Disperat că nu

putea să cumpere un singur câine măcar, tânărului îi vine ideea că ar putea să-i prindă dacă ar fi tigrul și astfel mama s-ar însănătoși. Se roagă din nou ca să fie ajutat să prindă cei 100 de câini. După multe rugăciuni, spiritul munților i-a oferit un farmec ce explica cum se putea transforma în tigrul, dar și cum să redevină om. În fiecare noapte târziu, băiatul citea farmecul de pe o hârtie și se transforma în tigrul, pleca în sat, prindea câte un câine, îl aducea acasă, apoi se transforma din nou în om. Astfel a prins 99 de câini, din care soția a pregătit doctoria, mama lui însănătoșindu-se. În ultima noapte nevasta, terorizată de transformările și absențele soțului, a observat unde era hârtia respectivă și a aruncat-o în foc. Tânărul a adus fericit al 100-lea câine acasă, dar negăsind hârtia cu farmecul respectiv, n-a mai putut să redevină om. Supărat, și-a omorât nevasta, a plecat în munți și adeseori revenea în sat și omora doar femei ce purtau rochie albastră, cum purta soția lui. În final a fost omorât de săteni. Cu toată dragostea fiului pentru mama sa, fapta soției, moartea sa și sfârșitul lui tragic sunt în contradicție cu morala umană.



Alfabetul Han geul,  
inventat în 1443...

## „CHIAR DACĂ VOI MURI DE 100 DE ORI...”

Una dintre cele mai interesante exprimări a numărului 100 este cea a convingerilor personale, așa cum apare în poemul clasic *Cântecul loialității*, scris de Jong Mong ju (1337 – 1392), mare învățat, poet și om de stat, care a trăit spre sfârșitul dinastiei Goryeo. În anul 1388, cel de al 32-lea rege al respectivei dinastii, monarhul Wu, îl trimite pe renumitul general Yi Song Ghe cu trupele la hotarul cu China înspre nord-vest, pentru a opri armatele noii dinastii chineze Ming (1368 – 1644), care încercau să refacă un fost comandament militar pierdut de fosta dinastie mongolă Yuan (1280 – 1368), alungată din China. Generalul, un adept al noii dinastii chineze Ming, ajunge acolo, dar nu luptă contra chinezilor, ci se întoarce cu armata în capitala regatului (Kaesong, azi în R.P.D. Coreeană) și se revoltă împotriva regelui, pe care îl obligă să abdice, pune un nou rege, care după un an de domnie va fi detronat.

Mulți învățați s-au opus generalului care dorea să schimbe dinastia Goryeo, printre ei fiind și Jong Mong ju, care adusesese

... de regele Sejong cel Mare





Portretul învățatului, poetului  
și omului de stat Jong Mong ju

multe servicii țării, deosebit de apreciat de rege și de Curtea regală. Marele om de stat rezistă la toate provocările și amenințările și refuză să treacă de partea generalului, devenind astfel un obstacol pentru planurile acestuia. În luna aprilie 1392, unul dintre fiii generalului organizează un banchet în cinstea învățatului Jong, în timpul căruia dă citire unui poem prin care încerca să-l atragă de partea tatălui său. Învățatul Jong, cunoscut ca poet cu numele de Po Eun, răspunde cu următorul poem: „Chiar dacă acest trup ar muri și iar ar muri/ Chiar dacă voi muri de 100 de ori/ Iar oasele se vor transforma în țărână./ Chiar dacă sufletul meu va dăinui sau nu./ Ce ar putea să schimbe sufletul meu integru/ Care strălucește cu loialitate față de stăpânul meu?”

După acest ultim refuz, prin exprimarea fidelității sale față de regele dinastiei Goryeo în fața tuturor, după ce părăsește sala banchetului, în drum spre casă, poetul este asasinat de cinci băr-

bați, când trecea peste un vechi pod de piatră din capitala Kaesong. În august 1392, la câteva luni de la omorârea acestui mare învățat, generalul Yi Song Ghe îl alungă și pe ultimul rege al dinastiei Goryeo și întemeiază noua dinastie Joseon, devenind primul rege cu numele de Taejo. Cel de al cincilea fiu al generalului, Yi bang won, care a pus la cale asasinatul, este cel de al treilea rege, Taejong (1400 – 1418), al noii dinastii.

Simbolic, dinastia Goryeo a luat sfârșit odată cu asasinarea lui Jong Mong ju, mare învățat confucianist și poet, devenit un simbol național al loialității. Chiar și dușmanii i-au apreciat calitățile și fidelitatea, regretându-i moartea. Venerat de monarhii noii dinastii, va fi canonizat postum (1517), în cadrul Academiei Naționale. Poemul său, expresie clasică a fidelității și loialității coreene, a devenit faimos și este știut de orice coreean, iar în artele marțiale coreene Taekwon do, modelul nr. 11 de mișcări succesive ale brațelor și picioarelor se numește Po Eun, pseudonimul marelui învățat. Podul din Kaesong unde a fost omorât el există și în prezent, fiind declarat monument național în R.P.D. Coreeană.

## UN DOLIU DE 100 DE ZILE

În limba coreeană, sunt și expresii cu numărul

100, care apar în denumirile multor sărbători și ceremonii, de familie și religioase. Una dintre cele mai frecvent întâlnite este „100 de zile“. Din vechime, „Sărbătoarea de 100 de zile a copiilor“ constituia o dată importantă pentru familiile coreene, întrucât, ca peste tot în lume, și în Peninsula Coreeană mortalitatea infantilă era ridicată. Primele trei luni de viață reprezentau o perioadă grea pentru copil și mamă. „Spiritul bunicii“ (cel mai implicat, conform credințelor, în nașterea și creșterea copilului) era onorat în acea perioadă cu supă și orez, pentru a avea grijă de prunc și de mama lui. La împlinirea celor 100 de zile, copiii erau sărbătoriți cu mare bucurie de rude și vecini, care-i vedeau pentru prima dată, întrucât nu erau scoși afară din casă până atunci, iar părinții primeau felicitări și cadouri. Exista și credința că dacă se ofereau prăjituri de orez la 100 de persoane, copilul va avea o viață lungă. La acele sărbători trebuia făcut un por-

### Regele Taejo, primul din dinastia Joseon





tret al micuțului ținut de mamă cu căpșorul ridicat.

În prezent, datorită nivelului ridicat de viață și realizărilor medicale, această tradiție are mai puțină importanță, în schimb împlinirea vârstei de un an a copilului se sărbătorește la fel ca în trecut, dar cu mai mare fast. În fața micuțului îmbrăcat în costum tradițional se pun o serie de obiecte și primul „înghățat” de el indică viitorul acestuia. În trecut se folosea expresia conform căreia primele „100 de obiecte ridicate” ar fi arătat ce va deveni copilul la maturitate. În realitate erau doar 12, diferite pentru băieți (arc, hârtie, pensulă, bani, orez, abecedar cu ideogramele chineze etc.) și tot atâtea pentru fete (ață, foarfeci, cuțit etc.).

O altă perioadă din viața coreenilor în care se folosește expresia „100 de zile” este cea de doliu după părinți. Inițial era de trei ani, apoi, în timpul dinastiei Goryeo, de 100 de zile, și în următoarea, Joseon, cea care a durat până în 1910, conform ritualului confucianist (confucianismul devenise politică de stat), s-a stabilit tot la trei ani, însă pentru oamenii de rând se admiteau 100 de zile. În această perioadă de doliu, acasă, în fiecare zi, dimineața și seara, se ținea „Rugăciunea pentru 100 de zile”, iar la terminarea perioadei, familia renunța la hainele specifice acestor situații. Și în prezent perioada de doliu este tot de 100 de zile.

În religia budistă (practicată și în prezent de unii coreeni), se obișnuiește o slujbă de pomeni-



*Pictate în veacul al VII-lea, trei personaje aparținând regatelor antice Baekje, Goguryeo și Shilla*

re după cele 100 zile de doliu, denumită „Ceremonia celor 100 de zile”, așa cum la noi se face parastasul de 40 de zile. La mijlocul lunii iulie, conform calendarului lunar, este „Sărbătoarea tuturor sufletelor budiste”, un fel de ziua morților, similară cu 1 noiembrie de la noi.

Și în credința șamanistă, tot la mijlocul lunii iulie, se oficiază un ritual numit „Sărbătoarea morții”. Denumirea în limba coreeană a acestor sărbători, care privesc un număr mare de persoane decedate, începe cu expresia *baek* (numărul 100). De asemenea, în timpul Rega-

tului Unit Shilla (668 – 935), la marile temple budiste se organizau așa-numitele „Adunări pentru recitarea sutrei de 100 de călugări”, deci a învățăturilor lui Budha.

O altă expresie folosită în mod curent este „100 de ani”, deci un secol, dar are semnificația de timp îndelungat, așa cum apare în frumosul proverb „cei

care se adoră și se iubesc mor la 100 de ani” (adică, atunci când într-o căsnicie vor fi armonie și dragoste, cei doi vor trăi foarte mult timp și vor îmbătrâni împreună). Un alt proverb încântător, dar și deosebit de sensibil, este „100 de cuvinte nu egalează o singură privire”.

## ÎMBRĂȚIȘÂND 100 DE NECUNOSCUȚI

Cuvântul *baek*, deci numărul 100, a contribuit și contribuie de asemenea foarte mult și la formarea de denumiri, cuvinte și noțiuni noi, îmbogățind

*Podul de piatră din Kaesong există și astăzi*



vocabularul limbii coreene. Astfel, unul dintre cele trei regate apărute în secolul I în Peninsula Coreeană (*Magazin istoric*, nr. 12/2002) s-a numit Baekje (18 î.H. – 660 d.H.) sau „100 de supuși”, în sud-vest, spre China. Deosebit de prosper și cu arte rafinate, a fost cucerit de regatul Shilla din sud-estul peninsulei în 660, apoi din 668, acestea împreună cu al treilea regat Goguryo din Nord au format Regatul Unit Shilla, primul stat coreean național.

Iată câteva dintre numeroasele expresii și cuvinte formate cu ajutorul cuvântului *baek* (100), care în limba coreeană apare totdeauna scris primul. „Magazin cu 100 de articole” = magazin universal, „100 de domenii” = enciclopedie, „100 de bătălii, 100 de victorii” = invincibil, „100 de zile cu daune” = tuse convulsivă, „100 de 10.000” = 1 milion, „100 de oficiali” = toți oficialii guvernamentali.

În zilele noastre, această tradiție milenară este utilizată în situații și ocazii variate. Astfel în romanul *Voi fi acolo*, scris de Shin Kyung Sook, una dintre cele mai apreciate scriitoare contemporane din Coreea de Sud, un tânăr dorea să îmbrățișeze 100 de necunoscuți, pentru a se elibera de amintirea



*Apreciata scriitoare  
din Coreea de Sud  
Shin Kyung Sook*

unor întâmplări din trecut. Tânărul a făcut o pancartă pe care a scris această dorință și s-a afișat cu ea în plin centrul orașului.

Cuplurile coreene care reușesc să aibă o relație romantică de 100 de zile își comandă inele care se poartă pe mâna dreaptă (a nu se confunda cu inelele de logodnă sau verighele) și, cu gândul ca aceasta să dureze cât mai mult, repetă aceste obiceiuri la fiecare 100 de zile, își fac diferite cadouri sau pot primi cadou un coș cu 100 de trandafiri. La mare căutare acum sunt unele case

tradiționale coreene vechi de 100 de ani, care au început să fie refăcute și transformate, de exemplu, în cafenele.

Pentru a promova mai bine moștenirile sale național-culturale și pentru ca lumea întreagă să cunoască cu adevărat poporul coreean, tradițiile și istoria lui, în anul 2006 Ministerul Culturii din Republica Coreea a hotărât selectarea a 100 de simboluri clasificate pe șase grupe, respectiv naționale, naturale, istorice, sociale, credințe populare și arte, la care au contribuit 3.000 de experți și consultanți. S-a publicat și o carte, intitulată *100 de cuvinte-cheie ale culturii coreene*, în limba engleză. Unele dintre aceste simboluri coreene au fost prezentate și în *Magazin istoric*: Tripitaka coreeană (nr. 3/2001), Fortăreața Hwoa-seong, simbol al dragostei filiale (nr. 4/2011), Han geul – alfabetul coreean (nr. 7/2010), cântecul popular Arirang (nr. 3 – 4/2022).

În zilele noastre apar numeroase cărți cu titluri precum *100 mari gânditori ai lumii*, *100 cele mai importante invenții ale lumii*, *100 cele mai bizare mistere ale omenirii*, dar 100 este doar un număr și nu are semnificațiile din tradiția coreeană. Documentarul intitulat *100 de aspecte ale culturii coreene, spirit și culoare* a fost transmis și în România în anii trecuți, de TVR2.

100 nu este, așadar, doar un număr, ca oricare altul, pentru poporul coreean. Îl întâlnim în basme, povești, legende, poeme, proverbe, denumiri de sărbători și celebrări de familie, în ritualuri religioase, în acțiuni contemporane, în denumiri noi și multe altele. ■



*Sărbătoarea  
de 100 de zile  
a copiilor*



# MĂCELUL DE LA PĂNADE ISTORIA UNEI TRAGEDII UITATE

VICTOR SĂMĂRTINEAN

Duminică, 25 august (pe stil nou) 1907, era o zi de sărbătoare, spre finalul campaniei agricole de vară. În mica comună Pănade, din Comitatul Târnava-Mică (Kis-Küküllő vármegye), populată aproape în exclusivitate de români, sătenii se odihnesc, adunându-și forțele pentru o nouă săptămână de muncă. După serviciul religios, o parte dintre bărbați dezbat problemele comunității și ale imperiului la fagădăul (regionalism: birt) din centrul localității, în timp ce femeile povestesc în fața porților, iar tineretul petrece așa cum se pricepe și îi stă mai bine: la joc.

În tot acest tablou cu valențe atemporale s-a inserat, încă din dimineața zilei, un element care se va dovedi perturbator. Este vorba despre încartiruirea în localitate a batalionului 4 din Regimentul 24 Honvezi, care își avea garnizoana la Csikszarada (Miercurea Ciuc) și care era dislocat la Pănade în vederea desfășurării unor manevre.

Scena idilică, proprie miilor de sate de pe cuprinsul părții estice a Imperiului Austro-Ungar, este tulburată, la un moment dat, de strigăte de disperare care se amplifică în permanență, transformându-se într-un adevărat cor al terorii. Este debutul măcelului de la Pănade.



Satul Pănade pe Harta Jozefină (1769 – 1773)

**I**ngrozitorul măcel de la Pănade. Ofițerii și soldații de la honvezime măcelăresc un sat românesc.

Acesta este titlul sub care, încadrat de un chenar negru și însoțit de cuvintele „jale națională”, apare articolul de fond al ziarului *Tribuna*, de la Arad, numărul 181, de vineri 17/30 august 1907, prin care se face cunoscută opiniei publice românești din Ungaria o primă relatare a dezastrului petrecut la Pănade în duminica precedentă. Textul, plin de patetism și revoltă, se bazează pe informațiile obținute de la deputatul Iuliu Maniu, avocat arhidiecezan al Mitropoliei Greco-Catolice cu sediul la Blaj, care trecuse cu o zi înainte prin Arad.

Datorită poziției ocupate, precum și a prestigului clădit prin activitatea de luptător



*Juliu Maniu...*

pentru drepturile românilor din Transilvania, tânărul Maniu, în vârstă de doar 34 de ani, devine principala voce a victimelor din Pănade. În paralel cu activitatea judiciară întreprinsă de organele statului în vederea elucidării celor petrecute la 25 august, deputatul Iuliu Maniu își propune să ridice problema în cadrul Dietei de la Budapesta. După tergiversări repetate are loc interpellarea în cadrul ședinței Camerei din 18 ianuarie 1908. Pe lângă vorbitor se mai găseau în sală și Alexandru Vaida-Voevod, Coriolan Brediceanu și Vasile Lucaciu, deputați din partea Partidului Național Român, precum și Milan Hodža, membru al Partidului Național Slovac. Intervalul temporal mare, de aproape o jumătate de an, între momentul săvârșirii măcelului și cel al prezentării acestuia în fața membrilor Parlamentului a folosit pe de-o parte făptuitorilor, care au avut timp să-și acopere urmele (cum, cel mai probabil, s-a și dorit), dar și reprezentanților și opiniei pu-

blice românești, care au reușit, bazându-se pe mărturiile directe ale victimelor și civililor care au asistat, să refacă firul evenimentelor. Motiv pentru care, în redarea celor întâmplate, vom utiliza informațiile prezentate de Iuliu Maniu în cadrul interpelării sale și care au fost consemnate sub forma unor stenograme în publicațiile românești *Tribuna* (nr. 6, 8/21 ianuarie 1908) și *Gazeta Transilvaniei* (numerele 6, 9/22 ianuarie și 7, 10/23 ianuarie 1908).

**E**xpozcelul deputatului Maniu se deschide cu prezentarea contextului în care acesta a luat act de cele petrecute la Pânade. În dimineața zilei de 26 august 1907, au început să sosească la Blaj carele transportând răniții din ziua precedentă. Imaginea și mărturiile terifiante ale suferinzilor și supraviețuitorilor au stârnit rumoare și revoluță în comunitatea românească din micul oraș de la confluența Târnavelor. Maniu, căruia victimele i-au solicitat ajutorul în vederea soluționării pe cale legală a tragediei prin aducerea în fața justiției a celor vinovați, se deplasează în aceeași zi la Pânade pentru a observa situația de la fața locului. Acolo discută cu primarul, notarul comunal și o serie de martori de la care obține informațiile pe baza cărora

... și interpelarea lui  
redată  
în Tribuna

schițează următorul tablou al evenimentelor.

**B**atalionul 4 din cadrul Regimentului 24 Honvezi, aflat sub comanda maiorului Kádár László, sosește la Pánade în dimineața zilei de 25 august 1907. După cum se obișnuia în cazul părăsirii garnizoanei, unitatea și-a fixat cartierul general și popota ofițerilor într-un stabiliment de utilitate publică și anume în clădirea Școlii confesionale greco-catolice din localitate. Cu această ocazie este menționată desfășurarea unui prim conflict (care nu se regăsește în discursul lui Iuliu Maniu, dar este amintit în articolul de fond din *Tribuna*, nr. 181), atunci când, după ce pătrunde în sala de clasă, un căpitan observă „tablele de învățământ de pe pereți cu inscripții românești“, îi ordonă notarului să le îndepărteze, strigând către acesta: „Nu voi [voi – n.n.] suferi scrisoare românească pe pereții unei școli din Ungaria!“ La refuzul funcționarului public de a se conforma unui ordin ilegal, în condițiile în







Drapelul...

care era vorba despre o școală privată (confesională), ofițerul, utilizând același ton strident, amenință: „Atunci le voi [voi – n.n.] sfășia cu cu sabia!” În legătură cu această afirmație, până în acest moment, nu am descoperit informații cu privire la materializarea amenințării și, prin urmare, este posibil ca această acțiune să fi rămas doar la nivel declarativ.

**C**um sosiseră la Pănade în ultima duminică din luna august, efectivele batalionului au beneficiat de o zi de repaus înaintea desfășurării manevrelor. La orele 09.00, ofițerii

s-au strâns la popotă pentru micul dejun, acțiune care s-a întins până la orele 12.00, când a venit vremea mesei de prânz. Acest din urmă ospăț a durat aproximativ două ore și, asemenea celui dintâi, a fost însoțit, conform martorilor, de consumul unor cantități însemnate de alcool. La finalul mesei, doi dintre ofițeri au părăsit școala

greco-catolică îndreptându-se spre cârciuma satului, situată la aproximativ 200 – 300 m depărtare de popota improvizată. Acolo, tineretul era adunat la horă. Ofițerii le-au ordonat romilor care se găseau la fața locului să îi însoțească înapoi la școală ca să îi pună la treabă, iar tinerilor le-au adresat invitația de a muta petrecerea duminicală în curtea popotei. Sătenii au acceptat și s-au deplasat cu jocul în perimetrul școlii, unde au continuat până în jurul orei 17.00, ocazie cu care s-au prins în horă și câțiva ofițeri și soldați maghiari.

Apoi, tinerii au părăsit curtea școlii, în vreme ce la aproximativ 80 – 90 de pași de clădirea



... și infanterist din Forțele teritoriale ungare (honvezi)

acesteia se găsea adunat un grup de săteni, așezați în cerc. Aceștia, după ce au privit spectacolul, au rămas în zonă și au continuat să povestească cu soldații. În jur de 18.30 își face

El a fost grav rănit în spinare, dovadă că nu a atacat pe nimeni, ci a fugit. Rana lui este gravă, lungă de vreo 12 cm, adâncă.

– Trei cămeși mi s-au umplut cu sânge, zice dânsul. Iar a patra, pe care o avea pe el, încă avea o pată mare neagră de sângele care trecuse prin bandajul pus de doctor.

Nevastă-sa zăcea în casă. Palidă, suptă la față, ea zace în pat. O întreb ce a pățit.

– Nu știu bine, domnule. Era duminică seara, zise ea cu glasul slab și împiedicat, și auzeam gură mare în sat. M-am temut să nu pățească ceva copiii. Am ieșit să-i

chem și când să mă întorc, în dreptul porții mele, m-au răpus și m-au tăiat.

– Cine?

– Nu știu. A venit numai unul și mi-a băgat sulita în pânțele și mi-a ieșit mâtele numaidecât. M-am sculat ținându-mi mâtele cu mâinile ca să nu curgă afară.

La sora lui Zerieș, Maria Dumitru Câmpănu, femeie văduvă cu cinci copii. Ea a pățit tot așa ca și cumnată-sa. [...]

– A fost scris să pățesc așa. A venit ca un fulger și m-a doborât, zise ea suflând greu.

(Fragment din relatarea trimisului special al *Tribunei*)

apariția la fața locului cantorul Ioan Borcia, care venea de acasă însoțit de un militar alături de care își petrecuse după-amiaza. Membru al comitetului bisericesc, acesta pătrunde în curtea școlii și privește la desfășurarea specifică unei cazărni, cu bucătarul prins în procesul de preparare a cinei, iar ofițerii intrând și ieșind din clădirea transformată în popotă și comandament.

**L**iniștea locului este însă perturbată brusc, odată cu apariția din stabilimentul improvizat a unui ofițer care îi strigă cantorului „Marș afară!” Acesta, surprins de cele auzite, îi răspunde: „De ce mă alungi de aici când eu nu am făcut nimic?” Replica declanșează un puseu de furie în mintea (cel mai probabil, tulburată de alcool) ofițerului, care se repede spre cantor și îl lovește cu putere în spate, dezechilibrându-l. Cantorul se prăbușește. Martori la scenă, rezemați de gardul școlii, erau doi săteni, Valeriu Cipariu și Augustin Poșa, care au sărit imediat în ajutorul victimei, dorind să o ridice de jos. Nu au putut interveni însă pentru că ofițerul continua să îl lovească pe Borcia și, mai mult, alarmați de zgomotul din curte, au început să-și facă apariția și alți ofițeri aflați până atunci în clădire. Cuprins de furie, ofițerul, pe numele său căpitan Rátky Sándor, îl scoate în bătaie pe Ioan Borcia din curtea școlii, până în mijlocul străzii, unde continuă să îl maltrateze. Alarmat de zgomote și de mulțimea adunată, notarul comunal, Grigorie Șimon (maghiarizat Simon Gergely), care se găsea în clădirea comandamentului, ocupat cu transportul bagajelor



*Tribunalul regal din Blaj*

ofițerilor, se deplasează aproximativ 50 – 60 de pași, de la școală până la locul cu pricina, unde zărește scena descrisă mai sus. Funcționarul îl roagă pe căpitan să se oprească din lovituri, însă intervenția sa rămâne fără rezultat. Între timp, își face apariția la fața locului și primarul comunei, Alexandru Poșa, care îi adresează lui Rátky aceeași rugămintă de a înceta bătaia. Căpitanul chemase o patrulă care, odată sosită, îi aplică primarului mai multe lovituri cu patul puștii, drept „răsplată” pentru că a cutezat să intervină. În cele din urmă, după eforturi susținute și cu prețul unor lovituri încasate, Șimon și Poșa reușesc să-l salveze pe cantor din mâinile ofițerului. După acest prim episod de violență, liniștea revine, pentru puțin timp, în comună.

Honvezii, ofițeri și soldați deopotrivă, s-au grupat în fața școlii, în vreme ce sătenii erau adunați în fața crâșmei. Conștient de posibilitatea declanșării unui conflict, Grigorie Șimon se adresează oamenilor, îndemnându-i să plece la casele lor, iar

crâșmarului să închidă birtul. La aceasta, țăranii temători îi semnalează notarului starea de încordare a honvezilor. Grigorie Șimon a pornit să-l însoțească spre casă pe Leonte Cipariu. Au înaintat până în dreptul formației de honvezi, moment în care militarii îl smulg efectiv pe Cipariu din mâinile notarului și încep să-l lovească cu bestialitate, până ce își pierde cunoștința. Rugămințile lui Șimon de a înceta maltratarea rămân fără răspuns, drept urmare se vede nevoit să apeleze la – în funcție de sursă – un maior sau un locotenent-colonel, care, deloc impresionat de cele întâmplate, ordonă, în cele din urmă, ca rănitul să fie consultat de medicul regimentului.

**I**mediat după ce termină de vorbit cu comandantul, notarul observă cum căpitanul Rátky, însoțit de locotenentul Hutiray și patrula chemată în ajutor, precum și de alți militari, aleargă spre fâgădău. Între timp, crâșmarul, care aplica întocmai cele cerute de notar și se pregătea să închidă stabilimentul, observă la rândul său cum



un grup de oameni îngroziți, bărbați și femei deopotrivă, se îndreaptă grăbiți spre el. Aceștia strigă că vin militarii, iar pentru a se salva pătrund în clădirea crâșmei și baricadează ușa cu spatele, acțiune care se dovedește însă zadarnică. Honvezii sparg geamurile și se strecoară înăuntru, lovind pe toți cei care le ieșeau în cale. Speriați de moarte, sătenii deschid ușa și încearcă să iasă cât mai repede din refugiul transformat în capcană, moment în care îi zăresc în fața intrării pe Rátky și Hutiray care îl chestionează pe crâșmar în legătură cu cele întâmplate. După ce acesta din urmă le descrie evenimentul, căpitanul Rátky îl asigură că va achita pagubele create din fonduri proprii (lucru care, în cele din urmă, se va și întâmpla).

Șirul violențelor nu se oprește cu acest act de maltratare colectivă. Episodul de la crâșmă reprezintă doar preambulul acțiunilor care vor forma evenimentul rămas în istorie ca măcelul de la Pănade. Imediat după încheierea discuției, căpitanul Rátky Sándor și locotenentul Hutiray, însoțiți de efectivele cu care veniseră la birt, pornesc prin sat, declanșând o adevărată operațiune de maltratare a populației civile. În acest timp, notarul Grigorie Șimon, care fusese împreună cu medicul militar să acorde asistență rănitului Leonte Cipariu (după cealaltă stenogramă, cantorului Ioan Borcea), se îndreaptă spre partea de sus a localității, moment în care întâlnește o grupă compusă din aproximativ 12 militari aflați sub conducerea unui sergent. La invitația funcționarului de a se alătura efortului de recuperare și tratare

a celor răniți, sergentul îi strigă: „Du-te d’aci puturosule, pentru că și pe tine te iau în baionetă” (după altă sursă: „Du-te de aici puturosule, căci de nu și pe tine te voi străpunge”).

**P**orniți spre partea de jos a satului, honvezii lui Rátky și Hutiray au intrat, prima dată, pe o stradă laterală, în capătul căreia se găsea cetățeanul Pavel Lupean, în spatele porții. Obstacolul nu l-a împiedicat însă pe unul dintre militari să treacă pușca Mannlicher peste și să-l rănească, în zona capului, cu baioneta atașată armei. Violente au fost comise și la numerele 27 și 28, unde honvezii au pătruns în curte înfigându-și baionetele în soția lui Teodor Cipariu și în fiica acestuia, Mintia. Atacul asupra celor două femei s-a încheiat doar atunci când adjunctul notarial Boros Filon a chemat în ajutor un ofițer, care i-a oprit.

Furia și setea de distrugere a honvezilor era atât de mare, încât, la gospodăria cu numărul 315, unul dintre aceștia și-a rupt baioneta încercând să scoată poarta din balamale. În cele din urmă soldații au pătruns în curte, unde l-au maltratat pe Zaharie Augudean, pe fiica acestuia, Zoița, și pe cei doi băieți.

Un alt episod de o brutalitate excesivă îi are ca victime pe soții George și Maria Zerieș, proprietarii casei de la numărul 326, care, alarmați de zgomote, au ieșit în stradă în căutarea copiilor. Săteanca reușește să-l găsească pe unul dintre ei, în vârstă de doar trei ani, pe care îl ia în brațe și pornește spre casă. La un moment dat, pe când se aflau pe drum, soțul îi cere să se grăbească pentru că observase apropierea honvezilor. Este însă prea târziu, militarii îi ajung din

urmă: pe George Zerieș „l-au străpuns, de a rămas grămadă”, iar pe soție au izbit-o cu putere de poartă, scăpând copilul din brațe, gest urmat de străpungerea acesteia în burtă și în zona coastelor de pe partea dreaptă. Cel mai probabil, alarmată de țipete, sora bărbatului, Maria Câmpeanu, care locuia la numărul 327, iese din ogradă și este la rândul ei atacată de honvezi, ale căror lovituri îi perforază abdomenul și zona coastelor situate în partea dreaptă a corpului.

**F**ără să bănuiască năpasta care s-a abătut asupra localității, Ioan Borcea Sonicu a plecat cu carul de la domiciliul său, situat în cealaltă extremitate a satului, pentru a-și aduce nutreț, însă în dreptul caselor cu numerele 317 și 318 se întâlnește cu honvezii, moment în care un gornist de companie, pe nume Sárdi, îi aplică mai multe lovituri de sabie și îl trânteste la pământ. Alături de acesta se mai găsea în car și o femeie, Ana Boldiș, care la vederea celor întâmplate părăsește atelajul, încercând să fugă, însă fără succes, fiind la rândul ei rănită de gornist.

Strigătele victimelor și ale martorilor au început să alarmeze întreg satul, astfel că, sperați să scape de primejdie, Sia Scorția și Ioan Brașovean, despre care se spune că ar fi avut probleme mentale, caută refugiu în culturile de porumb din grădinile caselor care purtau numerele 392 și 393. Încercarea se dovedește zadarnică, ei fiind scoși de acolo cu o ploaie de lovituri administrată sub privirile căpitanului Rátky.

(Continuare în p. 56)

În timpul Războiului de Independență al Letoniei (Magazin istoric, nr. 8/2022), toate păturile societății s-au văzut implicate în efortul militar.

## RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ AL LETONIEI (1918 – 1920)

ĒRIKS JĒKABSONS

(Profesor, Universitatea Letoniei, Riga)

Efectivele Armatei Letoniei au sporit rapid până în 1920. La începutul campaniei împotriva lui Bermond, la 3 octombrie 1919, erau 39.241 de soldați (inclusiv 2.371 de ofițeri și funcționari militari); la final, la 1 decembrie 1919, erau 65.296 (dintre care 23.015 de combatanți), cu 5.495 de cai și 79 de automobile; la 31 decembrie, erau 69.232 plus 2.179 de angajați cu contract, în total 71.411; iar în ianuarie 1920, numărul lor a ajuns la 73.246, maximum perioadei. Din acel moment, numărul a scăzut treptat pe măsură ce au fost retrase diverse categorii de soldați (de exemplu, studenți, bătrâni etc).

Unitățile militare letone create în Siberia și în Orientul Îndepărtat al Rusiei s-au întors în țară între mai – noiembrie 1920. Li s-au alăturat alte unități create la finalul anului 1918, precum Regimentul Imanta (demobilizat în momentul repatrierii) și Batalionul 1 de Pușcași Letoni (așa-numitul Batalion Troitsk, după numele orașului rusesc unde a fost constituit). Acesta din urmă, odată repatriat, a fost reorganizat ca un regiment cu același nume și integrat în Divizia de Grăniceri, alcătuită din patru regimente (corespunzând celor patru așa-numite districte de frontieră definite între finalul anului 1919 și martie 1920), ce fusese creată în toamna anului 1920.



Soldați ai Regimentului 1 Infanterie al Armatei Letone  
în tranșee pe Frontul de Est, în vara anului 1920  
(fotografiile provin din colecțiile Muzeului Militar al Letoniei)

Odată încheiat Războiul de Independență la 11 august 1920, Armata Letoniei a trebuit redusă și adaptată nevoilor de pace. În momentul semnării tratatului de pace, armata avea 52.940 de oameni: 2.468 ofițeri, inclusiv medici, 708 funcționari, 8.651 subofițeri și 38.566 bărbați înrolați, plus 2.547 angajați cu contract. Avea la dispoziție 138 de piese de artilerie, patru trenuri blindate, șase mașini



blindate, 23 de avioane și opt tancuri.

## TIFOSUL DIN EST, DIZENTERIA DIN VEST

În timpul conflictului, Armata Letoniei a pierdut în luptă 154 de ofițeri și 2.875 de militari. Cele mai mari pierderi au fost înregistrate în timpul campaniei împotriva armatei lui Bermond, urmate de pierderile suferite împotriva armatei Rusiei Sovietice, în timpul operațiunilor de eliberare a regiunii Latgale. 3.844 de soldați au fost răniți, iar 241 au rămas traumatizați.

Oștenii au suferit și de diverse boli, pierind în număr de câteva sute. S-a răspândit tifosul exantematic de la soldații Armatei de Nord-Vest Ruse internați în Estonia și de la soldații Armatei Roșii. Din Europa de Vest au sosit gripa și dizenteria, epidemii ajunse la apogeu în vara anului 1920. Au pierit și zeci de cadre medicale, inclusiv asistente ale Crucii Roșii. Anunțul decesului doctorei Elizabete Krigere, din 17 aprilie 1920, suna: „Moartă din pricina tifosului exantematic, de care s-a îmbolnăvit în timp ce își îndeplinea datoria de medic”.

Mai ales unitățile de pe frontul din Latgale sufereau din pricina bolilor, exacerbate de condițiile sanitare extraordinar de proaste ale populației civile. Maladiile au provocat victime și în spatele frontului – la infirmeria garnizoanei din Liepāja, între 5 ianuarie și 22 februarie 1920 „au pierit 120 de soldați de o combinație de tifos



*Soldați din Regimentul 5 Infanterie al Armatei Letone, în toamna anului 1919*

și gripă”, însă Serviciul Sanitar al Armatei Letoniei a reușit să rezolve această situație critică.

Din punct de vedere etnic, în vara anului 1920, Armata Letoniei avea următoarele proporții: 84,2% letoni, 5,6% germani, 3,9% ruși, 1,8% polonezi, 1,7% evrei, 1,3% bieloruși și 1,5% din alte nații. Letonii erau, fără îndoială, majoritari, însă existau mulți reprezentanți ai minorităților.

Armata Letoniei a respectat credințele religioase și sentimentele naționale ale minorităților și non-creștinilor în ceea ce privește acordarea de concedii. La 9 mai 1920, comandantul Regimentului 10 Infanterie Aizpute a acordat o permisie specială soldaților evrei, ca să participe la un serviciu religios solemn în onoarea „recunoașterii Palestinei”. Comandantul Diviziei Zemgale, staționată atunci în sudul regiunii Latgale, le-a acordat o permisie specială soldaților evrei la 7 septembrie 1920 ca să participe la slujbele din timpul zilelor sfinte din septembrie: 12 – 14, 21, 22, 27 și 28, în toate locațiile unde se aflau sinagogi.

Între pierderile suferite de Armata Letoniei se numărau și mulți membri ai minorităților naționale – germani, ruși, evrei, polonezi, lituanieni, estoni, bieloruși, romei etc. Mulți au primit cea mai înaltă onoare militară – Ordinul Militar Lāčplēšis, acordat pentru curaj pe câmpul de luptă, înmănat pentru prima dată la 11 noiembrie 1919 (data oficială; medaliile au fost bătute de fapt mult mai târziu, în noiembrie 1920), ziua victoriei împotriva trupelor lui Bermond în Riga. Astfel s-au distins 47 de germani, 15 ruși, nouă polonezi, șase estoni, patru evrei și trei bieloruși, care au servit în cadrul Armatei Letoniei sau a unităților de Pușcași Letoni din armatele Primului Război Mondial.

## VOLUNTARI DIN TOATE NAȚIILE ȚĂRII

Soldați germani din *Landeswehr* (miliția națională) au luptat cu curaj împotriva Armatei Roșii. În aceste unități au servit mulți letoni și oșteni de alte nații, inclusiv câteva zeci de tătari, luați prizonieri la

Latgale, iar apoi înrolați voluntar în Armata Letoniei.

Merită menționată și participarea unităților ruse la Războiul de Independență. În noiembrie 1918 a fost creată o unitate de partizani la Rēzekne, condusă de colonelul Mihail Afanasiev, alcătuită majoritar din ruși. Pentru o scurtă perioadă de timp, a făcut parte din forțele militare credincioase guvernului de tranziție. Trupa a fost desființată în 1919 în Liepāja, iar majoritatea soldaților s-au alăturat Unității Rusești din *Landeswehr* sub comanda lui Anatol Lieven, care a avut un rol important în alungarea bolșevicilor din Kurzeme și din Riga. În plus, comandantul a refuzat să sprijine lovitură de stat din 16 aprilie din Liepāja, iar unitatea a luptat alături de germani, estonieni și letoni la Cēsis. De la finalul lui iunie până la începutul lui iulie, a asigurat ordinea în Liepāja după plecarea trupelor germane. După luptele de la Cēsis, unitatea a părăsit Letonia și s-a alăturat Armatei Ruse de Nord-Vest din Estonia.

La 23 iulie 1919, Jorgis Zemitāns, comandantul Diviziei Vidzeme, a înștiințat Comandamentul Suprem al Armatei că erau mulți soldați ruși în unitățile sale, că „era imposibil să fie antrenați alături de soldați letoni” și că „a ordona pe front era dificil”, întrucât majoritatea – 121 de oșteni – nu cunoșteau limba letonă. Prin urmare, cerea permisiunea să creeze o unitate separată alcătuită doar din soldați ruși. La începutul



*Soldați letoni construiesc baraje pe Frontul de Est, martie 1920*

lunii august, a fost înființată „o unitate rusă separată” în cadrul Regimentului 6 Infanterie din Riga, alcătuită din 35 de oșteni vorbitori de limbă rusă. Ulterior, la 21 septembrie, a fost desființată, iar soldații au fost transferați în alte companii. Majoritatea unităților cu soldați vorbitori de rusă se găseau în cadrul Regimentului de Partizani din Latgale.

Practic toate minoritățile naționale au avut reprezentanți în cadrul Armatei Letoniei în timpul Războiului de Independență, inclusiv ucraineni, karaiți (tătari evrei), cehi, sue-

dezi, francezi, danezi etc. Cel puțin un ofițer suedez și un american au servit voluntar în Armata Letoniei din motive ideologice. Un ofițer britanic, Robin Ritchie, s-a prezentat la reprezentanța Letoniei din Londra în februarie 1920, exprimându-și dorința să servească în armata acestei țări fie ca ofițer, fie ca subofițer. Nu a fost singurul astfel de militar britanic, însă ofertele lor au fost refuzate politicos.

## FEMEILE SE DISTING

Miezul Armatei Letoniei era alcătuit din soldați care au luptat în Primul Război Mondial în cadrul Armatei Imperiale Ruse, inclusiv cei din cadrul unităților de Pușcași Letoni (preponderent subofițeri). Însă mulți dintre cei mobilizați nu aveau experiență militară anterioară. La fel, cel puțin inițial, experiența ofițerilor, funcționarilor și medicilor

*Prim-ministrul Letoniei, Kārlis Ulmanis, în vizită pe front la sfârșitul lunii august 1919*





militari a fost dobândită în timpul serviciului lor în Armata Imperială Rusă, deși unii au primit rang ofițeresc în Armata Letoniei mulțumită curajului lor pe câmpul de luptă. Cu toate acestea, experiența militară dobândită în timpul țarismului a fost o contribuție importantă la deznodământul pozitiv al războiului.

În toamna anului 1919, au fost înființate două instituții de educație, Școala de Infanterie și Școala de Artilerie, majoritatea cadetilor înscriindu-se la prima. Primii ofițeri au absolvit la 20 mai 1920, în urma unui așa-numit curs de antrenament de război scurtat, de șase luni, și au fost imediat încorporați în corpul ofițeresc al forțelor armate. În comparație cu Armata Lituaniei, Armata Letoniei avea mulți ofițeri de rang superior și mijlociu, precum și medici-ofițeri care absolviseră academii militare din Rusia.

Toate păturile societății letone s-au implicat în procesul militar, fapt determinat de dezvoltarea societății și de sentimentul ei patriotic. Forțele armate letone s-au preocupat și de participarea femeilor și copiilor. În primul rând, a fost creată o organizație în acest sens – Corpul Auxiliar de Femei al Letoniei –, la 25 septembrie 1919, care a acordat sprijin social Armatei Letoniei și a ajutat în diverse probleme, precum înmormântarea soldaților. Multe femei au fost asistente medicale și adesea s-au distins prin faptele lor altruiste pe câmpul de luptă. Au lucrat în oficiile unităților și corpurilor militare, în aprovizionare și în multe alte domenii ce țineau de apărarea națională.

*Fanfara  
Regimentului 3  
Infanterie  
al Armatei  
Letone  
în vara anului  
1920*



În total, aproape 1.000 de femei din Corpul Auxiliar au participat direct la Războiul de Independență. Majoritatea lucrau în domeniul medical (cel puțin două doctore, 250 – 350 de asistente și încă atâtea care îngrijeau pacienții în convalescență), aproximativ 300 – 400 au fost operatoare de telefonie, lucrau în oficii, se ocupau de curățenie, spălau rufe etc. Multe erau tinere și educate. La fel ca în cazul soldaților, majoritatea erau letone, însă au participat și multe femei germane, rusoaice, poloneze, evreice, lituaniene și estoniene.

Cu toate că soldații se pare că nu le recunoșteau meritele, au avut o contribuție semnificativă. Au ajutat la dobândirea rezultatelor pe câmpul de luptă și la eliberarea întregii țări, demonstrând astfel progresele din societate și faptul că erau pregătite să participe la viața statului la un nivel egal cu

bărbații. Femeile s-au alăturat unităților și oficiilor militare mai ales după înființarea Armatei Letoniei în vara anului 1919, însă erau prezente și înainte, în cadrul diverselor instituții militare.

## SOLDAȚI DE TOATE VÂRSTELE

Lupta împotriva armatei lui Bermond de la reprezenta un punct de cotitură, când patriotismul s-a răspândit cel mai mult între cetățenii Letoniei de toate vârstele și genurile, manifestat prin creșterea numărului de voluntari înrolați. S-a observat și o schimbare în politica oficială: a început să fie dezbătută public participarea femeilor la apărarea statului (referitor la înființarea Corpului Auxiliar). Presa de stânga și centristă s-a pronunțat în favoarea utilizării tuturor cetățenilor în apărarea statului.

*Soldați  
din Brigada  
de Nord  
a Letoniei  
cu soțiile,  
3 iulie 1919*



Două femei au primit Ordinul Militar Lăcplēsis pentru curaj în luptă: caporalul Valija Veščūna și Elza Žiglevica, o membră a Corpului Auxiliar, care a pierit din cauza rănilor suferite când aducea mâncare soldaților din tranșee de la malul râului Daugava, în timpul luptelor împotriva forțelor lui Bermond.

Cel mai tânăr soldat din Armata Letoniei a fost un băiat evreu, Konstantins Goreliks, care avea doar zece ani când s-a înrolat voluntar în iunie 1919. În jur de 300 de băieți cu vârste mai mici de 16 ani s-au înrolat voluntar și au fost acceptați, iar 800 – 1.000 de tineri s-au înrolat înainte să împlinescă 18 ani.

Mulți au participat la bătălii sau au dus la împlinire misiuni speciale, inclusiv de recu-

noaștere în spatele frontului inamic. Și mulți au pierit în luptă, au fost răniți, au rămas traumatizați și au fost dați dispăruți, dând dovadă de curaj și chiar eroism. În total, 27 de băieți au primit Ordinul Militar Lăcplēsis pentru comportament eroic în luptă, având mai puțin de 18 ani în momentul săvârșirii acestor fapte.

S-au creat și mai multe unități militare alcătuite din studenți. Din Riga s-au format trei companii – una în noiembrie – decembrie 1919, iar două în vara anului 1919. Li s-a alăturat Compania de Studenți din Cēsis (în iunie 1919), în cadrul Regimentului 5 Infanterie din Cēsis, precum și așa-numita Companie de Studenți din Liepāja (în toamna anului 1919), în cadrul Diviziei Zemgale. Mulți dintre membrii

acestor unități erau minori. În timpul campaniei împotriva lui Bermond, s-a înființat o Companie de Băieți Cercetași în toamna anului 1919, în cadrul Batalionului 1 de Studenți, unde au servit și au primit sarcini speciale 120 – 140 de băieți cu vârste cuprinse între 11 și 14 ani.

De cealaltă parte, cel mai bătrân militar din Armata Letoniei a fost Andrejs Hofmanis. Născut în 1830, s-a înrolat voluntar în 1919 în Brigada de Nord a Letoniei. Apoi a servit în calitate de subofițer sanitar la un avanpost de prim ajutor al Regimentului 6 Infanterie din Riga.

(Va urma)

**În românește de  
Andrei OPREA**

## MĂCELUL DE LA PĂNADE ISTORIA UNEI TRAGEDII UITATE

(Urmare din p. 51)

Într-un final, la ordinul de retragere emis de Rátky Sándor (conform mărturiei notarului și a unor săteni), măcelul încetează. În ziua următoare, Grigorie Șimon se prezintă în fața colonelului și îl roagă să rămână la Pănade până ce va fi clarificată situația victimelor și a pagubelor din seara precedentă. „Vice-colonelul” și-a adunat trupa, spunându-i notarului să facă o situație a răniților și bunurilor distruse la crâșmă, după care să se prezinte în partea de jos a satului unde o să-l aștepte. Prin urmare, Șimon însoțit de medicul regimentului s-a deplasat prin

sat, ducând la îndeplinire sarcina realizării tragicului recensământ, doar ca să constate, în cele din urmă, dispariția înaltului ofițer de la locul de întâlnire și prezența, în schimb, a doar două cadre superioare, căpitanul Rátky Sándor și locotenentul (căruia îi este atribuit, în această ultimă parte a interpelării, gradul de sublocotenent) Hutiray. Aceștia din urmă achită paguba evaluată la 20 de coroane.

În urma acțiunii honvezilor din ziua de 25 august 1907 au rezultat, conform datelor deținute de Iuliu Maniu și prezentate în fața Dietei, 33 de răniți, dintre care nouă erau femei.

O serie de informații lămuriri-

toare în ceea ce privește situația victimelor în perioada imediat următoare măcelului ne parvine prin intermediul trimisului special al ziarului *Tribuna*, care se deplasează la Pănade, după patru zile de la evenimente, și publică cele descoperite în numărul 184, marți, 21 august/3 septembrie 1907. Gazetarul menționează zece persoane grav rănite (prezente și în lista lui Maniu), iar la răniți ușor, nominal, 19 persoane. Rezultă, cu păstrarea unei marje de eroare provenite din estimarea realizată de gazetar, aproximativ 39 de victime.

Documentele studiate până în prezent nu ne oferă date despre soarta victimelor. ■



Vladimir al II-lea Monomahul, cu domnia dintre anii 1113 și 1125, cu cele trei căsătorii și cei 11 copii, opt băieți și trei fete, a fost ultimul mare prinț al Statului Kievean Rus', ale cărui peripeții le-am urmărit în episodul anterior, parte din serialul prezentat în numerele 5 – 8/2022. Să vedem cum i-a continuat istoria fiul lui.

## RUȘII ȘI UCRAINENII – UN SINGUR POPOR? ISTORIE, LEGENDĂ, POLITICĂ

ION BISTREANU

Spre sfârșitul secolului al XI-lea – începutul secolului al XII-lea, în vestul Europei, în documente de origine pontificală în limba latină, pentru denumirea Statului Kievean a început să fie folosit toponimul Rut(h)enia (mai rar și Rutenia premongolă), iar pentru supuși, etnonimul rutean/ruteni. În secolul al XI-lea, în *Annales Augustiani de la Augsburg*, apare pentru prima oară termenul de rutean, într-o referire la Rex Rutenorum, iar în secolul al XII-lea, într-o geografie a Franței se menționează că: „Polonia in uno sui capite contingit Russiam, quae est Ruthenia” (Polonia, la unul dintre hotare se învecinează cu Rus, adică Ruthenia). Către sfârșitul secolului al XII-lea cuvântul Ruthenie este utilizat, uneori cu forme alternative Ruscie și Russie, în documente ale Papei, pentru a desemna pământurile controlate de Kiev; după dezmembrarea Statului Kievean acești termeni vor deveni regulă în Europa. Pentru principatele nord-estice, căzute sub stăpânirea mongolă, se va folosi, de regulă, termenul slavon de knezate, iar mult timp locuitorii intitulându-se ei înșiși rusini.

În aceeași perioadă, Statul Kievean se confruntă cu o nouă realitate: ca urmare a apariției mai multor principate, nu se mai putea vorbi de o unitate etnică, în fapt concepută mai mult geografic și teritorial. În primele cronici, apartenența etnică lipsea cu desăvârșire în gândirea pioasă a cronicarilor vremii (de exemplu, Nestor) și a unor preoți, ei nevăzând nimic deosebit în faptul că dinastia Rurikizilor era de origine străină.

Inițial, populația era compusă din elemente slave, ugro-finice, germanice și baltice. Triburile uglicilor, tîverților, polianilor, severienilor, drevlienilor, anexate ulterior, ocupau aproximativ teritoriile actuale

ale Ucrainei și Belarusului. Celelalte triburi de slavi estici, viaticii și slavii din Novgorod, avansând spre est, au colonizat triburile finice de pe Volga superioară și, începând de la sfârșitul secolului al XI-lea, au

constituit teritoriul septentrional al Statului Kievean – teritoriu independent *de facto*, condus de prinți descendenți din ramura dinastică a lui Iaroslav cel Înțelept –, respectiv principatele Vladimîr-Suzdal și Murom-Riazan.

## „DOMNUL NOVGOROD CEL MARE“

Prinții varegi și supușii lor au adoptat denumirea de *rus'*, dar practic s-au identificat cu identitatea slavă asociată acestui nume, nu cu cea scandinavă. Majoritatea supușilor dinastiei Rurikizilor erau slavi, în plus, diseminarea identității slave a fost strâns legată de adoptarea religiei creștine și introducerea slavonei bisericești ca principala limbă folosită în liturghii. Religia ortodoxă era singurul lucru comun al principatelor *rus'* (cu un singur mitropolit de Kiev, care depindea de Constantinopol). Relativ comune erau dinastia și limba literară. Dar principiul dinastic (numai cei din dinastia Rurikizilor puteau conduce statul) nu era un liant suficient pentru menținerea unității politice a statului. Limba literară era slavona, însă ea avea unele diferențe dialectale între textele din sud (Kiev) și cele din nord (Novgorod). În ceea ce privește limba vorbită, studiul textelor literare (*Evangheliarul din Arhanghelsk* – 1092, *Evangheliarul de la Halici* – 1144) probează că cea uzitată în regiunile din sud comporta anumite particularități fonetice și morfologice proprii Ucrainei moderne.

La mijlocul secolului al XII-lea, conflictele civile au atins o severitate fără precedent, în condițiile fragmentării posesiunilor princiare: de la 15 princi-



Miniatură din „Evanghelia lui Mstislav“, reprezentându-l pe Sfântul evanghelist Luca (1110)

pate și ținuturi s-a ajuns la 50: „În ținutul Rostov, șapte prinți au un războinic, iar fiecare sat – un prinț“, nota un cronicar.

Creșterea numărului de prinți din dinastia Rurikizilor care își doreau propriile principate, cu un statut politic, economic și chiar cultural independent, diversitatea in-

Mstislav I își veghează prima soție, Cristina, fiica regelui suedez Inge I cel Bătrân, pe patul de moarte



tereselor lor strategice și geopolitice au subminat organizarea politică mulțumită căreia se reușise pentru o vreme, până la domnia lui Iaroslav cel Înțelept, unificarea ținuturilor dintre Marea Baltică și Marea Neagră. Schimbarea scopurilor geopolitice ale prinților locali a relevat faptul că aceștia nu mai erau loiali întregului teritoriu al Statului Kievean, ci unor anume principate periferice care, începând cu secolul al XII-lea, au devenit destul de puternice ca să rivalizeze cu Kievul.

Cronicile atestă că între anii 1054 și 1224, 64 de principate mai mult sau mai puțin efemere au evoluat și s-au succedat, 293 de prinți au ridicat pretenții la tron, iar certurile dintre ei au dus la 83 de războaie civile.

Mstislav I (1125 – 1132) a fost ultimul conducător adevărat al Statului Kievean Rus'. După moartea sa, un cronicar a scris următoarele: „Țara Rus' a fost sfărâmată.“ Principatele au început să se îndepărteze unul după altul de Kiev, continuând războaiele civile devastatoare. Cele două mari orașe, Kiev și Novgorod, speculând contradicțiile dintre prinți, au încercat să-și păstreze drepturile de autoguvernare. Novgorod a fost primul oraș care și-a câștigat gradual autonomia, declarându-se în 1136 republică autonomă. Locuitorii se refereau la oraș ca „Domnul Novgorod cel Mare“. Administratorul



orașului era posadnikul (primarul), ales de Vecea (adunarea) populară. Orașul era condus formal de un prinț, ales de asemenea de Vece, dar hotărârile sale trebuia să fie aprobate de posadnik pentru a căpăta putere de lege. Câteva decenii mai târziu, Novgorodul va deveni membru al Ligii Hanseatice.

Una dintre cele mai controversate figuri ale acelor ani a fost prințul principatului Rostov-Suzdal, Iuri Dolgoruki (fiul lui Vladimir Monomahul), recunoscut ca un conducător priceput și un războinic curajos, dar și faimos pentru viclenia și dorința de a căpăta cât mai multă putere. A reușit să anexeze cele mai îndepărtate ținuturi, fiind poreclit Dolgoruki (Braț lung). De două ori a ocupat Kievul, dar a domnit scurt timp, fiind otrăvit de câțiva boieri din Capitală. El este socotit întemeietorul Moscovei (1147), oraș la marginea de nord-est a principatului său.

## INVAZIILE CUMANILOR

Disputele pentru tronul de Mare Duce al Kievului au dominat perioada 1150 – 1250. Au domnit 24 de prinți de 47 de ori, unul dintre ei a avut tronul de șapte ori, cinci prinți – de câte trei ori fiecare, iar opt – de două ori. 35 de domnii au durat mai puțin de un an fiecare. Dezastrul a venit în 1169, când o alianță de 11 prinți, conduși de Andrei Bogoliubski, fiul lui I. Dolgoruki, a prădat orașul timp de două zile. „Și nu a fost milă pentru nimeni și nimic. Bisericii li s-a pus foc, creștinii au fost uciși, femeile au fost duse în robie, separate cu



*Maica Domnului din Vladimir, icoana din visul lui Tamerlan*

forța de soți, copiii au plâns, privindu-și mamele. Și au pus mâna pe o mulțime de bunuri, iar în biserici au jefuit icoane, și cărți, și odoare și clopote. Și au fost la Kiev printre tot poporul gemete și greutăți, și durere nemângâiată și lacrimi neîncetate”, scria un cronicar al vremii.

După dezastrul din 1169, A. Bogoliubski a mutat capitala la Vladimir-Suzdal, lăsând să se înțeleagă că nu consideră apartenența principatului său la Statul Kievean. A cerut chiar și o mitropolie separată de cea de la Kiev, dar a fost refuzat de Constantinopol. În noua capitală, a luat și o icoană a Maicii Domnului (cunoscută sub numele de Theotokos – Născătoarea de Dumnezeu), pictată de Sfântul Evanghelist Luca pe tăblia mesei pe care Iisus Hristos ar fi mâncat cu Maica Domnului și dăruită în 1131 lui I. Dol-

goruki de Patriarhul Constantinopolului. Peste două veacuri, în 1395, în timpul invaziei lui Tamerlan (Timur cel Șchiop), icoana va fi dusă în noua capitală, Moscova. În legendele vremii se spune că Tamerlan a văzut în vis un munte mare, în vârful căruia se aflau Sfinții Ierarhi cu toiege de aur, venind spre el. Deasupra lor, într-o aureolă strălucitoare, era o femeie care i-a poruncit să părăsească pământurile knezatului. Trezit de spaimă, Tamerlan a cerut să i se tălmăcească visul. Când i s-a spus că femeia din vis este marea protectoare a creștinilor, a dat ordin trupelor sale să se retragă. Considerată una dintre cele mai venerate icoane ortodoxe, cunoscută până azi ca *Maica Domnului din Vladimir*, a fost folosită în secolele ce au urmat la întronizarea patriarhilor ruși.

În următorii ani, Kievul a

*Sfântul evanghelist Marcu, într-o miniatură din „Evangheliarul de la Halici” (1144)*





Игорь и Мстиславъ въ битвѣ съ половцами  
ирандогаровичи и паланичи и манамаши

Iuri Dolgoruki și  
Mstislav al II-lea al Kievului  
atacă Haliciul,  
condus de Iaroslav Osmomisl

mai fost ocupat și pustiit de câteva ori, pierzându-și gradual măreția și puterea de odinioară. Până la sfârșitul secolului al XII-lea, Statul Kievean s-a fragmentat în 12 principate diferite.

În afară de războaiele interne, Statul Kievean a mai fost slăbit și de invaziile hoardelor cumane. Conform analelor, din 1061 până la începutul secolului al XIII-lea, au avut loc 46 de invazii ale cumanilor, în special în principatele Kiev și Pereiaslav, ultimul depopulându-se treptat și transformându-se din nou într-o stepă sălbatică.

Una dintre bătăliile împotriva cumanilor (1185), condusă de Igor, prinț de Novgorod-Severski, a fost descrisă în poemul eroic *Cuvânt despre Oastea lui Igor*, considerat cea mai veche creație literară a slavilor estici, datând de la sfârșitul secolului al XII-lea, cu autor necunoscut. Exemplarul original, găsit în secolul al XV-lea, a fost cumpărat de un boier, dar a ars în 1812, în incendiul din Moscova, în

timpul ocupării orașului de trupele lui Napoleon. Neglijarea aparentă a poemului de către cititorii medievali s-ar fi datorat conținutului și formei sale laice – în anumite privințe chiar păgâne –, care se pare i-ar fi șocat pe evlavioșii moscoviți. În timpurile moderne poemul a fost comparat cu poemele *Cântecul lui Roland* și *Cântecul Nibelungilor*.

## KIEVUL, NUMAI 200 DE CASE

Antrenat în războaie fratricide și ocupat cu intrigi și lupte princiare, Statul Kievean a ignorat potențialul pericol al unei forțe străine teribile care se rostogolea din Est – hoardele hanului mongol Batu, întemeietor al Hoardei Albastre (devenită mai târziu Hoarda de Aur), nepot al lui Ginghis Han.

La începutul secolului al XIII-lea hoardele mongole încep incursiunile spre Europa. Primii sunt cuceritori cumani, care cer sprijin de la principatele kievene. Se formează o alianță care în 1223 se angajează în marea bătălie de pe malurile râului Kalka, în regiunea actualului Donețk, dar este învinsă. Marele duce Mstislav III al Kievului și cei doi gineri ai săi au fost luați prizonieri. La mongoli era regula ca regii și nobilii luați prizonieri să fie executați fără vărsare de sânge.

Cei trei au fost înfășurați în covoare de păsle, așa cum se cuvea aristocraților de rang înalt, și îndesați sub podeaua iurtei pe care mongolii beau și jucau, fiind zdrobiți, încet-încet.

La bătălie a participat și o ceată de brodnici (rătăcitori), condusă de un anume Ploscânea. Referirea la acesta în *Cronica lui Nestor* este confuză, lăsând să se înțeleagă că ar fi fost de partea mongolilor. Unii istorici români, printre care și Nicolae Iorga, au înclinat să creadă că brodnicii erau originari din Moldova, făcând trimitere la unele bule papale și la diplome ale regilor unguri în care se menționau brodnicii. D. Onciu, mai rezervat, a opinat că brodnicii erau o populație mixtă, compusă din români și slavi. Victor Spinei, un specialist în istoria Evului Mediu timpuriu, susține însă că toate ipotezele privind identificarea brodniciiilor se bazează în general pe

### Suzdalul distrus de mongolii hanului Batu





argumente neperemptorii și sunt greu de acceptat.

Mongolii nu și-au continuat campania spre apus, retrăgându-se în stepele Asiei, însă vor reveni peste 13 ani, când invazia va fi devastatoare. Hoordele mongole (cca 120.000 de arcași călare), conduse de hanul Batu și de generalul și strategul Subutai, au cucerit și distrus Riazanul în numai șase zile, locuitorii fiind uciși sau luați în sclavie, au ras din temelii Kolomna și Moscova și au devastat capitala Vladimir, în care soția și copiii marelui duce au pierit arși de vii în biserica în care se refugiase. La 6 decembrie 1240 a fost cucerit și Kievul. Inițial, mongolii au vrut să cruțe orașul, dar emisarii trimiși să negocieze predarea au fost uciși. Mongolii s-au răzbunat, au spart zidurile, au măcelărit o mare parte a populației, au jefuit și distrus întregul oraș. Un trimis al Papei Inocențiu al IV-lea la marele han mongol, care a trecut în 1246 prin Kiev, a scris: „Ei [mongolii] au atacat Rus’, unde au făcut mari ravagii, distrugând cetăți și măcelărind oameni; după ce au asediat multă vreme cetatea [Kiev], au luat-o și au ucis locuitorii. [...] Kievul fusese un oraș foarte mare și dens populat, dar acum s-a redus aproape la nimic, căci în prezent acolo există mai puțin de 200 de case, iar locuitorii sunt ținuți în robie deplină.”

Marele Ducat al Vladimirului s-a fărâmițat în 11 minuscule principate, rămase sub suzeranitatea marelui duce, investit chiar de hanul mongol. Mitropolitul Petru a rămas la Kiev (care era condus de un guvernator mongol) până în anul 1299, când și-a mutat scaunul



Afișul filmului *Aleksandr Nevski*, în regia lui *Serghei Eisenstein* (1938)

mitropolitan la Vladimir, pentru ca, două decenii mai târziu, să plece la Moscova, consfințind, cel puțin din punct de vedere religios, poziția Moscovei ca centru de putere al ținuturilor de nord-est.

În timpul campaniilor mongole, aproximativ 50 de orașe au fost arse și jefuite, 14 dintre ele au fost complet șterse de pe fața Pământului și nu s-au mai refăcut, iar alte 15 orașe au devenit mici sate.

Singurele orașe importante care au scăpat de distrugere au fost Novgorod și Pskov. Armata mongolă s-a oprit la aproximativ 200 de km de Novgorod, de teamă că, odată cu începerea dezghețului de primăvară, s-ar fi putut bloca în mlaștinile din jurul orașului. Acest răgaz i-a permis principelui Alexandru de Novgorod să învingă în 1240, pe fluviul Neva, trupele suedeze care doreau extinderea teritoriului. Doi ani mai târziu a învins și trupele invadatoare ale cavalerilor Ordinului teu-

tonice și livoniene. În amintirea acestor victorii, prin secolul al XV-lea a primit și numele de Nevski. Sovieticii și l-au asumat ca erou național, imortalizându-l (1938) în filmul cu același nume al lui Serghei Eisenstein.

După invaziile mongole, *pământul rus* (Русская земля) al Rurikizilor s-a rupt în trei mari părți: principatele din sud-vest (parte din teritorii care se află în prezent în Ucraina și Belarus) au trecut sub dominația lituaniană și poloneză; cel mai mare, principatul Halici-Volinia, a supraviețuit aproximativ un secol, după care a fost împărțit între polonezi și lituanieni; teritoriile din nord-vest, Novgorod și Pskov, au rămas mai mult sau mai puțin independente, dar plătind tribut mongolilor; cele din nord-est – Vladimir-Suzdal, Tver, Moscova –, devenite knezate, care au rămas sub dominația mongolo-tătară până la sfârșitul secolului al XV-lea, aveau să pună bazele viitoarei națiuni ruse. Deși au revendicat pentru o perioadă același nume (rusin/rutean), aceeași dinastie (Rurikidă), și aceeași religie (ortodoxă), legăturile dintre aceste principate/knezate au fost practic inexistente, toate urmând traiectorii geopolitice și destine diferite.

Totodată se poate observa că la momentul invaziei mongole și al dezmembrării Statului Kievean nu există mărturii istorice solide de susținere a existenței etnonimelor *rus*, *ucrainean*, cu atât mai mult a toponimilor *Rusia*, *Ucraina*, ca succesoare ale Statului Kievean.

(Va urma)

## **IORGA ȘI TOCILESCU: CIOCNIRE ÎNTRE TITANI**

**MARIA DIACONU**



*Nicolae Iorga*



*Grigore G. Tocilescu*

**Interesul pentru neprețuitele comori adăpostite între pereții Bibliotecii Academiei a adus la un loc personalități puternice, între care au izbucnit nu numai dispute intelectuale, ci și aprige ciocniri ce fac deliciul cititorului de astăzi.**

---

**A**rhiva Academiei Române, Fondul Bibliotecă, cuprinde documente ce atestă formarea colecțiilor prin generozitatea primilor donatori din secolul al XIX-lea. În afară de corespondența dintre aceste nume ilustre și președinții Academiei Române, regăsim și scrisori cu un caracter personal, în care angajații Bibliotecii relatează întâmplări petrecute între pereții acestei

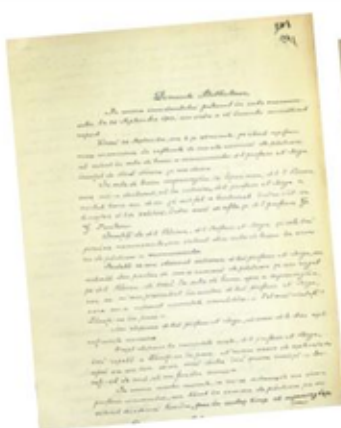
venerabile instituții. Multe dintre scrisori îl au ca protagonist pe Nicolae Iorga, istoric, om de stat, ziarist, profesor universitar, membru al Academiei Române.

Personalitatea sa vulcanică i-a atras conflicte cu mulți contemporani, scena acestora fiind, nu de puține ori, chiar sala manuscriselor din Biblioteca Academiei Române.

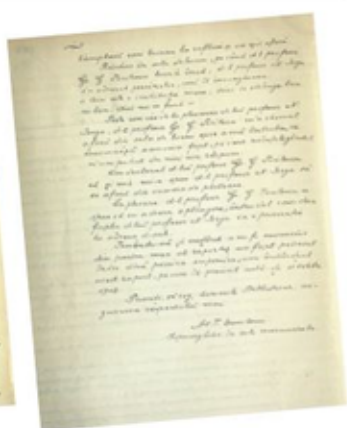




Prima pagină  
a scrisorii lui Tocilescu



Raportul lui A.I.T. Dumitrescu



În scrisoarea din 27 septembrie 1903, Grigore G. Tocilescu, membru al Academiei, aduce la cunoștința președintelui acestei prestigioase instituții incidentul petrecut în ziua anterioară.

„Eri, între ora 3 – 4, pe când mă găseam lucrând în sala de lectură a manuscriselor, m-am trezit cu un om care intrase în sală însoțit de alte două persoane, o doamnă și un domn, și striga în gura mare și proferând cuvinte neînțelese: «Vezi! Bagă de seamă! Aci să nu se fure! etc.» [...] Mi-am aruncat privirea asupra-i și am văzut că este d. N. Iorga, cu pălăria pe cap, venind pe la spatele meu spre V. Pârvan.“

În continuare, scrisoarea relatează că N. Iorga a intrat în camera unde se păstrează manuscrisele și l-a dat afară pe supraveghetorul A.I.T. Dumitrescu, a cărui sarcină era să fie prezent în permanență pentru a menține ordinea în sală și integritatea documentelor depozitate. Iorga, considerând că personalitatea sa îl îndreptățește să aibă acces peste tot fără a fi supravegheat, „a revenit în sală și a început iarăși să strige în gura mare și să gesticuleze în dreapta și în stânga: «Aici nu se fură! Aici nu sunt hoții! Aici se ține socoteală ban cu ban! Este o instituție mare!» – până când cele două persoane străine, simțindu-se pare-se jenate, au părăsit sala și astfel a plecat și d. Iorga.“

Grigore Tocilescu se simte supus unei hărțuiri neîncetate de Nicolae Iorga, culminând cu amenințări directe, chiar de față cu martori: „Mai bine de trei ani numitul [N. Iorga] nu cruță nicio ocaziune ca să mă calomnieze și

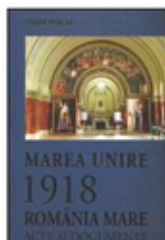
să mă insulte prin broșuri, prin foițe, reviste și ziare, românește ca și franțuzește. [...] Într-o ședință a Facultății de Litere, același domn a ridicat asupra-mi călimăriile și când acestea – fiind de cristal – i-au căzut din mână, a ridicat scaunul ca să mă lovească în cap! [...] În sala de lectură a manuscriselor Academiei, același domn Iorga a arătat d-lui coleg Erbiceanu un instrument greu de plumb cu care se lăuda că are să mă lovească când voi veni pe acolo.“

Scrisoarea se încheie cu solicitarea lui Gr. Tocilescu către președintele Academiei de a lua măsuri pentru a-și putea desfășura activitatea de cercetare în bibliotecă, considerând că „atitudinea de ieri a domnului Iorga nu este decât o urmare a purtării sale de mai înainte, și nu știi unde și când dânsul se va opri“.

Grigore Tocilescu, personalitate marcantă a culturii românești, membru titular al Academiei Române, a ocupat funcția de director al Muzeului Național de Antichități, precum și postul de profesor de istorie antică la Universitatea din București. Profesorul Tocilescu este cunoscut pentru interesul său deosebit privind civilizațiile de pe teritoriul Daciei, fiind considerat inițiatorul săpăturilor arheologice românești din Dobrogea.

Martorii incidentului relatat mai sus au fost Vasile Pârvan, la vremea aceea simplu slujbaş în bibliotecă, dar viitor strălucit istoric, arheolog și urmaș al lui Tocilescu la catedră, și A.I.T. Dumitrescu, supraveghetorul sălii, care relatează și el aceeași întâmplare, într-o scrisoare adresată directorului bibliotecii, Ioan Bianu. ■

# PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ



● **Vasile Pușcaș – MAREA UNIRE. 1918. ROMANIA MARE – ACTE ȘI DOCUMENTE** (ed. Nicu Dragoș)

*Editura Studia, Fundația Transilvania Leaders, Cluj-Napoca, 2018, 304 pp.*



● **Traian Vedinaș – ONISIFOR GHIBU, VIAȚĂ ȘI IDEALURI SOCIALE** (ediția a II-a, revăzută și adăugită; prefață de Ioan-Aurel Pop)

*Editura Caiete Silvane, Zalău, 2020, 284 pp.*



● **SFÂRȘITUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ȘI ÎNCEPUTUL UNEI NOI ORDINI EUROPENE/ THE END OF THE FIRST WORLD WAR AND THE BEGINNING OF A NEW EUROPEAN ORDER** (coordonator Carmen-Sorina Rîjnovanu)

*Editura Militară, București, 2020, 379 pp.*



● **Al. Florin Țene – PERSONALITĂȚILE DIN DRĂGĂȘANI, BORNE DE HOTAR ALE CULTURII ROMÂNE**

*Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2022, 105 pp.*



● **Olga Lengyel – CUPTOARELE MORTII. MĂRTURIA UNEI SUPRAVIEȚUITOARE DE LA AUSCHWITZ** (traducere din limba engleză de Anca Irina Ionescu; prefață de Radu Ioanid)

*Editura Corint, București, 2022, 268 pp.*



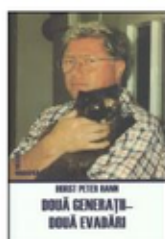
● **Elena-Ingrid Bahamat – RESTITUIRI: MAKSAI/ RESTITUTIONS: MAKSAI. CATALOG DE COLECȚIE (I)** (cuvânt înainte/ foreword: prof. univ.dr. Dan Râpă-Buichiu)

*Editura Muzeului de Istorie Galați, Galați, 2015, 236 pp.*



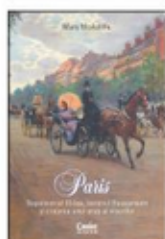
● **Claudiu Neagoe, Constantin Augustus Bărbulescu (coordonatori) – FILE DE ISTORIE ROMÂNESCĂ PE ÎNTELESUL TUTUROR** (Universitatea din Pitești, Facultatea de Litere, Teologie, Istorie și Arte, Centrul de Cercetare Istorică, Arheologică și de Patrimoniu „Gheorghe I. Brătianu”)

*Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2019, 150 pp.*



● **Horst Peter Hann – DOUĂ GENERAȚII – DOUĂ EVADĂRI**

*Editura Azumy Tashan, Cocora, 2022, 78 pp.*



● **Mary McAuliffe – PARIS. NAPOLEON AL III-LEA, BARONUL HAUSSMANN ȘI CREAREA UNUI ORAȘ AL VISURILOR** (traducere din limba engleză de Adina Ihora; prefață de Adrian-Silvan Ionescu)

*Editura Corint, București, 2022, 384 pp.*



● **BULETINUL MUZEULUI MILITAR NAȚIONAL REGELE FERDINAND I/ THE BULLETIN OF THE NATIONAL MILITARY MUSEUM KING FERDINAND I. SERIE NOUĂ/ NEW SERIES 12**

*Editura Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, București, 2014, 394 pp.*



● **REVISTA DE CERCEȚĂRI ARHEOLOGICE ȘI NUMISMATICE** (Muzeul Municipiului București)

*Editura Cetatea de scaun, Nr. 5, 2019, 469 pp.*



● **UZP** (Publicație editată de Uniunea ziariștilor profesioniști din România)

*Nr. 26, 2022, 55 pp.*



## REVENIT ÎN TEMNIȚĂ DE BUNĂ VOIE

**19 septembrie 1356.** Pe câmpul de luptă din satul Nouaillé-Maupertius, la opt km sud de Poitiers, în Aquitania, în anii de început ai Războiului de 100 de ani, englezii, conduși de Eduard de Woodstock, prinț de Wales, fiul regelui Eduard al III-lea, îl iau prizonier pe suveranul francez Ioan al II-lea cel Bun (1350 – 1364), din dinastia de Valois.

În toată istoria Franței numai patru monarhi au căzut prizonieri pe câmpul de bătălie; ceilalți trei au fost: Sfântul Ludovic (Ludovic al IX-lea), la 8 februarie 1250, în Egipt, în timpul Cruciadei a VII-a, Francisc I, la 24 februarie 1525, la Pavia, în campania din Italia, Napoleon al III-lea, la 2 septembrie 1870, la Sedan, în războiul franco-prusian.

**I**oan al II-lea cel Bun, al doilea în ordine cronologică, este un caz special, pentru că, eliberat după patru ani de temniță la Londra, dintre care câteva luni în sinistrul Turn al Londrei, decide să se întoarcă, să se repună la dispoziția temnicerilor lui.

În ciuda captivității sale la inamic, Ioan al II-lea cel Bun s-a făcut remarcat prin multă îndrăzneală în luptă. Efectivele Prințului Negru – cum a rămas în istorie Eduard de Woodstock, tânărul de 26 de ani –, de patru ori inferioare celor ale francezilor, ar fi trebuit să-l favorizeze pe regele Ioan, să-i asigure o victorie clară, nu să-l ducă în temniță. O tactică greșită însă, și Ioan își condamnă trupele la un răsunător eșec. Reținut o vreme la Bordeaux, regele este transferat apoi la Londra, unde este tratat cu toate onorurile ce se cuvin unui monarh, în vreme ce treburile regatului intră pe mâna fiului său Carol (viitorul Carol al V-lea), atunci în vârstă de numai 18 ani, care, sub titlul de „locotenent al regatului“, conduce mult mai înțelept țara. De fapt, așa l-au și reținut cronicile, drept Charles le Sage, cel Înțelept. Pentru eliberarea lui Ioan englezii cer o răscumpărare exorbitantă, aproape patru milioane de ecu de aur, dar și restituirea unor teritorii numeroase (Aquitania, Anjou, Normandia), ce aparținuseră înainte Plantagenetilor.

După patru ani de negocieri, îngreunate de conflictele interne din regatul francez, care sunt gata-gata să spulbere monarhia (este vorba, în principal, despre Jacquerie), este în sfârșit încheiat tratatul de la Bretigny, la 8 mai 1360, între Eduard al III-lea și Ioan cel Bun. Regele francez este imediat eliberat, dar pentru a garanta plata răscumpărării, fiul său mezin, Ludovic, este păstrat ca ostatec. Obosit să-și tot aștepte eliberarea, Ludovic d'Anjou reușește să evadeze în octombrie 1363, pentru a-și vedea soția, pe Marie de Blois, cu care s-a căsătorit în urmă cu trei ani.

În acest context, ca să-și onoreze datoria, tatăl, Ioan, decide să se întoarcă în prizonierat la Londra, unde va și muri la 8 aprilie 1364. „Dacă de pe pământ buna credință este alungată, ca trebuie să-și găsească adăpost în inima regilor“, s-ar fi exprimat captivul, pentru a-și justifica atitudinea. Gurile rele mai spun că actul său ar putea avea și altă explicație, mai puțin nobilă: că regele s-ar fi întors la Londra pentru a negocia personal diminuarea sumei cerute ca răscumpărare, aproape imposibil a fi plătită (la moartea lui fusesse plătită abia o treime), sau pentru a-i fi aproape unei frumoase englezoaice care îi furase inima... Cine știe?

Cert este că, pentru a rezolva plata eliberării sale, suveranul a decis să creeze o monedă nouă, de aur, garantată ca stabilă, care va avea o lungă istorie, francul – reprezentându-l pe rege călare, monedă instituită printr-o ordonanță din 5 decembrie 1360 –, dar și să introducă noi taxe.



Miniatură medievală înfățișând momentul când Ioan al II-lea cel Bun este luat prizonier

*Eduard al III-lea  
acordă fiului,  
Eduard de Woodstock  
(Prințul Negru),  
provincia Guyenne  
(Aquitania),  
din sud-vestul Franței  
(British Library,  
manuscris  
de la sfârșitul secolului  
al XIV-lea)*



F.D.

Se încheie aici analiza practicii „viziratului” (Magazin istoric, nr. 12/2021, 1 – 8/2022), nu și practica lui.

## „VIZIRATUL” CA SISTEM POLITIC ÎN ROMÂNIA MODERNĂ

Dr. MIHAIL E. IONESCU

O recentă apariție, extrem de amănunțit documentată, care explorează sub titlul Carol al II-lea al României, un rege controversat, autor Narcis Dorin Ion, imensa bibliografie a acelui deceniu de istorie românească – de la memoriile politicianilor la presa română și străină sau taințele nesfârșite ale arhivelor românești și externe –, evidențiază cu lux de amănunte episoadele mai însemnate ale acestei domnii.



Carol al II-lea în Sala Tronului din Palatul Regal

Între ele, cel al „afacerii Skoda”, care a dezvoltat de la corupția elitelor la nepăsarea față de apărarea națională, dar mai ales amestecul nociv și dezagregant al regelui, care își urmărea meticuloasă obiectivele. Un răspuns caustic al unei rude (nepot, el însuși vinovat de corupție) a lui Iuliu Maniu la amestecul regal în această afacere nefastă arată ce credea în acel moment (1932 – 1933) liderul ardelean, poziționat ca adversar neîmpăcat al obiectivelor carliste: „În România deci obstacolul principal care se ridică de-a curmezișul în fața oricărei guvernări este practica aceea constituțională prin care națiunea se despoaie de cârmuirea ei normală, căreia i se substituie o formațiune ocultă, fără răspundere, fără nicio competență și vocațiune și care se cheamă camarila [...] O camarilă care se pretinde a fi un organ ocrotitor al regelui și al regalității și care în realitate este un focar primejdios și pentru rege și pentru regalitate. Din primul moment al Restaurației, ea se înjghebează pentru a juca cel mai sinistru rol în viața politică românească.”



**A**vem în cele de mai sus definiția contemporană anilor '30 a ceea ce se incrimina, tot public, de la tribuna parlamentară a anilor '80 ai secolului XIX și până la Primul Război Mondial a fi „viziratul” nociv, posibil prin acțiunea unei „oculte”, rafinată acum prin decenii de existență și evoluție social-economică. Ea este formată de „un club al miliardarilor”, care cheamă (uneori impune, cu mijloace atrăgătoare monarhului) pe Carol al II-lea să schimbe guverne și premieri sau să încheie tratate cu străinătatea, economice sau politico-militare, așadar diriguind, sub pavază și priveghere monarhică, politica internă și externă a țării. Este îndeajuns să vezi, citind jurnalul zilnic al regelui Carol al II-lea, din cine era formată această „ocultă”, pentru că sunt cei prezenți zilnic, ani în șir, la partidele de vânătoare, scrupulos notate cu rezultatele amănunțit înregistrate, sau cele de poker ale monarhului, unde acesta câștiga copios cu indulgența partenerilor – industriași și bancheri de vârf sau cei care, foști militari și foarte apropiați, îi vor rămâne fideli până la sfârșitul vieții – ori parteneri care îl însoțesc vara în călătoriile cu iahtul propriu prin Marea Neagră și până în Bosfor și Dardanele.

Atât de implicat a fost Carol al II-lea în viața politică a României în acei ani – și deopotrivă „oculta” însoțitoare –, încât chiar asasinat odios atunci săvârșite de Garda de Fier – cum ar fi cel al premierului I.G. Duca la 29 decembrie 1933 sau moartea subită a sfetnicului său, Octavian Goga,

în 7 mai 1938, îndepărtat cu brutalitate de rege de la șefia Guvernului – au fost puse în socoteala lui și a acțiunilor nesăbuite pentru a-și atinge scopul urmărit. Despre uciderea lui Duca – acesta semnase, la presiunea regelui, dizolvarea Gărzii de Fier –, care a inaugurat criza terminală a Partidului Liberal, iată ce scria în această privință chiar curteanul său credincios și deopotrivă prevăzător, Constantin Argetoianu, în memorii: „Regele n-a catadicsit să-i facă condoleanțe personale [soției lui I.G. Duca – n.n.]... a trimis un aghirotant să le exprime regrete regale... De ce n-o fi vrut să dea ochii cu apropiatului mortului? L-o fi mustrat conștiința și o fi simțit partea de răspundere pe care o avea în acest omor? Alții au spus că n-a vrut să-i vadă fiindcă prea s-a bucurat de moartea lui Duca și n-a vrut ca familia mortului să-i citească bucuria pe față.” Iar un studiu apărut în 2006 trecea în revistă variantele de interpretare a decesului neașteptat al lui Octavian Goga în mai 1938 și se încumeta să demonstreze că regele Carol a ordonat uciderea prin otrăvire a marelui poet, îndeplinită de agenții secreți ai lui Moruzov, motivul fiind legăturile sale la

vârful ierarhiei naziste la putere în Germania și anunțul său că va reveni în viața publică după 10 mai 1938. Autorul studiului apărut în revista *Saeculum*, Dan Brudașcu, face o paralelă între bănuita otrăvire a lui Goga cu împușcarea sub pretextul „fugii de sub escortă”, câteva luni mai târziu, a lui Corneliu Zelea Codreanu (noiembrie 1938) – la două-trei zile după întrevăderea Carol – Hitler la Berchtesgaden –, bănuat a fi preferatul celui din urmă la conducerea României și că ar fi cerut chiar instalarea lui la guvernare, ceea ce pare mai puțin credibil. Paralela se justifică pentru că era vorba de opțiunile exprimate, deschis sau mai discret, de Germania condusă de Hitler privind o așezare a vieții politice din România conformă intereselor sale în acei ani ai lansării asaltului asupra sistemului versaillez în Europa.

**S**uccesul implementării „ideii” pe care „nu și-o poate scoate din cap” s-a arătat deopotrivă lui Carol a fi în funcție de evoluția situației internaționale vădită a avea un impact deloc de neglijat asupra scenei politice naționale. A realizat curând, mai ales că a văzut condițiile puse de Titulescu pentru a accede la planurile sale

#### Suveranul deschide lucrările Parlamentului



și a accepta șefia unui guvern de concentrare națională, că îndrăzneala refuzului acestuia are a face cu reputația extraordinară și sprijinul avut de acesta în *establishmentul* politic și opinia publică din Franța, mai ales, și Marea Britanie și a desprins concluziile necesare. Aici găsim, în bună parte, și explicația îndepărtării lui N. Titulescu de la șefia diplomației române (august 1936), dar mai ales a supravegherii lui tenace în tot ceea ce întreprindea în străinătate și în interior după concedierea lui neașteptată. Și tot aici poate fi și rațiunea dominantă a angajării regelui în două acțiuni ample pe plan intern, dar cu repercusiuni contrare extern „liniei Titulescu”.

Cea dintâi a fost aceea a „nășirii” prin interpuși a unui partid politic cu orientare pro-germană, care a fost Partidul Național Creștin, prin fuziunea Partidului Național Agrar (condus de Octavian Goga, sfetnic foarte apropiat) și L.A.N.C. (Liga Apărării Național-Creștine, având în frunte pe politicianul extremist antisemit A.C. Cuza). O astfel de acțiune a fost gândită în laboratoarele lui Alfred Rosenberg, ideologul hitlerismului în Germania, sprijinită financiar de acesta, iar, inițial, a căutat să atragă în acest nou partid și disidența condusă de Gheorghe Brătianu din Partidul Liberal. Refuzul acestuia din urmă, dar deopotrivă și urgența în acțiune – noul partid era menit să ofere și o alternativă tineretului la Garda de Fier, legalizată din nou sub titulatura de Partidul „Totul pentru Țară”, promovând prin acțiuni similare orientări

autohtoniste și antisemite – a făcut să se apeleze doar la cele două partide menționate. Noua înjghebare era situată clar la dreapta extremă, ceea ce ar fi fost mai greu prin cuprinderea unei disidențe Brătianu, deși aceasta ar fi avut o mai largă audiență datorită componentei liberale. Trebuie spus că întreaga acțiune de formare a noului partid s-a desfășurat cu aprobarea ocultă a regelui – așa cum încredința Radu Lecca, un apropiat al cercurilor naziste, publicist la *Völkischer Beobachter*, cotidianul oficial al regimului lui Hitler, corespondent al acestuia apoi în România și cu mare rol ulterior în politica față de populația evreiască a țării desfășurată de Ion Antonescu în 1941 – 1944. Declarațiile acestui personaj cu o biografie bogată de aventurier internațional, fiu al unui boier moldovean și nepot al generalului Lecca din locotenența domnească post-Cuza, cuprind o serie de amănunte revelatoare care cu greu pot fi contrazise, în declarațiile făcute Securității după 1946. Acțiunea de construcție a noului partid a reușit, astfel că

acesta a participat la alegerile parlamentare din noiembrie 1937 și a fost ales de Carol, deși a ocupat ultimul loc ca ierarhie a partidelor preferate de alegători, ca să formeze Guvernul din decembrie 1937, având ca premier pe Octavian Goga.

Partidul astfel finanțat și creat cu sprijin german a fost utilizat așadar în etapa finală de implementare a „ideii” urmărite de rege constant de la urcarea sa pe tron, astfel că investiția regală în consolidarea extremei drepte fasciste s-a amortizat prin inadecvarea ei la guvernare în România, deși acest lucru abia fusese demonstrat electoral. O. Goga și-a legat numele de măsurile anti-semite adoptate după model nazist, care au indignat Europa democratică, laolaltă cu îngrijorarea puternică a opiniei publice naționale.

A doua acțiune, legată de precedentă, a fost elaborarea în 1935 a unui memoriu de această nouă grupare politică, bineînțeles cu acordul lui Carol, căruia dacă i s-ar fi dat curs ar fi consemnat o schimbare din temelii a orientării externe a

Octavian Goga (în picioare), A.C. Cuza și Ion Petrovici





țării. La inițiativa lui Alfred Rosenberg, aflat în contact prin intermediul lui Radu Lecca cu O. Goga și A.C. Cuza, în 1935 a fost elaborat un proiect de tratat între România și Germania, care prevedea între altele o strânsă cooperare economică, Berlinul fiind de acord să devină garantul granițelor României. Draftul tratatului a fost discutat cu O. Goga și A.C. Cuza și a inclus în final solicitările acestora, anume înscrierea lui la Liga Națiunilor, încurajarea industriei naționale, capitală fiind însă stipulația garantării frontierelor, ceea ce însemna nu doar granița de est, către Rusia Sovietică, cât anihilarea revizionismului Ungariei. Răspunsul lui Rosenberg la solicitările partenerilor români a fost că este gata să vină la București să discute cu regele Carol și să includă și alte modificări, înaintând în acest sens și pașapoartele echipei germane însoțitoare pentru a obține vizele românești necesare. Regele a fost de acord cu draftul care i-a fost prezentat de O. Goga și a dispus ca vizita lui Rosenberg și a echipei sale să fie secretă și să aibă loc sub pretextul unei

*Carol al II-lea;  
în spatele lui:  
Mitiță  
Constantinescu,  
Manoilescu-  
Strunga,  
dr. Angelescu,  
Victor  
Rădulescu,  
Ion Inculeț,  
Teofil  
Sidorovici*



partide de vânătoare undeva în Ardeal. După numai o zi, monarhul s-a răzgândit, avansând lui Goga motivația că a discutat chestiunea cu Gheorghe Tătărescu și cu ministrul Industriilor, Manoilescu-Strunga, iar premierul Guvernului i-a replicat că atât el, cât și șeful diplomației, Nicolae Titulescu, ar fi obligați să demisioneze în cazul unui tratat cu Germania. În consecință, o vizită la Paris a lui Carol al II-lea, care se negocia atunci, ar fi fost compromisă, iar regele dorea foarte mult să efectueze acea călătorie, scontând să minimizeze ostilitatea care părea că-l pânzește din această capitală. Regele i-a spus lui Goga să-i comunice lui

### Saltul dement în prăpastie al lui Carol al II-lea

Rosenberg că pentru moment vizita lui în România este prematură și că va veni ziua când se va putea semna tratatul de amicitie și acordul economic româno-german. În descrierea istoricului Rebecca Haynes, într-o elaborată monografie consacrată acestei epoci agitate a României, publicată în Marea Britanie în anul 2000 și intitulată *Romanian Policy Towards Germany, 1936 – 1940*, episodul este astfel consemnat: „În 1935 Rosenberg a oferit regelui Carol un tratat de prietenie germano-român, care includea o garanție germană a frontierelor României, precum și un tratat comercial amplu. Planul a căzut pe motivul amenințării ministrului de Externe, Titulescu, că va demisiona dacă acest tratat se va semna.”

**E**ste greu, în absența unor alte informații în acest dosar, să speculezi că regele urmărea, concomitent cu împlinirea propriei „idei” de conducere personală, și abandonarea legăturii strânse cu Franța și Anglia în favoarea celei cu Germania încă de atunci, dar evenimente ulterioare

### Ion Gigurtu la înmormântarea lui Octavian Goga



intră în această logică. Astfel, după eșecul planului Rosenberg – Goga, atunci când Carol a instalat ceea ce se numește în istoriografie dictatura regală – practic fiind împlinirea visului urmărit de monarh de la venirea în țară în 8 iunie 1930 și ocuparea frauduloasă a tronului prin descăunarea propriului fiu –, guvernul adus la putere, pentru câteva săptămâni, a fost cel condus de Octavian Goga. Partidul acestuia obținuse în alegeri doar 9,1% din voturi, iar Carol al II-lea l-a preferat atât liberalilor, cât și național-tărăniștilor, știind foarte bine că, în caz contrar, va mai trebui să aștepte alți patru ani pentru a-și vedea „ideea” implementată. În însemnările sale, monarhul consemna: „Mi-a rămas deci o singură soluție constituțională, aceea de a face apel Național-Creștinilor lui Goga și Cuza. Este desigur o soluție proastă, dar totuși cea mai puțin. Sunt perfect conștient că o guvernare cu aceste elemente, destul de hotărât antisemite, nu va putea fi una de lungă durată și că după aceea voi fi liber să pot lua măsuri mai forte, măsuri cari să descătușeze atât țara, cât și pe mine de tirania, adesea atât de nepatriotică, a meschinilor interese de partid”. Consiliat de Pamfil Șeicaru să refuze însărcinarea de a forma guvernul, pentru că monarhul căuta să-l folosească pentru împlinirea „ideii” sale, Goga, încredințat că va conduce un



*Atunci când a sărit în prăpastie, Carol al II-lea a luat și țara cu el*

guvern pentru pregătirea altor alegeri, refuza să creadă că regele va îndrăzni să facă pasul către dictatură și i-a replicat: „Este absurd, monstruos; ar fi saltul dement în prăpastie pe care l-ar face monarhia... Nu cred. Înseamnă o lovitură de moarte dată instituției monarhice”.

**S**emnificativ este însă faptul că legislația antisemită a lui Goga s-a făcut cu acordul suveranului, cu care a fost discutată, și nu a mai fost abrogată după plecarea Guvernului Goga. Alfred Rosenberg, informat de Goga despre acest lucru, va scrie, entuziasmat, în jurnalul său: „Acum a apărut un al doilea stat antisemit în Europa, accelerându-se astfel procesul de dizolvare al Miciei Înțelegeri”. Urmându-și „ideea”, regele atenta grav la sistemul de apărare al țării.

Iar între evenimentele de mare impact adoptate în cursul

acestui veritabil „vizir” instalat oficial în februarie 1938 a fost încheierea unui tratat economic cu Germania hitleristă, în martie 1939, atunci când Acordul de la München, în septembrie 1938, culme a conciliatorismului practicat european, deja aruncase în aer, prin consecințele sale, sistemul de alianțe antirevizioniste al României.

„Viziratul” inaugurat atunci, în februarie 1938, de Carol al II-lea, sfârșit odată cu prăbușirea granițelor țării în septembrie 1940, nu a fost ultimul

din istoria României. Imediat i-a urmat altul, cel puțin de această dată asumat deschis de generalul Ion Antonescu, care a încercat să stăpânească de unul singur destinul României. A fost posibil acest lucru până când evoluția războiului a dat posibilitatea revenirii, în august 1944, la regimul democratic anulat – cu toate imperfecțiunile lui – de asumarea deschisă de Carol al II-lea a conducerii de unul singur a treburilor publice interne și internaționale.

**M**atricea genetic „vizirială” a sistemului politic românesc va continua să se manifeste istoric și în deceniile postbelice, sub alte înfățișări și în regim ideologic diferit și importat, dar țara a înaintat în istorie până azi cu speranța niciodată părăsită că moștenirea istorică veritabilă în plan socio-politic își va găsi matca adecvată propriilor năzuințe. ■



# „DE VISCOLIA PATRIEI NU SÂNT ÎN NEȘTIINȚĂ“ 1821 VĂZUT DE STUDENȚII ROMÂNI DIN STRĂINĂTATE

LIGIA LIVADĂ-CADESCHI

Care va fi fost înțelesul exact al cuvintelor folosite de Eufrosin Poteca pentru a descrie evenimentele de la 1821 din Valahia este greu de spus cu certitudine. Dicționarul Limbii Române înregistrează „viscolie” ca derivat învechit și regional al cuvântului viscol, cu sensul figurat de mișcare năvalnică, forță impetuoasă.

În 1821, Eufrosin Poteca (1787 – 1858), Simeon Marcovici (1802 – 1877) și Constantin Popa Moroiu (1800 – 1847) se aflau în străinătate. Ei erau primii bursieri pe care statul român îi trimitea în Europa apuseană pentru desăvârșirea studiilor. Cum vor fi resimțit schimbările profunde din lumea românească de la 1821 – 1822 și mai cu seamă consecințele acestora, din perspectiva viitoarei cariere didactice pe care cu toții se pregăteau să o îmbrățișeze la întoarcerea în țară? Referirile lor explicite la situația politică din țară sunt puține. Evident, nu erau acasă, ceea ce ar putea explica relativa lor detașare. Ea pare totuși surprinzătoare astăzi, dacă avem în vedere că ne referim la un moment pe care istoriografia română l-a înregistrat dintotdeauna drept unul crucial (indiferent de grila ideologică sub care a fost interpretat).



*Ruinele Academiei Domnești de la „Sfântul Sava”  
din Piața Universității, București  
(sursă foto: Muzeul Municipiului București)*

Contextul în care acești tineri ajung la studii în capitalele europene nu este străin de afirmarea din ce în ce mai accentuată a spiritului național al popoarelor creștine supuse Imperiului Otoman. Ultimii domni fanarioți, cel

mai probabil implicați și în mișcarea greacă dezvoltată în jurul Eteriei, introduseseră învățământul în limba română la Academia Domnească de la Sf. Sava (până atunci de limbă greacă) și deciserseră trimiterea celor „patru ucenici români”

în Italia, Franța, respectiv Anglia (într-unul dintre cazuri). Bursierii urma să studieze trei sau patru ani, apoi „să fie datori a veni iarăși în București, ca să-i așezăm dascăli atât la școala elinească, cât și la cea românească”.

## O PERCEPȚIE INIȚIAL NEGATIVĂ

Parcursul primilor români trimiși la școli prestigioase europene era destinat de la bun început constituirii unui corp didactic profesionalizat, racordat la standardele de educație din lumea occidentală, capabil să contribuie la crearea învățământului public modern în limba română. Acest parcurs este așadar anterior declanșării evenimentelor de la 1821. El face parte din amplul program de reînnoire națională a națiunilor balcanice și sud-est europene, în care insurrecția greco-română de la 1821 reprezenta doar aspectul politic imediat. Pentru tinerii aflați deja în străinătate, mișcarea lui Tudor Vladimirescu (*Magazin istoric*, nr. 5/2004; 2, 7/2021) a reprezentat, la momentul respectiv, o sursă de îngrijorare majoră pentru viitorul lor, devenit incert. Scrisorile lui Eufrosin Poteca, cel mai în vârstă dintre studenți și responsabil pentru întregul grup, vorbesc în termeni de „turburare”, „destrăbălare”, „jaf”, „viscolie”.

De altminteri, bursierii români sunt ecoul unei percepții publice probabil generale la vremea respectivă. Ambiguitatea evenimentelor militare și politice de la 1821, pregătite conspirativ și în clandestinitate, implicarea fanarioților din Principate, percepți ca străini de țară și de interesele acesteia, în sprijinirea mișcării grecești, insurrecția militară și abuzurile comise de

trupele române și ale grecilor, toate au determinat o percepție inițial negativă a evenimentelor. Zilot Românul – Ștefan Fănuș (1787 – 1853) –, personaj cu origini în burghezia bogată, distingea clar la 1823 „revoluția românilor” de „zavera grecilor”. Dacă mișcarea românească, deși violentă, era justificată de abuzurile administrației fanariote, mișcarea grecească în schimb era considerată doar un pretext pentru jefuirea Principatelor, „aceștia ca o mască numai purtând, adică că trec pe aici la patria lor Elada, a o dăzrobi de la turci, iar urmarea le-au fost ca să stingă aceste două țări din fața pământului, precum le-au stins și le-au prăpădit”. În opinia publică, pentru care Eteria era sinonimă cu fanarioții, coopta-

rea românilor nu fusese decât o diversivă în plus, o înșelăciune, o „amăgire”.

Bursierii români plecați la studii percep evenimentele de la 1821 în aceeași notă de tulburare politică și de dezorganizare a vieții publice, cu atât mai redutabilă, cu cât traiul lor în străinătate depindea la propriu de subvențiile trimise din țară. Cele mai multe scrisori din această perioadă provin de la Eufrosin Poteca. O singură dată el se referă la Tudor Vladimirescu, a cărui moarte este considerată „nedreaptă”, fără alte lămuriri. În altă scrisoare, revenirea la domniile pământești este interpretată simplu, din perspectiva relațiilor cu Înalta Poartă, ca restaurare a unui vechi privilegiu al țării.

*Tudor Vladimirescu  
în viziunea lui Theodor Aman*



Altminteri, corespondența lui Eufrosin Poteca cu autoritățile din țară este axată pe aspectele financiare, de care depindeau studiile și traiul cotidian al grupului de bursieri. La 10 februarie 1822, la un an și mai bine de la izbucnirea evenimentelor, scria din Pisa Mitropolitului Dositei, episcopului Ilarion al Argeșului și boierilor Ștefan și Constantin Bălăceanu (ultimul aflându-se printre efortii școlilor publice). Cele patru scrisori cu aceeași dată mărturisesc revolta și frustrarea lui Eufrosin Poteca față de autoritățile care par să-i fi abandonat. Scrisorile către Mitropolit și episcop le cereau acestora să intervină pe lângă efortii școlilor, aflați în exil la Brașov, să li se trimită bani pentru a continua





Eufrosin Poteca

studiile la Paris sau, dacă nu li se va aproba solicitarea, să li se plătească drumul de întoarcere în țară. Scrisorile către boierii Bălăcești sunt însă deschis acuzatoare: „Dacă eu aș fi scris în acea tulburare și suferință, dar i-am scris înainte de tulburare, în timpul liniștii, și însă nici la aceea familiaritatea voastră n-a catadixit a-mi răspunde. S-a demisionat boierul din Eforie, și la noi nicio știință, s-a finit întâiul an, și la noi nici bani, nici scrisoare. Mulți de aicea ne-au luat netrimiși la studiu, ci exilați la pedeapsă.” Eufrosin Poteca îi cerea lui Ștefan Bălăceanu să intervină pe lângă efori ca aceștia să respecte „datoria și dreptul spre a ni se trimite banii hotărâți” sau în caz contrar „cheltuețele drumului, ca să venim înapoi în patrie”.

## VERBUL MUȘCĂTOR AL LUI EUFROSIN POTECA

După mai bine de un an, în aprilie 1823, când situația în țară intrase pe un făgaș nou și promițător, de care bursierii aflaseră

cu bucurie și cu speranță, situația lor era la fel de disperată. O scrisoare către noul Mitropolit, Grigorie, arată că nu mai aveau bani decât pentru câteva luni. De această dată, Eufrosin Poteca nu mai pomeneste posibilitatea revenirii anticipate în țară, considerând probabil că, în absența banilor datorati de autorități, contractul era caduc, iar ei liberi să își câștige traiul cum vor considera de cuviință. „Cu toate acestea, ne rămâne încă a înștiința și pe Preasfinția Ta [...] că neviind-ne de cheltuială până la iulie, nu mai e nădejde a putea lua împrumut și vom fi siliți, voind să trăim, a apuca care unde va putea.”

Conflictul între grupul bursierilor și autoritățile din țară răbufnește deschis în septembrie 1824, în contextul în care, după sinuciderea unui al cincilea bursier, Ion Pandele, căruia îi fusese atribuit ca domeniu de studiu matematica, autoritățile deciseră să îi oblige pe toți ceilalți să se orienteze exclusiv către matematică. „Ne porunciți nouă să învățăm matematica curată și aplicată în soroc de doi ani. La aceasta noi răspundem că de s-ar putea învăța din poruncă, dumv. ați porunci robilor dumv. și așa ați face lesne mulți matematici și filosofi. Însă în doi ani nu e prin putință [...] Acum dar, cum ne porunciți, ne sorociți și ne hotărâți că ne veți tăia leafa, de veți simți că nu urmăm întocmai după porunca dvs? Ca când am fi trimiși la lemne în pădure! Ne vestiți încă mai nainte, că întorcându-ne, numai la cei ce vor ști și vor putea paradosi matematica să va da leafă. Aceasta mi-ar plăcea când s-ar hotărâ și asupra celor ce pretenderisec slujbele cele mai mari ale statu-

lui. Ne pomeniți de primblări și de științe lesnicioase. Aceasta vă face puțină cinste, de v-ar întreba cineva cu deamărunț, care sânt științele cele lesnicioase și cele nelesnicioase? Și pentru ce nu vă place primblarea?”

Cu verbul mușcător care îi caracteriza condeii și plin de revoltă în fața superficialității autorităților, Eufrosin Poteca profita de condiția pe care acestea o puseseră bursierilor, de a demonstra caracterul pragmatic al învățăturilor dobândite, pentru a enunța două reforme politice radicale: impozitul general proporțional pe venit și abolirea robiei, ca bază a justiției sociale. „Faceți o lege politicească, carea să hotărască dajdiile de acum nainte asupra veniturilor fieștecăruia, fără deosebire, de la divaniți până la plugari și la hrănitorii de dobitoace [...] Slobodziți robii creștini ce țineți, căci fiind voi creștini, nu vi să cade să țineți robi creștini [...] Iar de nu veți urma într-acest chip mai întâi, o școală cât de bună numai de matematică nimic nu poate să facă spre binele și fericirea

*Două portrete realizate  
de Constantin Lecca:  
Petrache Poenaru...*



norodului, unde împărătește nedreptatea și cele ce urmează dintr-însă”.

Alte câteva scrisori, în aceeași notă deznădăjduită, pricinuită de dificultățile financiare, dar și de rigiditatea și de lipsa de empatie a autorităților școlare, ne-au rămas de la Petrache Poenaru. El se va fi alăturat mai târziu grupului inițial de bursieri, înlocuindu-l pe Ion Pande, după moartea acestuia, cu însărcinarea explicită de a urma matematicile. La 1821, Petrache Poenaru se afla încă în țară. Despre evenimentele la care a participat îndeaproape chiar, ca secretar de limbă greacă al lui Tudor Vladimirescu, nu spune aproape nimic, nici la tinerete, nici în destul de numeroasele discursuri sau publicații al căror autor a fost. I.C. Filitti, care a publicat o serie dintre scrisorile lui Petrache Poenaru, explica acest paradox prin raporturile ambigue dintre cele două mișcări, grecească și românească. „Numai în urma defecțiunii rusești, scopurile românilor fuseseră atinse atunci,

în parte, pe altă cale, tot mai prin desolidarizarea de mișcarea grecească. N-avea Poenaru de ce să răscoliască trecutul față de legenda care se creia se în jurul eroului național”.

Și nu numai că nu a răscolit trecutul, ci a întărit la rândul său legitimitatea legendei naționale, asociindu-l simbolic pe Tudor Vladimirescu cu Gheorghe Lazăr (întemeietorul învățământului public în limba română). În discursul de recepție la Academia Română, din 1871, Petrache Poenaru contura în perechea Gheorghe Lazăr

– Tudor Vladimirescu tandemul renașterii naționale. Cele două mișcări, culturală și politică, apar ca element fondator al națiunii române moderne, ale cărei valori fundamentale erau europenitatea și progresul. „Esclamarea ce făcure în fața lumii pre de o parte G. Lazăr prin dezlegarea graiului românesc din amoria la care era condamnat de secole, pre de altă parte Tudor Vladimirescu prin vigoarea ce cu brațul său dete simțului național, fu procesul cel mai convingător care asigura poporului român dreptul de cetate în cercul națiunilor europene și-l puse pe calea progresului spre dezvoltarea naționalității sale”. Dar lectura patriotică a mișcării lui Tudor Vladimirescu datează din ultimii ani de viață ai lui Petrache Poenaru, atunci când mitologia istorică românească recuperase deja sensul național al evenimentelor de la 1821.

Pe vremea când se afla la studii însă, acestea erau, ca și în cazul celorlalți bursieri, doar motiv de infinite tergiversări



...și Iordache Oteteșanu

financiare. În noiembrie 1822 scria unchiului său Iordache Oteteșanu, cerând să i se trimită bani până la sfârșitul lui ianuarie viitor, dată după care risca să rămână fără orice sursă de supraviețuire. În toamna următoare, se adresa aceluiași interlocutor, rugându-l să intervină pe lângă Eforia școlilor, unde depusese deja cererea de finanțare a studiilor, pentru ca aceasta să fie soluționată favorabil.

## „SĂ FIM LA LUMINĂ CU CELELALTE NEAMURI”

De la ceilalți bursieri nu s-au păstrat mărturii din perioada studiilor. Simeon Marcovici s-a referit la evenimentele de la 1821 și la semnificația lor la un deceniu și mai bine distanță, atunci când începuse deja să se contureze, programatic, panteonul istoriei naționale înțeleasă drept „cel de-al doilea catehism al cetățeanului”. Istoria națională era nu doar un liant social, ci și dovada vitalității neamului

Statuia  
lui Gheorghe  
Lazăr  
din Piața  
Universității







Simeon Marcovici

românesc contestată de interese politice obscure: „Toți patrioții se vor întrece [...] să cunoască ce au fost slăviții lor strămoși și să desrădăcineze otrăvitoarea idee a nimicirii ce în curgere de un veac s-au căznit machiavelismul să o încuieze în inimile rumânilor, pentru în parte rușinoase interesuri”.

Canonul istoriei naționale reprezenta o opțiune asumată. Din cărți și din izvoare istorice trebuie „să alegem ca albina din flori și să înlesnim mijloacele de a se compune cu vremea istoria națională”. Istoria națională are o vocație clară de pedagogie socială, ea trebuie să cultive „virtuțile” unor strămoși exemplari și să eradicaze „relele năravuri, cumplita moștenire streină”, pentru că „vițiile totdeauna au dărpănat națiile cele mai mari, iar virtuțile au fericit și au slăvit și chiar pe cele mai mici”. În acest context ideologic, evenimentele de la 1821 – 1822 capătă vocație de moment fondator al civilizației moderne românești.

„Dar temeiurile civilizației și, prin urmare, a[le] fericiției au început a se pune mai cu dinadinsul de la anul 1822 prin restatormicirea prinților pământeni și prin sistematica așezare la școale publice în limba națională”. Asocierea lui Gheorghe Lazăr și a renașterii culturale cu Tudor Vladimirescu, a cărui mișcare făcuse posibilă renașterea politică, intră astfel în canonul istoriei naționale.

La vremea plecării lor la studii însă, obiectivul vizat de domni și de marea boierime și asumat în egală măsură

de beneficiari era întemeierea învățământului public în limba română. Miza acestuia, altminteri perpetuată și după 1822, era promovarea unui model de pedagogie socială axat pe respectul valorilor religioase, supunerea față de autorități și îndeplinirea obligațiilor sociale specifice fiecărui rol/statut social în parte. Imensul efort de pedagogie socială pe care îl imaginau primii profesori români școliți în străinătate nu era doar reflexul mirajului pe care progresul științific fără precedent îl exercitase asupra minților luminate ale secolului al XIX-lea.

Dincolo de aspectele culturale, incontestabile, avem a face cu un efort de construcție identitară, care scotea în prim-plan caracterul european al spațiului românesc. Pentru Eufrosin Poteca, adoptarea modelului european de cultură și civilizație este singura opțiune validă pentru recunoașterea românilor printre națiunile europene: „Oare noi

românii [...] trebuie să rămânem apururea departe de neamurile cele luminate? Departe de frații noștri europeni? Oare noi pe lângă cele puține ce știm n-am putea să ne mai împrumutăm de la dânsii? [...] Noi sântem făcuți, nu ca să rămânem apururea înapoi, ci să fim deopotrivă la lumină cu celelalte neamuri”.

Atașamentul celor patru foști bursieri la valorile europene este total. Miza explicită a reducerii decalajelor culturale dintre Principate și Europa luminată rămâne afirmarea și consolidarea europenității națiunii române moderne. Cât despre momentul fondator al tuturor acestora (conform istoriografiei române din secolul al XIX-lea până în prezent), respectiv evenimentele de la 1821, cei aflați atunci la studii în străinătate, deși la curent cu ele, nu par să le resimtă, strict la momentul respectiv, ca propriu-zis revoluționare, întemeietoare de epocă. Ceea ce domină scrierile lor e senzația de continuitate și intenția fermă de a duce la bun sfârșit un parcurs intelectual început înainte de 1821, care pune accentul pe importanța dezvoltării culturii române și a organizării învățământului public în limba națională. În anii următori, Simeon Marcovici și Petrarhe Poenaru, cei care vor fi deținut și alte însărcinări și funcții publice importante (în afara carierei didactice), au participat activ la recuperarea din perspectivă națională a evenimentelor de la 1821. Eroizarea și glorificarea istoriei naționale, dezvoltarea culturală a românilor, afirmarea națiunii române și a caracterului ei european se subsumau aceluiași concept vast și complex de patriotism. ■

# MUZICIENII LUI MOLIÈRE

MIHAIL MIHAILIDE



Reprezentare a comediei *Les Fâcheux* (Nefericiții), din 1670 (primul din stânga este Molière, interpretându-l pe Arnolphe),...

Încă de anul trecut, UNESCO (Organizația Națiunilor Unite pentru Educație și Știință), dar și o seamă de foruri culturale și de învățământ de pe toate continentele, în pofida șocului pandemic cauzat de ciudatul virus ucigaș „descoperit” în 2020, au elaborat o platformă de evenimente destinate împlinirii a 400 de ani de la

nașterea marelui dramaturg și actor francez Jean Poquelin – Molière (n. 15 ianuarie 1622 – d. 17 februarie 1673).

Un eveniment global, care merita tot efortul. Printre primii parteneri aderenți la inițiativa mondială s-au aflat: sorbonarzii; apoi, universitățile din: Fribourg, Toulouse (Jean Jaurès), Lausanne, Geneva, Florența, Yale (Connecticut, S.U.A.). și, bineînțeles, Comedia Franceză, Academia Regală Belgiană de Științe, Litere și Arte Plastice, Universitățile din Torino, Teatro Nazionale di Torino. Cu oarecare întârziere, ulterior amendată prin multitudinea manifestărilor scenice, s-au alăturat Ministerul Culturii (România), teatrele de la noi, astfel încât programele au cuprins, în versiuni și montări înnoite, spectacole cu cel puțin una dintre piesele celebrității, obținând, în ciuda evului când au fost concepute, mari succese de public.

Molière (*Magazin istoric*, nr. 9, 11/2021) a fost influențat de *Commedia dell'Arte*, cel puțin în primul deceniu al peregrinărilor sale prin diverse localități, în fruntea companiei pe care o înființase: „Ilustrele teatru” (*l'Ilustre Théâtre*, 1646), alături de Madeleine Béjart, sora sau mama (!) viitoarei sale soții, frumoasa și

mult mai juna Armande Béjart, și alți „acționari”.

## PIESE ACTUALE ÎNCĂ, FIREȘTI

Acest teatru „medieval” – exportat în Franța de vecinii italieni (mai puțin de cei spanioli și alți vorbitori europeni de sușă

latină) – era de o mare simplitate a mijloacelor. Scene improvizate, uneori având planșeul din cherestea nerindeluită, ridicat de la sol pe câpriori robuști; cu sau fără decoruri (când erau – primitiv desenate); cu sau fără cortine (dintr-o pânză oarecare), spectatorii asistând adeseori în picioare la desfășurarea acțiunii.





... de la care a început colaborarea  
dintre actorul francez  
Jean-Baptiste Poquelin – Molière  
(tablou de prin 1658,  
de Pierre Mignard)...

nii – intrări și ieșiri din scenă – și „dialogând” dezinvolt cu personajele.

„Piesa” era ea însăși o improvizație, actorii fiind conduși în desfășurarea narațiunii de un *canovaccio* (scenariu sumar, pe care erau notate scenele și „intrările” convenite de interpreți și comportarea lor, în raport de caracteristicile personajului întrupat. Personaje mai niciodată „pozitive”, ci posesoare ale unor vicii caracteriale, asociate nu rareori cu defecte fizice, ba chiar având aparența unor monștri care, prin purtare de măști hidoase, gheare, pene, ciocuri, să producă frică, emoții... În subsidiar era ideea lui Molière nu numai de a ironiza ori blama defecte, ci chiar a le îndrepta, luându-și aliat pe spectatorul însuși.

În momentul astral fericit (1659) când a intrat sub aripa ocrotitoare a regelui Ludovic al XIV-lea (după succesul fulminant al farsei *Les Précieuses*

*ridicules*), primind oferta de a se instala în sala de spectacol de la Palais-Royal, comedigrafal urma să împlinescă 37 de ani. Cu prilejul acestei schimbări favorabile de soartă, Molière renunță la „bastonadele”, alunecările, căzăturile provocatoare de haz și subiectele de umor „gros” ale întâmplărilor din repertoriul trupelor ambulante (cele călătorind în căruțe cu coviltir, prin ploi, gropi și praf, laolaltă cu „recuzita” și cuferele personale, în hămăitul câinilor însoțind alaiul). Abordează piese „adevărate”, devenite celebre, rămase, iată, în actualitate, secole.

Teme ce vor inspira și pe alți autori: cazul Carlo Goldoni (1707 – 1793), după cum observă George Călinescu. „Reforma lui Goldoni constă în aceea de a fi voit să scrie, ca și Molière, piese realiste, zugrăvind natura umană, inteligibile, chiar și la simpla lectură, și a le fi propus actorilor să le joace pur și simplu, obiectivându-se total, dispărând îndărătul personajului interpretat”. Molière sugerează subiecte de actualitate, precum cele cu tematică socială, chestiuni de educație (*Școala femeilor*), problema virtuții (*Mizantropul*). El își permite să-i critice, nemulțumindu-i, până a-i face dușmani pe falșii devoți (*Tartuffe*); reușește să-i scandalizeze (cel puțin) pe libertini (*Don Juan*), pe burghezii parveniți, ahtiați după „înobilare” (*Burghezul*

*gentilom*), critică vitriolant pe medicii șarlatani (*Bolnavul închipuit* sau *Doctor fără voie*).

Același G. Călinescu arată că venețianul Goldoni, fiu de medic și, în adolescență, luat de tatăl său în vizitele la bolnavi (sperând să-i urmeze în carieră), îi portretizează pe aceștia cu „voluptate, ca și Molière, în comediile sale. Unul este pesimist, altul ignorant și fără părere personală”; nu-i uită nici pe farmaciști, anume pe spîterul care se substituie medicului, „făcând flebotomii de amator și profesând medicina ilegal”, dar susținând că „se pricepe mai bine decât medicii”, așa cum va proceda personajul Homais din *Madame Bovary* – *Mœurs de province* (1857), romanul lui Flaubert.

Iar față de autorii rivali, sicofanți și calomniatori, care îl atacă fără discernământ pe om, pe comediant, pe autor, Molière afișează un dispreț suveran. „Această pleavă nu vrea altceva decât să câștige bani, să-l defăimeze pe el, care dobândește mai

... și compozitorul de origine italiană  
Jean-Baptiste Lully



mult succes decât ei! Acestor oameni nu merită nici măcar să li se răspundă!”, scria istoricul literar V.-L. Saulnier. Pe fățarnici îi critică pentru strâmbături, pentru virtuțile simulate și gust sucit, pe preținși „docți” îi contrazice, afirmând că „marea regulă a tuturor regulilor e [aceea] de a plăcea [publicului]. Preceptele lui Aristotel nu sunt decât mijloace; sunt de altfel doar niște rețete de bun-simț. Nici decum mistere ale artei”. Molière ridiculizează, de asemenea – în numele firescului –, emfaza, „tonul demonic care înțepenește dicțiunea”; se „recită pe tonuri exagerate și lătrătoare”, pe care vor să le substituie frumosului firesc”, nota același Saulnier.

## REGELE ÎNTELEPT

Îndată după moartea cardinalului Mazarin (martie 1661) și nu mult după ce ieșise din „minorat”, urmașul la tron, cel ce avea să devină Ludovic al XIV-lea, decide să preia întreaga putere în stat; să numească miniștri, fără a da în niciun fel socoteală parlamentarilor. Ludovic al XIV-lea a știut să-i prețuiască pe Le Nôtre, celebrul arhitect peisagist, pe François Mansart și pe mulți alții, precum: Colbert, Fr. Michel Louvois (ministru de Război implicat și în construcția palatului de la Versailles), Vauban (mareșal și inginer militar), oameni de valoare, care au contribuit la măreția seculară a Franței.

Pe Molière îl îndrăgea; de altfel, monarhia a salvat cariera fostului actor „nomad” și sărac și a companionilor săi. În discuții prietenești, cu referire, îndeosebi, la spectacolele sale (evident, cu respectarea deferenței de statut social), când co-



Scenă din *Tartuffe*  
(fariseul îi face curte Elmirei,  
care nu-l crede)

mediograful afirmase că ar vrea să îmbunătățească desfășurarea și impactul acestora, i-a sugerat să introducă, cel puțin între acte, mai pregnant, *baletul* și *muzica*, recomandându-i-l călduros pe Lully (nume uneori ortografiat „Lulli”).

## ITALIANUL DEVENIT FRANCEZ CELEBRU

De baștină din provincia italiană Toscana, fiul morarului Lorenzo Lulli și al soției acestuia Caterina, devenit francezul Jean-Baptiste Lully (*Magazin istoric*, nr. 3/2012), n-a trăit mult, sigur, din perspectiva secolului nostru: 55 de ani (născut la Florența în 1632 și decedat la Paris în 1687). Suficient însă pentru ca talentul să-i asigure pe merit protecția Regelui Soare, notorietatea și colaborarea de oarecare durată cu Molière, și el dramaturg „în cărți” la Curtea de la Versailles.

Lully este compozitorul care a creat noua (și devenita) „magnifică Școală de Operă

franceză”, care avea să o „detroneze” pe cea italiană. Jean-Philippe Rameau, compozitor și teoretician muzical, autorul unui *Tratat asupra armoniei* și al unor partituri pentru clavicin/pian – cunoscute vreme de secole tuturor copiilor mai mult sau mai puțin talentați, puși de părinți să învețe acest instrument, iar elevilor școlilor de muzică, în orice caz –, i-a elogiât creațiile. Johann Sebastian Bach însuși „îl studia cu fervoare”.

Anii de formație – copilărie, adolescență ai viitorului muzician – sunt, din perspectiva subiectului acestui text, mai puțin importanți; ar fi luat primele lecții de muzică de la un călugăr franciscan (a deprins cu rapiditate chitara, dar și să cânte la vioară). Astfel că, la sărbătoarea creștină și tradițională numită *mardi gras*, îmbrăcat în Arlechin și plimbând inspirat arcușul pe corzile instrumentului, îi amuza pe trecători. Până când va fi „descoperit” de Roger de Lorraine, cavaler de Guise, fiul ducelui Charles de Guise, care, la rândul său, îl prezintă prințesei Anne Marie Louise de Montpensier (*la Grande Mademoiselle*); aceasta nu ezită să-l angajeze valet. Sub aripa protectoare a prințesei, este probabil să se fi perfecționat el, urmând sfaturile muzicienilor din familie, compozitorii și organistii Nicolas Métru, François Roberday și Nicolas Gigault.

Tânărul era, de asemenea, un foarte bun dansator. Se întâmplă astfel ca la spectacolul *Ballet royal de la nuit* (1653), modul măestrat cum dansa să-i atragă atenția viitorului rege (care avea atunci 15 ani); nu mult mai târziu Ludovic îl va numi compozitor regal de muzică vocală și instru-





Personaje  
din *Commedia dell'Arte*  
(și în imaginea din dreapta),  
ale căror măști și costume  
l-au influențat pe francezul Molière

mentală. Iar când a fost înscăunat rege – inspector (*surintendant*) pentru muzica familiei regale și a baletului Curții. În 1661, din ordinul tânărului suveran, florentinului i se înmânează scrisorile de naturalizare ca francez.

Lully se căsătorește cu Madeleine Lambert, fiică de interpret vocal și compozitor. Scrie intens și variat, de la trio-uri, muzică pentru balet, până la partituri complexe pentru orchestră.

## DOAMNA DE SÉVIGNÉ, ÎNCÂNTATĂ PÂNĂ LA LACRIMI

Colaborarea Molière – Lully a debutat cu prilejul oferit regelui și invitaților săi de superintendentul Finanțelor Nicolas Fouquet – o fastuoasă petrecere, la castelul Vaux-le-Vicomte, cu spectacolul *Les Fâcheux* (Nefericiții), 1661, comedie în trei acte, în versuri. Muzica, J.B. Lully, iar coregrafia Pierre Beauchamp. Surse bibliografice susțin că *Les Fâcheux* ar fi fost

prima comedie-balet din lume. De-a lungul secolelor, în acest caz ca și în altele, partiturile muzicale și structura baletului au avut variați autori. În aceeași ambianță somptuoasă (Versailles) s-a prezentat și *Le Mariage forcé* (Căsătoria silită).

Invitația orgolioasă adresată de Fouquet regelui, să-i vadă splendida posesiune de la Vaux-le-Vicomte și, de asemenea, să petreacă alături de Curte, ar fi stârnit în final invidia monarhului absolut. Urmarea a fost că Ludovic a decis arestarea, confiscarea bunurilor și destituirea din toate funcțiile a ministrului său, sub acuzația de malversațiuni financiare. Pedepsa i-a fost agravată prin condamnarea pe viață și exil. Această disgrăție a constituit peste ani subiectul romanului *Vicentele de Bragelonne*, din „serialul muschetarilor” (autor, Al. Dumas tatăl) și, în timpurile moderne, al unor filme artistice. O tardivă reabilitare „literară”.

Parteneriatul celor doi, Molière – Beauchamp (dans, balet), a continuat cu *Le Mariage forcé* (1664), *Le Bourgeois gentilhomme* (1669), *Les Amants magnifiques* (1670), *Le Malade imaginaire*... fie pentru sărbătorile organizate la Curte, cu diferite prilejuri, fie scrise în mod special pentru a face corp comun cu textele pieselor molieresti și muzica de scenă, pentru reprezentațiile obișnuite la teatrul parizian al lui Molière.

Principalele compoziții ale lui Lully sunt *Cadmus et Hermione* (libret de Philippe Quinault, 1673), după *Metamorfozele* poetului roman Publius Ovidius Naso, surghiunit de împăratul Augustus la Tomis, pe coasta Mării Negre; *Thésée* (1673),



*Atys* (balet, 1674), aplaudate de publicul select al Palatului și urmate de baletul tragic *Psyché*, care nu e în colaborare cu Pierre Corneille, cum greșit se vehiculează, ci cu Thomas Corneille, fratele dramaturgului (1678); *Triomphe de l'amour* (1680, pe baza libretului aceluiași Quinault, și *Proserpine*). Suveranul l-a înnobilit și l-a numit propriul consilier-secretar.

Într-una dintre sutele de misive către fiica sa, Mme de Sévigné – celebrul cronicar al secolului al XVII-lea, între multe alte notații despre muzica lui Lully – afirmă despre bucata religioasă *Miserere* (Libera) că, alături de ceilalți participanți la audiția publică, „avea ochii plini de lacrimi”, consecința emoției artistice resimțite, și că „nici în ceruri n-ar putea exista o muzică atât de minunată”. Lăudând una dintre operele aceluiași compozitor, ea pomenește spusele regelui Ludovic al XIV-lea care, dacă ar fi fost la Paris în acea perioadă, ar fi ascultat-o zilnic, „afirmație care pentru Lully ar fi valorat cât o sută de mii de franci!” Mme de Sévigné asistă la opera *Atys*, e fermecată de pasajele muzicale „de o extremă

frumusețe și surprinzătoare imaginație“, de decorul și vestimentația interpreților.

Dar *Acis et Galatée*, legendă desprinsă tot din *Metamorfozele* lui Ovidiu, reprezintă lucrarea de „vârf“ (compusă cu un an înaintea decesului!). În 1686, când Ludovic al XIV-lea s-a îmbolnăvit grav, Lully i-a interpretat un *Te Deum*, apoi suveranul și-a revenit. Să fi fost rezultatul binefăcător datorat succesului cunoscut al meloterapiei?

## ÎN DIZGRAȚIE

După moartea soției și mai ales după căsătoria zice-se secretă cu Mme de Maintenon, poate îmbătrânind, entuziasmul regelui pentru Operă s-a diminuat, pe de o parte, iar pe de alta, l-ar fi scandalizat viața imorală adoptată de Lully, întâlnirile sale homosexuale, care i s-ar fi raportat. Pentru a-și manifesta nemulțumirea, în 1686, Ludovic al XIV-lea a refuzat invitarea lui Lully la Versailles să dirijeze premiera cu tragedia *Armide*, după un poem al lui Torquato Tasso, *Ierusalimul eliberat*. Cu prilejul *Te Deum*-ului, mânuind bastonul ce servea pe timpuri drept baghetă dirijorală (baston asemănător celui folosit și acum de dirijorii orchestrelor militare, îndeosebi în marș, pentru a bate măsura), Lully s-a rănit la un picior. Rana s-a infectat, ulterior gangrenându-se (compozitorul a refuzat amputația, poate salvatoare, dar „fără un picior n-ar mai fi putut dansa“), ceea ce a condus, la puțin timp după incident, la deces.

La Biserica Notre-Dame-des-Victoires puteau fi văzute locul său de veci, al său, dar și al întregii familii, precum



Frontispiciul farsei  
Les Précieuses ridicules

și un bust de marmură, reprezentându-l. Autor – sculptorul baroc atunci *en vogue* Antoine Coysevox (1640 – 1720), cu numeroase lucrări la Versailles, valoroase și din punctul de vedere al reprezentărilor istorice, începând cu *Louis XIV, victorieux*.

Lully a avut o fiică și trei băieți: Louis, Jean-Baptiste și Jean-Louis, ei îmbrățișând cariere muzicale și ocupând postul de *surintendants* succesivi ai Muzicii Regale.

Scriitorului Romain Rolland (1866 – 1944), laureat al premiului Nobel pentru literatură (1915), Lully nu i-a fost simpatic. Spre deosebire de alți biografi ai muzicianului, Rolland îl descrie în tușe întunecate, începând cu portretul: avea o figură vulgară, nas cărnos, fălci masive, ochi din care răzbăteau atât deșteptăciunea, cât și răutatea. Dacă n-ar fi fost intrigant și lingușitor la Curte, n-ar fi avut ascensiunea cunoscută.

L-ar fi „trădat“ pe prietenul și asociatul său Molière. La Versailles, fusese poreclit

„cârpănosul“, fiindcă, deși avea destui bani, nu împrumuta. A renunțat la un moment dat la vioară, considerând instrumentul sub geniu și posibilitățile sale artistice – așa ar fi început studiul clavecinului și al compoziției muzicale. Era extrem de sever cu instrumentiștii săi și la fel de exigent în execuțiile baletului. Ar fi fost „inspirat“ și ar fi „preluat“ excesiv din autorii italieni, fără să fie la rândul-i generos cu aceștia.

Un exemplu de asociere a muzicii cu dansul este *Bolnavul închipuit*, piesă în care Molière a jucat pentru ultima oară, murind, cum se colportează, pe scenă, „final“ dorit de marii actori împătimiți de arta lor, pentru care „pensionarea“ și încetarea definitivă a chemării la rampă pentru aplauze reprezintă o catastrofă existențială. Comedia în trei acte citată, oferită în premieră regelui la Palais-Royal (10 februarie 1673), cu prilejul întoarcerii sale victorioase din Olanda, începe cu un *Prolog* – elogii închinare suveranului. Urmează un *Eglog* (o eglogă – gen de poezie bucolică, pastorală), cu muzică și dans; versuri cântate și intrări ale baletului; succesiune a unor scene și acte prefăte de așa-numitele *Intermèdes*, care asociază rostiri în proză, dar și vers, iar cuvintele sunt adesea cântate. Actul final al piesei excelează în succesiunea intermedium, intrări ale baletului, cor și texte în versuri.

Pentru muzică, simțind, probabil, și dincotro bate vântul, Molière apelase la Marc-Antoine Charpentier, pentru spectacolul din 1772, cu *La Comtesse d'Es-carbagnas*, așa că nu a fost greu să-l solicite tot pe Charpentier pentru *Bolnavul închipuit*. ■



## PROFETIILE LUI EDISON

**Vestitul inventator american Thomas [Thomas – n. red.] Edison a făcut profetiile care urmează unui colaborator al revistei Cosmopolitan Magazine din New York.**

Edison crede că electricitatea va învinge cu totul puterea aburului. Locomotiva își dă azi sufletul. Copiii de mâine vor auzi de ea numai din cărți, ca despre un lucru care a fost și nu mai este. Roțile de moară vor produce pretutindeni destulă electricitate ca să miște toate drumurile de fier.

Oțelul, care a înlocuit lemnul la construirea caselor și vapoarelor, își va întinde și mai departe cucerirea lui și va ajunge un metal de casă și de toate zilele. Oțelul va sluji la facerea mobilelor și la legatul cărților, în locul cartonului. Această revoluție ciudată va fi înlesnită prin creșterea tot mai mult a prețului lemnului și a pielii. Toate mobilele, ne spune profetul, vor fi făcute în curând numai din oțel și vor costa de cinci ori mai ieftin ca cele de azi, fiind totodată și mai ușoare. [...]

Adio cărămidărie și cariere de piatră! De acum în 30 de ani toate zidăriile vor fi din ciment armat, de la palatele cele mai frumoase până la casele uriașe cele mai înalte. Oamenii civilizați de mâine vor vedea cât de mare a fost nebunia noastră de a întrebuința lemnul la facerea locuințelor și a

monumentelor și de a plăti astfel tributuri nespuse de mari, care pentru Statele Unite numai se urcă la două miliarde și jumătate de lei pe fiecare an. Casele făcute din ciment armat vor fi veșnice și nu vor suferi nimic, nici de pe urma focului, nici de pe aceea a cutremurelor de pământ.

Aceste două profetii au început să se adeverească încă de pe acum. Constructori îndrăzneți au început să zidească în Brooklin și Cincinnati case cu 14 rânduri în ciment armat. [Primul zgârie-nori din beton armat din lume a fost, conform statisticilor Institutului de Beton din S.U.A., clădirea Ingalls, cu 16 etaje și 64 m înălțime, din Cincinnati. Ea a fost construită în 1902 – 1903. Până atunci, nicio clădire înaltă de mai mult de două etaje nu fusese construită din beton armat. Henry N. Hooper, inginer structurist, a pregătit proiectul, folosind sistemul Ransome de beton armat – invenție a inginerului și arhitectului Ernest Leslie Ransome, 1844 – 1917 – n. red.]. O fabrică mare de mobile a pus în vânzare mese, scaune, birouri făcute numai și numai din oțel. [Toledo Metal Furniture Company, formată în 1904; printre

*Thomas Edison  
prezentând  
una dintre  
invențiile sale:  
becul electric*



*Clădirea Ingalls*



alte, de acolo i-au fost furnizate lui Edison mese speciale utilizate în experimentele cu fonograful – *n. red.*] [...] ]

Plin de încredere în meșteșugul de a zbura, Edison crede că mașinile de astăzi nu vor trăi mult și că vor fi înlocuite cât de curând cu altele de alt fel. Mașinile de zburat de mâine se vor înălța drept în sus de la pământ, înainte de a-și lua zborul.

Submarinele vor ajunge așa de perfecte și așa de temute, încât guvernele nu vor mai construi corăbii cu tunuri și cu platoșe de oțel.

Cărțile de azi, de hârtie, vor fi mâine cu foile din metal. Edison crede că această revoluție așa de neașteptată nu va avea loc tocmai peste un veac, ci mult mai degrabă decât ne închipuim. [...]

Telefoanele cele mai bune de astăzi sunt, tot după Edison, numai niște jucării de copii. Noi ne slujim astăzi cu telefonul mai mult cu închipuirea: dovadă despre aceasta este faptul că nu ne putem

înțelege bine cu persoane al căror glas ne este necunoscut și cu cuvinte necunoscute și tot întrebăm mereu ce și cum.

Omul va descoperi, mai curând sau mai târziu, o putere nouă care va înlocui telegraful, telefonul și mașinile fără sârmă de acest fel. Natura ține ascunse o sumedenie de puteri care vor fi descoperite rând pe rând, mai mult din întâmplare, decât prin cercetări migăloase. [...]

Războiul de țesut va primi îmbunătățiri neașteptate, vom avea cât de curând niște mașini așa perfecte, încât la un capăt al lor să putem pune pânză, nasturi, ață, hârtie de mătase, pastă de carton și la celălalt capăt să luăm în primire pachete gata cu costume perfecte.

(G.G. Longinescu,

*Natura. Revista științifică de popularizare*, volumul VI, octombrie 1910 – iulie 1911)

## ECOURI

# EMMANUEL DE MARTONNE ÎN ORAȘUL ROMAN

**Colaboratorul nostru SORIN GRUMUȘ, din municipiul Roman, ne scrie: După ce am citit articolul Emmanuel de Martonne în apărarea României Mari (Magazin istoric, nr. 5/2022), vă trimit câteva însemnări despre popasul savantului în orașul Roman.**

Cu prilejul vizitei făcute în Moldova, în anul 1921, Emmanuel de Martonne s-a oprit și în orașul Roman. La sosire, a fost întâmpinat cu foarte mult entuziasm de cetățenii orașului.

În luna aprilie 2005, cu prilejul semi-centenarului morții savantului, Societatea Culturală „Miron Costin” a dezvelit o placă de marmură comemorativă. Ea a fost amplasată pe imobilul în care a locuit acesta în anul 1921. Pe placă se află inscripționată mențiunea: „Prietenul Marii Uniri de la 1918 e întâmpinat de mulți româșcani și găzduit de medicul prefect N. Chinezu.” Menționez că această placă comemorativă a fost confecționată cu sprijinul financiar



al familiei profesorului și memorialistului Cedric Măgirescu, fost președinte al Societății Culturale „Miron Costin” din orașul Roman.

În semn de respect și recunoștință, începând cu anul 1925, timp de aproape un sfert de secol, strada pe care se află casa în care a fost găzduit ilustrul geograf francez a purtat numele acestuia. ■



# NAE IONESCU – MENTORUL GENERAȚIEI '27

MARIUS VASILEANU

Pe cât de adulat de majoritatea discipolilor, pe atât de contestat de inamici, hărismaticul profesor de filosofie Nae Ionescu a marcat definitiv bună parte din cultura și istoria interbelică românească.



Nae Ionescu în tinerețe

Mai mult bârfit decât studiat, viața și opera lui Nae Ionescu au avut parte abia în anii din urmă și de exegeze profesioniste. Sunt de remarcat aici, în primul rând, cele două impresionante volume din biografia profesorului, semnate de Dora Mezdrea, intitulate *Nae Ionescu: Biografia*, editura Muzeului Literaturii Române, 2015. Aceeași neobosită cercetătoare a editat opera lui Nae Ionescu, din care au apărut până astăzi 15 volume.

Cățiva discipoli direcți au scris la rândul lor despre profesor, se remarcă în mod deosebit Mircea Vulcănescu și Vasile Băncilă.

La modul general vorbind, printre cei care au fost în apropierea lui Nae Ionescu, unii chiar discipoli, câteva personalități aveau ulterior să devină membri ai Rugului Aprins. Aceste personalități sunt Mitropolitul Tit Simedrea, Sandu Tudor (viitorul părinte Daniil) și Paul Sterian. Deși discipoli apropiați ai profesorului, Mircea Vulcănescu și Octav Onicescu au avut relații mai degrabă

pasagere cu Rugul Aprins. Voi reaminti, pe scurt, rolul jucat lângă profesor al fiecăruia dintre cei sus-menționați, nu înainte de a schița câteva tușe despre Nae Ionescu.

## NEOBOSITĂ OBSESIE PENTRU AUTENTICITATE

Coperta unui  
dintre volumele semnate  
de Dora Mezdrea



Studiată în amănunt și profesionist, deja, cu bună parte din luminile și umbrele sale, viața lui Nae Ionescu este cunoscută. Poate că rezumatul cel mai elocvent al influenței lui Nae Ionescu este ilustrat într-una dintre însemnările lui Vasile Băncilă, citată de Dora Mezdrea (datată 15 noiembrie 1936): „El nu are un sistem de filosofie. Originalitatea lui e în felul de a prezenta problemele, în dialectică, în puterea de a sesiza ce e nou [...], în inteligență, în mască și suflu, în amestecul de seriozitate și demonism aparent, de sobrietate



Vasile  
Băncilă

și frivolitate, în liniștea sfidătoare, în exemplele pe care le dă, în erudiția din toate domeniile, în faptul că vorbește tinerilor și oamenilor de ceea ce îi doare, în amestecul de revoluționarism și ordine, de colectivism și orgoliu individual, în înalta cultură filosofică etc.“

Spectaculos și seducător, Nae Ionescu nu preda filosofie la cursuri, ci lăsa ca filosofia să se exprime direct, cu alte cuvinte, profesorul filosofa *live* grație neobositei sale obsesii pentru autenticitate. De altfel, la examene nu-i asculta pe studenți din cursurile predate, ci din ceea ce aceștia citiseră despre un anume subiect discutat împreună.

Om care, cel puțin aparent, nu se mulțumește cu jumătăți de măsură, Nae Ionescu a devenit rapid mentor laic al A.S.C.R. (Asociația Studenților Creștini Români), organizație din a cărei conducere avea să facă parte și Sandu Tudor, și Paul Sterian, și Mircea Vulcănescu. Asociație al cărei îndrumător duhovnicesc a fost Mitropolitul Tit Simedrea (episcop-vicar de București la acea vreme, în anii '20 ai secolului XX). Dar influența profesorului, inclusiv de natură religioasă, a fost decisivă, întrucât era un credincios practicant, iar exemplul său personal nu putea trece neobservat. După cum remarcă Mircea Vulcănescu în volumul *Nae Ionescu așa cum l-am cunoscut* (editura Eikon, 2009): „Lipsită de orizonturi mari și de adâncuri metafizice, experiența noastră religioasă se reducea la un efort laic de sinceritate, de reculegere și de viață integrală, în care încercam – cu câte ochi și alunecări! – să ne împlinim pe noi înșine, mai mult decât să ne depășim; dar cu adaosul expe-

rienței unei comunități prietenești mai adânci ca de obicei și orientată spre o viață de camaraderie arzătoare și aplecată spre lucruri înalte și grele și care ne cereau sacrificii.“ Iar continuarea acestei mărturisiri a lui M. Vulcănescu este elocventă: „Peste entuziasmul nostru religios, confuz și generos, contactul cu Nae Ionescu a fost deci, de la început, un duș cu apă rece.“ Căci, argumentează Vulcănescu: „El [Nae Ionescu] înfățișa, de pe atunci, un creștinism aspru, asocial, orientat în întregime spre viața de dincolo, în care împărăția lui Dumnezeu se realiza abia la sfârșitul lumii, printr-un fel de catastrofă eshatologică a cosmosului întreg. Metodelor noastre de liberă alegere și interpretare a textelor, le opunea metoda rigidă a disciplinei bisericești: spiritul tradiției sfinte, opus duhului «evangelizării», sub libera inspirație – de origine neoprotestantă – a unui pretins duh sfânt. Meditațiilor noastre laice le opunea viața liturgică și participarea la viața de har a bisericii. Și, în sfârșit – *last, but not least* – exaltărilor noastre pentru valorile sociale ale *Predicii de pe Munte*, Nae Ionescu le opunea un creștinism asocial și exclusiv teocentric, a cărui singură maximă era iubirea de Dumnezeu, față de care «iubirea aproapelui», care nouă ni se părea cheia creștinismului, apărea numai ca o rătăcire apuseană.“

## ÎMPLINIREA PRIN DISCIPOLI

Neîndoielnic, bună parte dintre ucenicii lui Nae Ionescu aveau să-și urmeze parcursul inițial, atrași mai degrabă de un discurs mai mult



Mircea  
Vulcănescu



sau mai puțin creștin, fără însă a deveni niște practicanți în sensul tare al cuvântului. Mă gândesc, de pildă, la Mircea Eliade, la Constantin Noica, la Emil Cioran, la Alexandru Dragomir, la Mihail Șora ș.a. Versantul ortodox practicant al discipolilor este reprezentat de personalități precum Sandu Tudor, Paul Sterian, Mircea Vulcănescu ș.a. – cei care urmau să fondeze Rugul Aprins.

Date fiind aceste „asperități” ale profesorului – și nu ne-am propus deloc să discutăm aici implicarea sa directă ori indirectă în planul vieții politice, activitate nu totdeauna inspirată și care nu-l avantajează –, chiar dacă o recunoaște toată lumea, lecția sa principală a fost sesizată de puțină lume: Nae Ionescu și-a învățat discipolii să fie liberi, autentici, vii. Ortodoxul să fie autentic în credința sa, dar în respectul tradiției bimilenare, iar cei atrași de gândirea liberă, filosofică să-și valorizeze talantul (vocația) aceleiași autenticități, și, neapărat, să evadeze din orice gen de gândire captivă. De unde și originalitatea unora dintre ucenici, a căror operă i-a făcut celebri (M. Eliade, E. Cioran).

Chiar dacă scrierile lui Nae Ionescu, a căror originalitate a fost contestată pueril și semidocet de anumiți autori – recomand aici excelentul volum, redactat în apărarea operei profesorului, semnat de cercetătorul Liviu Bordaș, *Apașul metafizic și paznicul filosofiei* (Editura Humanitas, 2010) –, nu au făcut valuri, decât la vremea lor, mă refer la publicistică, în special, adevărata sa operă este mai puțin vizibilă, anume: viața și realizările discipolilor.

În această perspectivă, chiar dacă are o operă originală și nu mai puțin consistentă (scrisă și publicată, din păcate, numai în țară, astfel încât i-a lipsit vizibilitatea unora dintre confracții emigrați în Occident), filosoful Constantin Noica îl urmează pe profesorul său Nae Ionescu și în ceea ce privește mentoratul. El însuși a reușit să coaguleze o adevărată școală, centrată în ultimii ani la Păltiniș, ai cărui câțiva bine cunoscuți discipoli și-au egalat maestrul.

Rămâne în discuție încă dacă Sandu Tudor, fondatorul principal al Rugului Aprins, a intenționat sau nu să formeze o școală duhovnicească în jurul Rugului Aprins inspirat de apropierea de Nae Ionescu. Acesta, devenit călugărul Daniil, avea, într-adevăr, vocația pedagogică, iar de ucenici nu a dus lipsă.

Regele Mihai  
și Mitropolitul  
Tit Simedrea



## NEVOIA DE LĂMURIRE LĂUNTRICĂ

Problema principală este dacă Sandu Tudor (1896 – 1962) este cu adevărat un discipol al lui Nae Ionescu (1890 – 1940). Dată fiind diferența de vârstă dintre aceștia de doar șase ani – ceea ce nu este neapărat un criteriu –, adăugat la alte mărturii despre această relație, aș îndrăzni să spun că Sandu Tudor avea mai degrabă o relație de prietenie cu Nae Ionescu. Luau adesea masa împreună, colaborau în presă etc. Nemărturisit, se poate observa o anume influență limitată naționaliștilor în publicistica lui Sandu Tudor, dar și aceasta pare punctuală. Sandu Tudor avea deja căutări duhovnicești consistente, încă de la vizita sa în Muntele Athos venea cu un bagaj ortodox și cu o anume maturitate spirituală. Nu avea cultura filosofică, de influență germană, a profesorului, dar faptul că relațiile dintre aceștia s-au păstrat foarte calde, inclusiv în momentele delicate, când Sandu Tudor a fost arestat timp de o săptămână (1935), iar Nae Ionescu, susține M. Vulcănescu, ar fi rămas la conducerea ziarului *Credința*, în loc, ba chiar ar fi semnat cu pseudonim, spune destul de mult. Rămâne ca ulterioare cercetări să clarifice această relație dintre cei doi.

Așadar, printre puținele locuri unde nu putem fi de acord cu Dora Mezdrea este tocmai acest capitol al relațiilor dintre cei doi. Dincolo de faptul că rădăcinile Rugului Aprins sunt mult



*Casa lui Nae Ionescu din Băneasa*

mai diverse, nu Nae Ionescu a fost cel care a inspirat coagularea grupului de la Antim. Subliniez aceasta întrucât în biografia sus-menționată Dora Mezdrea susține existența unei filiații spirituale: „Despre o filiație duhovnicească s-a vorbit încă din timpul vieții lui Nae Ionescu; cunoscută sau nu, recunoscută sau nu, fapta lui de credincios practicant, slujită de cuvântul rostit sau scris, a determinat pe mulți să-și redobândească credința; mărturia lui Mircea

Vulcănescu este cea mai notorie, iar acribia cu care a ținut să-și dovedească, până la capăt, condiția de creștin, indiferent de suferințele pe care le-a avut de înfruntat, demonstrează cât de definitiv lucrase pilda lui Nae Ionescu în acest discipol al său [...] Întreg deceniul 1920 – 1930 discipolii lui Nae Ionescu au frecventat Asociația Studenților Creștini; nevoia de lămurire lăuntrică i-a călăuzit către această organizație, discret supervizată de dascălul lor de filosofie; deloc întâmplător, la câțiva ani după moartea lui Nae Ionescu, vom regăsi aceleași nume (mai puțin Mircea Vulcănescu, al cărui destin intrase sub alte zodii) reunite în jurul grupării de reflecție teologică și mistică Rugul Aprins [...] fără deschiderea pe care o săvârșise Nae Ionescu către reflecția teologică în cele două decenii interbelice, un asemenea fenomen ar fi incomprehensibil.“

Total de acord cu ultima frază, Nae Ionescu adusese prin cursurile sale, dar și prin publicistică un curaj al problematizării teologice, inexistent până atunci în discursul public românesc. Despre ceilalți discipoli, membri totodată ai Rugului Aprins, în episodul următor. ■

## BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 octombrie 2022, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

**– Din ce epocă istorică au luat amploare trepanările pe teritoriul României?**

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din iulie 2022 este:

**„2.500.000 lire turcești“**

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Gabriel Enăchescu**, din **Pitești**, jud. Argeș.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2023.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sect. 5, București  
E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**



# UN BUCĂȚAR REGAL

THEO STĂNESCU-STANCIU

**Scrisorile, fotografiile și însemnările dintr-o cutie prăfuită, pierdută sub un maldăr de vechituri din subsolul unei căsuțe burgheze din periferia Parisului, aveau să readucă la viață chipul unuia dintre cei mai longevivi bucătari-șefi de Curte regală: Henri Cédard, cel care le-a gătit monarhilor britanici timp de mai bine de 30 de ani.**

● Precum în filmele americane ● Un angajat cu statut special ● Guvernul nu permite publicarea meniurilor regale ● Pandișpanul prințesei Elisabeta ● Londra, visul oricărui bucătar ● Din numeroasa suită a kedicului lipsea bucătarul ● Tainele bucătăriei exotice

Până atunci, pentru septuagenarul Charles Ballarin, un obișnuit profesor pensionat, bunicul pe linie maternă fusese doar o figură pierdută în neguri și în povești, unele dintre ele de-a dreptul incredibile. Se născuse la peste zece ani de la trecerea lui în neființă (1947), așa că nu ajunsese să îl cunoască personal. Când mama îi vorbea despre legătura specială ce se înfiripase între regele George al V-lea (1910 – 1936) al Marii Britanii și bunicul Henri, adolescentului Charles îi mija un surâs ironic pe buze: astea se puteau întâmpla doar în filmele americane, niciodată în realitate!

Însă fotografiile și însemnările descoperite în căsuța bunicilor din Sèvres (Île de France) dovedeau contrariul. Documentele au demonstrat că Henri Cédard a fost singurul în serviciul Casei regale britanice căruia i s-a permis să trăiască în afara Palatului, un șofer personal aducându-l acolo în fiecare zi, în jurul orei 11 dimineața, pentru a putea conduce o echipă de bucătari ce depășea cu puțin 80 de suflete...

Mai mult, din instantaneele vechi a reieșit că familia Cédard a fost invitată de mai multe ori să însoțească cuplul regal la reședința de vară preferată de la castelul Balmoral (Scoția). Alături de soție, cele două fiice, Marguerite și Germaine, creșteau în preajma prințeselor și micile spectacole oferite de ele (recitaluri de pian sau secvențe de balet) stârneau surâsul și aprecierea reginei



*Cédard gătit în grădina castelului Balmoral*

Mary. Nu uitau însă niciodată că rămăneau doar simpli angajați...

Regele George, asemenea părintelui, Eduard al VII-lea (1901 – 1910), nu a permis publicarea meniurilor regale, de teamă de a nu fi interpretate ca fiind prea extravagante. Singur, lui Cédard, în

*Rețeta pandișpanului creat special  
pentru prințesa Elisabeta*

timpul primei conflagrații mondiale, monarhul i-a dat voie să facă cunoscute publicului câteva rețete. Faptul s-a datorat atât prieteniei, dar și unui motiv mai... material: fiind război și rezervele alimentare fiind foarte limitate, ponturile bucătarului regal pentru britanicul de rând puteau fi considerate aur curat!

**I** dată ce înainta în vârstă și puterile începeau să îl lase, Henri s-a gândit de câteva ori și la pensionare. Nu o dată i s-a adresat regelui, pentru a se retrage. George al V-lea i-ar fi răspuns, cu morma britanică proverbială: „Vom rămâne nedespărțiți, măcar până când moartea unuia dintre noi ne va separa!” Când, spre sfârșitul anului 1935, Cédard, grav bolnav de cancer, a căzut la pat, regele l-a vizitat adesea, propunându-le celor doi soți să se retragă într-o casuță pe proprietate regală de la Sandringham (comitatul Norfolk). Nu era o propunere obișnuită: acolo va alege să se stingă și el din viață, doar trei luni mai târziu (20 ianuarie 1936)!

Printre hârtiile descoperite, o rețetă specială

*Sponge Cake*  
10 Eggs, 1 lb Sugar, 12 oz flour, 1 g Soda powder  
Break Eggs in a basin & whisk well with Sugar for 10 minutes  
then whisk over a basin of hot water  
Take off & whisk till & light & cold  
Then sift very lightly in the flour & powder mixed

i-a atras mai ales atenția lui Ballarin: prăjitura creată special de bunic pentru a celebra ziua de naștere a viitoarei regine Elisabeta. La 21 aprilie 1926, regele George și regina Mary „i-au cerut bunicului – își amintea Ballarin într-un interviu publicat în *The Mirror* – un pandișpan demn de o prințesă, decorat cu glazură roz și albă”. Ulterior, până în 1935, când bucătarul șef s-a stins din viață, Elisabeta a primit în dimineața aniversară aceeași prăjitură. Chiar dacă au fost folosite în marea lor majoritate ingrediente simple – zece ouă, un sfert de kilogram de zahăr și dulceață din fructe cultivate pe moșiile regale (în special de caise, fructul reprezentând în acele timpuri cea mai populară alegere –, tehnica era decisivă, căci totul trebuia amestecat la perfecțiune deasupra

Bucătăriile formează o adevărată cetate la partea și în subsolul castelului [Buckingham – *n.red.*]. Pătrundem mai întâi printr-un fel de hol, vast cât un hangar, apoi, printr-un șir de coridoare întortocheate, tăcute și întunecoase, de unde, prin ușile întredeschise se văd pivnițe și camere, ajungem la biroul domnului Cédard, șeful.

Seamănă leit cu regele [George al V-lea – *n.red.*], de parcă i-ar fi frate, cu singura deosebire că-i lipsește barbișonul. Are un aer cam obosit, umerii încovoiați, înfățișarea blajină, impună-



Regele George V, prințesele Margareta și Elisabeta și regina Mary, în balconul Palatului Buckingham, 6 mai 1935

toare și totodată tristă a stăpânului său.

Când intrăm, îl vedem în bluză albă, ocupat să recitească menu-ul rectificat

de regină pe care tocmai i-l adusese un valet al Majestății Sale.

– Regina alege mâncărurile?



unui bol cu apă fierbinte.

„Mama, Germaine, mi-a tot repetat adesea că amestecatul reprezenta cheia succesului: totul e să ai răbdare să bați atâta timp cât e nevoie! Ultima dată când am gustat acel tort la ea acasă, la Londra, făcut după vechea rețetă, a insistat să se respecte regulile. Ele făceau toată diferența... Nu cred că în vremea bunicului se foloseau dispozitive electrice, dar, din fericire, nu se ducea deloc lipsă de brațe vânoase la Windsor!”

Astăzi, povestea succesului lui Henri Cédard, născut la 18 septembrie 1862 într-o modestă familie dintr-un sătuc din centrul Franței – Chilleurs-aux-Bois –, pare cu adevărat una de Hollywood.

Când a venit pe lume micuțul Henri, clanul Cédard își ducea cu greu traiul de zi cu zi. Tatăl – angajat în solda marchizului de Chamerolles, care deținea un castel în zonă – și-a pierdut viața la puțin timp după aducerea pe lume a celui de-al treilea fiu, lăsându-și soția aproape fără rezerve financiare. Distrusă, aceasta nu a avut altă soluție decât să-l trimită pe cel mai mare dintre născuți, pe Henri, să lucreze la restaurantul pe care îl dețineau niște veri la Boulogne-sur-Seine (astăzi Boulogne-Billancourt, cel de al doilea cel mai populat oraș din aglomerația pariziană).

Avea doar 12 ani când a pășit pentru prima oară într-o bucătărie profesionistă. La început, a frecat doar podelele. Pus să amestece sosuri, le-a stricat rând pe rând... Dar, încăpățânat, Henri a tot repetat până rezultatul a uimit-o și

pe mătușă, o anume doamnă Madre, bucătăreasa localului. Din păcate, moartea acesteia, intervenită în 1878, a condus la închiderea restaurantului; nepotul era prea necopt pentru a-i prelua locul!

Așa că s-a decis să își caute un alt angajator. Dar, de astă dată, familia nu îi mai putea fi deschizător de drumuri! La câteva luni îl găsim într-unul dintre cele mai la modă



Prințul Arthur, duce de Connaught

– Firește. În fiecare dimineață eu întocmesc un menu, îl trimit Majestății Sale, care mi-l înapoiază apoi aprobat sau rectificat de ea. Reginei îi place dinainte să știe ce anume i se va servi la fiecare masă. [...]

– Trebuie să fi fost foarte ocupat cu recepția de la 6 mai [1935, Jubileul de argint al regelui George al V-lea, în fapt, prima sărbătoare de acest fel din istoria britanică – *n.red.*], nu-i așa?!

– Oh, nu! Bufetele nu au fost preparate aici. Gândiți-vă, 9.000 de persoane erau cu neputință de împăcat... [...] Dar, uitați-vă,

tocmai pregătisem menu-ul pe care regina l-a revăzut și l-a rectificat, ca de obicei.

Și bucătarul Majestății Sale îmi întinde o foaie de hârtie pe care menu-ul, scris de mână, poartă însemnate cu creionul modificările regale. Regina a șters cu augusta-i mână sandviciurile, plăcinta cu raci, dulceața. Pișcoturile sunt și ele condiționate de capriciile temperaturii, Majestatea Sa specificând într-adins că numitele pișcoturi să nu se comande decât dacă va fi cald...

– Dulceața, mai înțeleg... – spusei eu domnului

Cédard – dar restul...

– Restul costă mult când e vorba de 9.000 de persoane și, zău, pentru atâta lume, sandviciuri, raci și altele, ar fi însemnat o avere... Majestatea Sa are dreptate gândindu-se, totodată, la economie și niciodată nu va risipi banul fără folos.

– Nici șampanie, nici lichioruri?!

– Hei, hei! Dar unde-ai vrea să ajungem! Doar nu suntem în Franța!

(O oră în bucătăriile regelui Angliei, în *Realitatea ilustrată*, 22 mai 1935)



Ismail Paşa

restaurante – Maison Fournaise –, un local din Chatou, o insulă pe Sena, predilect punct de întâlnire pentru pictorii impresionisti ai vremii. Nu se ştie cu exactitate cât timp a rămas acolo, dar se pare că destul cât să câştige încredere de sine şi, mai ales, aprecierea unora dintre cei mai importanţi membri ai elitei pariziene. Într-un interviu acordat în 1913 unei gazete britanice, Cédard a pomenit de câteva slujbe la marile familii: în bucătăria unui conte din familia Dulong de Rosnay; a unui viconte din familia Fitz-James sau în cea a marchizului d'Avrincourt.

**A**poi, apare în registrele de plată ale familiei de bancheri de origine belgiană Oppenheim, ca al treilea bucătar. În somptuoasa locuinţă a acestora, situată în inima Parisului, protipendada epocii petrecea aproape seară de seară la festinuri grandioase. Pentru mulţi, tinerelul din Chilleurs-aux-Bois îşi găsisese norocul. Dar nu şi pentru Henri!

În epocă, visul oricărui bucătar purta numele Londra... Dar era aproape imposibil să te impui acolo! Destinul i-a deschis însă lui Cédard o nebanuită ocazie. Şi aceasta a fost oferită de un personaj exotic, în trecere prin Paris. Pe numele său Ismail Paşa, *kediv* (vicerege) al Egiptului şi Sudanului din 1863 şi până în 1879, când a

părăsit puterea, îndepărtat la presiunea Guvernului britanic. În căutarea de sprijin financiar, sperând să mai revină, egipteanul (cunoscut şi ca Ismail cel Magnific, graţie reformelor impuse) s-a gândit să apeleze şi la bancherii Oppenheim. Ca orice personalitate de rang mare, dar în exil, călătorea cu o suită numeroasă... Dar, surpriză!, nu avea şi bucătar. Pentru Henri s-a potrivit mănă, căci, după capitala Franţei, în voiajul lui Ismail Paşa urma Londra!

**P**oate bănuind că egipteanul nu prea avea sorţi de izbândă în recuperarea puterii, Cédard nu i-a stat prea mult alături. Odată ajuns în capitala Imperiului Britanic, în 1883, şi-a găsit un alt protector: de astă dată a fost vorba de un compatriot, bucătarul Corblet, al importante familii de bancheri Bischoffsheim. Unul dintre ei, Henri Louis (1828 – 1908), îşi achiziţionase încă din 1872 proprietatea Bute House (denumită în amintirea unui premier britanic de vechi 18, nobilul scoţian John Stuart, al treilea duce de Bute, 1713 – 1792). Acolo, cei mai cunoscuţi colecţionari de artă îşi dădeau întâlnire, dar şi impozante figuri ale elitei politice. La un dîneu fastuos – unde se pare că s-au aflat laolaltă peste 800 de invitaţi – avea să participe şi prinţul de Wales, viitorul rege Eduard al VII-lea...

Şi s-a dovedit că acel Corblet avea fler: tânărul de doar 21 de ani părea că avea stofa unui mare bucătar! L-a făcut mâna dreaptă, apoi, la retragere, l-a recomandat pentru a-i prelua poziţia. Însă, din nou, pentru Cédard nu a fost de ajuns. Țintea şi mai sus...

Destinul i-a dat, din nou, o şansă: al treilea fiu al reginei Victoria, prinţul Arthur, duce de Connaught (1850 – 1942), era în căutarea unui bucătar. Era comandantul şef al forţelor britanice din India şi se afla la Londra doar pentru o scurtă perioadă, cât să participe la căsătoria surorii sale, Beatrix (celebrată la 23 iulie 1885). Henri Cédard nu a stat pe gânduri. Şi-a prezentat recomandările şi a fost angajat pe dată. L-a urmat pe prinţ pe tărâmurile îndepărtate, între 1886 şi 1890, deprinzând tainele bucătăriei exotice şi rămânând fascinat de condimentele şi de culorile reţetelor asiatice.

În 1898, l-a părăsit pe duce, pentru a conduce bucătăria unui lord. Apoi i-a fost bucătar-şef prinţului de Wales. În 1910, după încoronarea acestuia, noul rege l-a luat la Buckingham. Şi nu l-a mai lăsat nicicum să plece... ■



## PRIMELE TREPANATII

*Craniul trepanat al unei femei din Neolitic; creșterea de os nou sugerează că pacienta a supraviețuit operației*



*O trusă de trepanație din secolul al XVIII-lea aflată în inventarul Muzeului Național German din Nürnberg*



**Domnul CORNEL TEODOROF ne-a adresat următoarea rugămintă:**

Într-un atlas de anatomie am găsit menționat că trepanația a fost practică pentru prima dată de încăși în anul 500 d.H. Îmi aduc aminte că profesorii de istorie ne povesteau că dacii făceau trepanații în secolul I î.H. Așadar, cunoșteau geto-dacii acest procedeu chirurgical?

**Domnul CĂTĂLIN BORANGIC, arheolog și colaborator al revistei, a avut amabilitatea să îi ofere un răspuns cititorului nostru.**

Trepanația este o operație care constă în executarea cu ajutorul trepanului a unei deschideri în oasele cutiei craniene, practică în cazul extirpării unor tumori cerebrale, a scoaterii unor cheaguri de sânge, a îndepărtării fragmentelor de os spart în urma loviturilor cu un corp dur sau a debușeului diverselor surse de presiune intra-craniană. Trepanul a fost un instrument relativ simplu, rudimentar, realizat inițial din silex, apoi din bronz și fier.

Foarte probabil în pre- și protoistorie, această operație a avut, pe lângă aplicațiile medicale, și anumite conotații magico-religioase. Această ipoteză este susținută de starea de sănătate bună a unor indivizi trepanați. Oricare ar fi fost scopul, cei care practicau astfel de operații delicate dețineau o sumă de cunoștințe anatomice și profilactice, chiar dacă majoritar empirice. Medicina modernă consideră trepanația o operație foarte periculoasă. În ciuda acestui fapt, s-au descoperit frecvent crani trepanați cu urme evidente de vindecare a marginilor perforațiilor calotelor, unii indivizi trepanați trăind

încă ani buni după operație. Este încă greu de explicat cazurile de trepanație post-mortem, utilitatea fiind în acest caz eminamente din sfera magică (eliberarea/ poarta sufletului?; extragerea creierului?; prelevarea de rondele de os?; mutilare rituală?).

Trepanația are o vechime considerabilă, începând să fie atestată în Mezolitic sau, după alți cercetători, chiar de la sfârșitul Paleoliticului. Oricum, în Neolitic este deja larg răspândită în Europa. De notat că trepanația este întâlnită la toate populațiile preistorice, în toate culturile și pe toate continentele.

Pe teritoriul României au fost descoperite atât crani trepanați, cât și instrumente chirurgicale – trepane (mici ferăstraie cu lama semicirculară). Cele mai timpurii dovezi arheologice provin din cultura Cucuteni, apoi altele din Eneolitic, pentru ca din epoca Bronzului practica să ia amploare. În Grecia arhaică, spre exemplu, putem spune că se abuză de această practică terapeutică sau magică.

Un trepan, realizat din fier, a fost descoperit într-un mormânt celtic de la Galații Bistriței, jud. Bistrița-Năsăud, cel mai probabil în legătură cu funcția decedatului în timpul vieții. Defunctul nu avea urme de intervenții chirurgicale, astfel că este foarte probabil că el era un personaj care se îndeletnicea și cu astfel de operații în cadrul comunității stabilite aici.

În mediul dacic, există un craniu trepanat, cu urme de cicatrizare, descoperit în așezarea de la Poiana, jud. Galați. Cazul este, să zicem, emblematic prin faptul că s-a păstrat, știut fiind că dacii practicau incinerarea ca rit funerar, astfel că alte urme ale acestor operații lipsesc. Craniul de la Poiana ne arată însă că această practică, terapeutică sau magico-religioasă, era cunoscută și aplicată în cadrul culturii geto-dacice. ■

## NELINIȘTILE EGIPTULUI ROMAN, RECONSTITUITE DIGITAL



Papirusul reconstituit

În 1897 și în 1936, cercetătorii britanici au descoperit două fragmente din același papirus egiptean – primul în situl de la Oxyrhyncus, iar al doilea achiziționat de la un traficant de artefacte din Paris –, un text în limba greacă anterior necunoscut. În prezent, echipele de la Beinecke Library și de la British Library au reunit cele două porțiuni digital, iar ambele pot fi vizualizate online la rezoluție mare.

Textul papirusului este asemănător ca formă cu hagiografiile creștine din acea perioadă – încheiate prin martiriul sfântului –, cu toate că nu este vorba despre adepții acestei religii. Alături de altele asemănătoare, este structurat sub forma unui proces juridic, prin care cetățenii orașului Alexandria își reclamă drepturile în fața romanilor și ajung să fie torturați sau executați. Textul ne oferă o perspectivă nouă asupra nelineștilor populației grecești din Egiptul roman în vremea imperiului. Se pare că cele două fragmente ar fi fost scrise pe spatele unor acte diferite – primul pe o listă de tranzacții, inclusiv cu sclavi, iar al doilea pe un registru de proprietăți confiscate de împăratul Commodus (161 – 192).

În papirusul nostru, un reprezentant al Alexandriei pe nume Appian îl acuză pe Commodus că ar face speculă din vânzarea bunurilor egiptene (probabil papirusuri). Drept replică, împăratul îi ordonă unui călău (*speculator*) să îl ia pe Appian, care, pe drum, i se adresează unui cadavru – însă papirusul este rupt din acest punct.

Textul reîncepe ulterior mulțumită celui de-al doilea fragment. Appian discută cu un anume Heliodorus, fiul unui fost pretendent la tronul Imperiului Roman – prefect al Egiptului –, dintr-un neam persecutat de Commodus. Acesta îl sfătuiește pe protagonist să își accepte soarta – știind că și el avea să fie executat apoi – și să își facă datoria față de Alexandria.

Commodus vrea apoi să îl cheme pe Appian la Roma, încercând o reconciliere, însă acesta îl numește tiran și spune că nu este demn să domnească precum tatăl său – Marcus Aurelius. Bineînțeles, împăratul ordonă să fie pedepsit, însă îi acordă dreptul să poarte însemnele rangului său – o bentiță și pantofi albi –, iar Appian se folosește de acest privilegiu pentru a stârni furia mulțimii. Din nou, Commodus ordonă să fie alungat. Drept replică, protagonistul îl numește „șef de tâlhari”, cei doi se ceartă pe subiectul originilor nobile și al lăcomiei împăratului, iar apoi Appian începe o istorie a Egiptului din vremea lui Iulius Caesar și a Cleopatrei – moment în care textul fragmentului se încheie. ■



**Radio  
România  
București fm** [ 98,3 FM ]





## POTRIVNICILE EXILULUI

**Începem prezentarea unui nou document din fondul Constantin Vișoianu, păstrat la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Este vorba despre un raport trimis regelui Mihai privind activitatea Comitetului Național Român. Ca de obicei, mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a-l oferi cititorilor noștri.**

**Semnalăm că acest raport este datat la 11 zile după izbucnirea „crizei rachetelor” (Magazin istoric, nr. 9/2003; 10, 12/2012).**

New York, 25 octombrie 1962

Sire,

**A**ctivitatea Comitetului Național Român a continuat să se desfășoare pe aceleași linii și în aceeași direcție ca în trecut.

Schimbarea mai importantă pe care am întâlnit-o în activitatea noastră și noile dificultăți de care ne-am izbit sunt datorite slăbirii politicii americane față de țara noastră de când președintele Kennedy a luat conducerea Statelor Unite.

În adevăr, dorința președintelui Kennedy pare a fi fost să ajungă la o înțelegere cu Rusia Sovietică pe baza *statului-quo*. Președintele Kennedy a avut iluzia că poate convinge pe Hrușciiov să rămână pe pozițiile pe care le-a ocupat și să nu încerce o altă înaintare, cu condiția, din partea Statelor Unite, de a nu tulbura dominația sovietică acolo unde a fost stabilită.

În spiritul nostru, al exilaților, această speranță a lui Kennedy era destinată să stârnească o mare decepție, fiindcă noi nu am crezut că Rusia Sovietică va abandona politica ei dinamică de extindere și că deci Hrușciiov nu va respecta nici un angajament luat în această privință.

De multă vreme, Statele Unite au făcut o amară experiență cu politica de „containment” [îndiguire] pe care, în mod paradoxal, au înăunțat-o pe vremea când aveau, prin monopolul bombeii atomice, o decisivă superioritate militară, dar care, nici în aceste condiții, nu a putut

fi impusă Rusiei Sovietice din cauză că Statele Unite ale Americii și Aliații săi nu i-au opus o fermă rezistență.

Speranțe ale președintelui Kennedy l-au făcut să atenueze politica Statelor Unite față de Națiunile Captive și să considere, pentru o vreme această problemă cu o totală discreție.

Stăruința noastră, a Comitetului Național Român, de a vedea ridicată în fața Națiunilor Unite problema țărilor captive pe baza principiului de auto-determinare a fost până acum zadarnică. Deși multe state din America Latină și unele din Europa și chiar din Asia au fost gata să susțină în fața Națiunilor Unite o rezoluție în acest sens, ele așteptau totuși o inițiativă din partea Statelor Unite sau cel puțin o încurajare din partea Guvernului american.

**A**ceastă inițiativă sau această încurajare nu s-au manifestat, așa încât o rezoluție nu a putut fi prezentată, care ar fi cerut în mod formal ca principiile auto-determinării să fie aplicate și țărilor din Europa Răsăriteană și ca alegeri libere să fie organizate în țările captive.

Sforțările noastre în această direcție continuă și, împreună cu alți colegi ai noștri din Adunarea Națiunilor Europene captive, luăm contact zilnic cu reprezentanții diferitelor țări la Națiunile Unite, explicându-le situația țărilor noastre și cerându-le să colaboreze la prezentarea unei rezoluții în sensul menționat mai sus.

(Va urma)

# MIHAIL KOGĂLNICEANU

|    | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 | 10 | 11 |
|----|---|---|---|---|---|---|---|---|---|----|----|
| 1  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |
| 2  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |
| 3  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |
| 4  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |
| 5  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |
| 6  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |
| 7  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |
| 8  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |
| 9  |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |
| 10 |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |
| 11 |   |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |

ORIZONTAL: 1) Săptămânal apărut la Iași în 1844, sub redacția lui Mihail Kogălniceanu, V. Alecsandri, I. Ghica și P. Balș, al cărui prim număr și în cele din urmă apariția au fost oprite de cenzură, din același motiv văzând lumina tiparului doar cu subtitlul de „Foaie științifică și literară”, o primă publicație cu caracter enciclopedic. 2) Actele cu privire la secularizarea averilor mănăstirești și la reforma agrară sunt numai câteva din documentele politice redactate de Mihail Kogălniceanu ca om politic și militant pentru modernizarea țării – Așa de mult. 3) Operă de Massenet, apărută la Paris în 1875 – Ocolită. 4) Opțiunile exprimate de moldoveni în Adunarea ad-hoc, falsificate de Toderiță Balș și Nicolae Conachi-Vogoride, prin care se dădea câștig de cauză taberei antiunioniste, anulate la intervenția lui Mihail Kogălniceanu, iar prin noile alegeri, de la 5 ianuarie 1859, unioniștii au ieșit învingători, alegând ca domn aceeași persoană care avea să fie alcașă și la București – Partea de vest a Europei, unde a studiat în tinerețe Mihail Kogălniceanu, urmând facultățile din Lunéville (Franța) și din Berlin. 5) Nicolae Lungu

– Scriitor român care l-a caracterizat pe Kogălniceanu ca fiind „... cel dintâi creier românesc organizat în sensul modern, care privește și elaborează planurile gândirii continentului din vremea lui pentru a le pune de acord cu interesele naționale” (Octavian; 1881 – 1938) – Adrian alintat. 6) Varietate de strugure cu boabe mărunte și dese (reg.) – Pe deasupra. 7) Siglă pentru „Technology Student Association” – Yonnel Thiers – Siglă pentru „Serviciul Românesc Dunărean”, înființat în 1914. 8) Publicație cum a fost *Steaua Dunării*, scoasă de Mihail Kogălniceanu între anii 1855 – 1856, 1858 – 1860, care a avut un rol important în lupta pentru unirea Principatelor (pl.) – Siglă pentru „Economic Comision for Europe”. 9) Meci neterminat! – Scoase din fire! – Singular. 10) Istoric și om politic român care, în anul 1848, când autoritățile îl căutau pe Mihail Kogălniceanu pentru a-l aresta pentru activitatea sa revoluționară, l-a adăpostit pe acesta în casa sa din Cernăuți (Eudoxiu; 1812 – 1874). 11) Act de însemnătate istorică înfăptuit prin dubla alegere a aceluiași om ca domn al Moldovei la 5 ianuarie și al Țării Românești la 24 ianuarie 1859, pentru care a militat Mihail Kogălniceanu, spunând că reprezintă „cheia bolții, fără de care s-ar prăbuși tot edificul” – Mitrălieră (arg.).

VERTICAL: 1) Oraș în nordul Bulgariei, unde au avut loc lupte puternice în timpul Războiului de Independență din 1877 – 1878 între armatele române și cele otomane, despre care Mihail Kogălniceanu, în calitate de corespondent diplomatic, scria la 29 august 1877 că: „Toate trupele au dat dovadă de vitejie și au arătat sângele rece din alte vremuri” – Fimță fabuloasă din mitologia românească, întruchipare a forțelor răului. 2) Schimbare radicală în viața socială, politică, economică, morală etc., declanșată în 1848 în Moldova, la a cărei pregătire a participat și Mihail Kogălniceanu, refugiat la Cernăuți din cauza prigoanei autorităților, unde a redactat programul acestei acțiuni, intitulat „Dorințele partidei naționale în Moldova” și „Proiectul de constituție pentru Moldova”. 3) Obiect (inv.) – Om de cultură român, căruia la 1 aprilie 1837, Mihail Kogălniceanu îi scria că „Moldova și Valahia sunt astăzi singurele țări din Europa care nu au o istorie continuă și completă” (Gheorghe; 1788 – 1869). 4) Trecute în opis! – Inimă de plugar! – Măsură agrară – În tură! 5) Viteji – Numele vechi al Irlandei, denumirea țării în limba irlandeză. 6) Jurist și istoric de drept german, pe care Mihail Kogălniceanu l-a avut profesor la Universitatea din Berlin (Friedrich Karl von; 1779 – 1861) – Radu Manolescu. 7) A apărea – Documentele adunate de Mihail Kogălniceanu și publicate în revista *Arhiva românească* (1840 – 1841 și 1845) – Mieze de nucă! 8) A da greș – Primul domnitor al Principatelor Unite (1859 – 1862) și al României (1862 – 1866) care, împreună cu Mihail Kogălniceanu, a inițiat schimbări structurale în viața economică, socială și politică a țării (Alexandru Ioan; 1820 – 1873). 9) Interval de timp în desfășurarea unei acțiuni – Corp legislativ în sistemul parlamentar bicameral în fața căruia Mihail Kogălniceanu a susținut numeroase acte legislative. 10) Conducătorul Revoluției de la 1821, despre care Mihail Kogălniceanu a spus că „a vestit românilor începutul unei noi epoci” (Vladimirescu; 1780 – 1821) – Porecla generalului și președintelui american Dwight D. Eisenhower (1890 – 1969). 11) Localitate în Moldova unde, la 17 septembrie 1817, s-a născut Mihail Kogălniceanu – ... Literară, revistă scoasă de Mihail Kogălniceanu la Iași, în 1840, suspendată după trei numere de cenzură, realizată cu scopul de a-i uni cultural pe români.

Dicționar: AUA, OGET, EIRE, IKE.

Gheorghe BRAȘOVEANU



# DIALOG CU CITITORII

## LA 55 DE ANI

**Domnul GELU POPESCU-GUINEA, din București, are următoarea rugămintă:** Sunt cititor al revistei *Magazin istoric* încă de la apariție, considerând-o deosebit de interesantă și, amănunt deloc neglijabil, accesibilă ca stil și preț tuturor iubitorilor de istorie. Posed aproape toate numerele, începând cu aprilie 1967.

Din păcate, am împrumutat unele numere altor amatori de istorie care au uitat să mi le înapoieze. Dorind să particip la concursul aniversar al revistei, „Magazin istoric 55 de ani”, am constatat cu părere de rău lipsa câtorva numere din colecție, ceea ce mă împiedică să răspund întrebărilor. Dorind foarte mult să particip la acest concurs și, nu în ultimul rând, să completez colecția revistei care timp de peste jumătate de secol m-a delectat și m-a instruit, colecție pe care aș vrea să o las moștenire întreagă urmașilor, m-am gândit să îndrăznesc să vă cer ajutorul în procurarea numerelor lipsă. Aș avea nevoie de numerele: 2,

12/1978; 2/1980; 1, 3/1981.

**Cititorii care îl pot ajuta pe corespondentul nostru îl pot contacta prin telefon: 0723.712.936 sau prin e-mail: gelu\_popescu2002@yahoo.com**

## ÎNTRE STRÂMTORI

**Doamna ALEXANDRA POPA, din Ploiești, jud. Prahova, ne întreabă:** Am citit cu mare interes rubrica „O istorie pe lună” din numărul din august 2022 al revistei, despre bătălia în urma căreia a rostit Cezar *veni, vidi, vici*. Aș avea o întrebare despre adversarul lui, Farnace al II-lea al Bosforului. Ați menționat că regatul său se afla în Peninsula Crimeea, dar are vreo legătură cu strâmtoarea Bosfor din Turcia de astăzi?

**În limba greacă clasică, Βόσπορος (Bosporos) se traduce prin strâmtoare. Termenul își are, într-adevăr, originea de la strâmtoarea din Turcia de astăzi. În mitologia greacă, acolo ar fi trecut prințesa Io, transformată de zeița Hera în**

vacă, și s-ar fi întâlnit cu titanul Prometeu, care i-ar fi prevestit că avea să își recapete forma umană și să devină strămoașa eroului Hercule. Locul a primit denumirea populară „Trecătoarea vacii”, βοὸς πόρος (bos poros), formulă care, ulterior s-a transformat în termenul Βόσπορος, strâmtoare.

Astfel și-a căpătat denumirea și Regatul Bosforan condus de Farnace al II-lea. Înființat în veacul al V-lea î.H., acesta era centrat în jurul Strâmtoarei Kerci, punctul de legătură între Marea Neagră și Marea Azov. În sursele antice, statul era numit Βασίλειον τοῦ Κιμμερικοῦ Βοσπόρου (Basileion tou Kimmerikou Bosporou), Regatul Bosforului Cimerian – cimerienii fiind un popor nomad de origine iraniană aflat la nordul Mării Negre. Prin contrast, strâmtoarea din Turcia era denumită în Antichitate Bosforul Tracic, Calcedonian sau Misian, după numele poporului, respectiv orașului și regiunii anatoliene învecinate.

**Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presamagazin-istoric-328.html>**

**Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Clădirea Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755 290 606 și 021 312 68 77).**

**Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei [www.magazinistoric.ro](http://www.magazinistoric.ro), unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.**

**Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: [mistoric@gmail.com](mailto:mistoric@gmail.com) și [mistoric1967@yahoo.com](mailto:mistoric1967@yahoo.com); de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.**

**CONTENTS (Romanian History)** I.L. Caragiale Today's journalism ● I. Scurtu The preparations and political disputes behind King Ferdinand and Queen Maria's coronation at Alba Iulia in October 1922 ● M.-E. Oproiu Daily life at Peleş Castle ● T. Lazăr, Th. Pâslaru An account from the early history of the Communist movement ● C. Nițulescu Romanian diplomats on missions to the United States, monitored by the Securitate ● Al. Pițigoi How the Soviets obtained airplanes commissioned by Romania from the United Kingdom ● C. Teodorof, C. Borangic Our readers ask, historians respond ● V.I. Palade, A. Furtună Suceava's old covered bridge ● N. Bădilă The stories of Bucharest: the images and landscapes of several artists travelling through the Romanian Principalities in the 19<sup>th</sup> century ● M. Gribincea Refugees from Bessarabia and Bukovina, 1940 – 1941; 1944 – 1945 ● G. Filitti Letters from former days: an actor's grievances ● V. Sămărtinean The raid of a Transylvanian village by Hungarian soldiers in 1907 ● M. Diaconu An invitation to the Romanian Academy Library: a conflict between Nicolae Iorga and Grigore Tocilescu ● M.E. Ionescu The man with the iron hand ("the vizier") in Romanian politics (X) ● L. Livadă-Cadeschi Romanian students studying abroad regarding the events of 1821 ● M. Vasileanu Nae Ionescu – the mentor of the '27 generation ● In memoriam Marian Ștefan ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXC VII)

**СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)** И.Л. Караджале Пресса сегодня ● И. Скурту Коронация октября 1922 года в Алба Юлии – подготовка и политические дебаты ● М.-Е. Опрою Ежедневная жизнь в замке Пелишор ● Т. Лазэр, Т. Пыслару Страницы начальной истории коммунистического движения ● К. Ницулеску Дипломаты, работающие на территории США, преследуемые Секуритате ● Ал. Пицгой Почему британские самолёты, заказанные в Англии, попали у советских? ● К. Теодороф, К. Боранджик Читатели спрашивают, историки отвечают ● В.И. Паладе, А. Фуртунэ Древний покрытый мост в Сучаве ● Н. Бăдилă Истории Бухареста: ландшафты Румынских Княжеств 19 в. в живописи путешественников ● М. Гринбича Беженцы из Бессарабии и Буковины 1940 – 1941; 1944 – 1945 ● Дж. Филитти Когда-то люди посылали письма друг другу: жалобы актёра ● В. Сэмэртинян 1907. Набег венгерской пехоты в трансильванскую деревню ● М. Диакону Приглашение в Библиотеку Академии: Николае Йорга – конфликт с Григоре Точилеску ● М.Е. Ионеску Сильный сановник (визирь) в румынской политике (X) ● Л. Ливадă-Кадески Румынские студенты, находившие за границей, о 1821 г. ● М. Василян Нас Ионеску, mentor поколения 27 года ● Мариан Штефан скончался ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXC VII)

## magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa  
Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45,  
cod 050711, București, România; e-mail: [mistoric@gmail.com](mailto:mistoric@gmail.com) sau  
[mistoric1967@yahoo.com](mailto:mistoric1967@yahoo.com); cont bancar B.C.R., sucursala Unic,  
RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008  
(EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD.  
Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista  
și data de la care să înceapă abonamentul









# magazin istoric

